

PRZEGLĄD GEOPOLITYCZNY

(GEOPOLITICAL REVIEW)

Przegląd Geopolityczny

(Geopolitical Review)

Wiosna (*spring*) 2023

tom (*volume*): 44

KWARTALNIK RECENZOWANY

PEER-REVIEWED QUARTERLY JOURNAL (DOUBLE-BLIND REVIEW PROCESS)

Publikacja jest udostępniona na licencji Creative Commons Uznanie autorstwa-Użycie niekomercyjne-Bez utworów zależnych 3.0 Polska.

Pewne prawa zastrzeżone na rzecz autorów.

<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/pl/>. Wszystkie tomy czasopisma w wersji elektronicznej są w otwartym dostępie na stronie internetowej kwartalnika.

Wersją pierwotną „Przeglądu Geopolitycznego” jest wersja elektroniczna. Czasopismo ukazuje się w formie elektronicznej i drukowanej pod patronatem Polskiego Towarzystwa Geopolitycznego (www.ptg.edu.pl).

Wydawca, adres redakcji (*Publisher, editorial adress*)

P O L S K I E T O W A R Z Y S T W O G E O P O L I T Y C Z N E

ul. mjr Łupaszki 7/26

30-198 Kraków

<http://www.ptg.edu.pl>

E-mail: redakcja@przeglad.org

PRZEGLĄD GEOPOLITYCZNY (GEOPOLITICAL REVIEW)
tom 44: 2023 (vol. 44: 2023) ISSN: 2080-8836 (print) 2392-067X (online)

MIĘDZYNARODOWA RADA NAUKOWA (INTERNATIONAL SCIENTIFIC BOARD)

Gideon Biger (Uniwersytet w Tel Awiwie, Izrael), Bretislav Dancak (Uniwersytet im. Masaryka w Brnie, Czechy), Ambrish Dhaka (Uniwersytet im. Jawaharlala Nehru w Delhi, India), Vit Hloušek (Uniwersytet im. Masaryka w Brnie, Czechy), Robert Istok (Uniwersytet Preszowski, Słowacja), Rustis Kamuntavičius (Uniwersytet im. Wlk. Ks. Witolda w Kownie, Litwa), Enrico Landoni (Uniwersytet eCampus w Novedrate, Włochy), Vakhtang Maisaia (Międzynarodowy Uniwersytet Kaukaski w Tbilisi, Gruzja), Kaloyan Metodyev (Uniwersytet Południowo-Zachodni w Błagojewgradzie, Bułgaria), Gayane Novikova (Centrum Analiz Strategicznych *Spectrum* w Erewaniu, Armenia), Florent Parmentier (Instytut Nauk Politycznych *Sciences-Po* w Paryżu, Francja), Aleksandar Petrović (Uniwersytet Belgradzki, Serbia), Andrzej Pukszo (Uniwersytet im. Wlk. Ks. Witolda w Kownie, Litwa), Reinhard Rode (Uniwersytet im. Marcina Lutra w Halle-Wittenberg, Niemcy), Shanmugam Pillai Subbiah (Uniwersytet w Madrasie, Indie), Alessandro Vitale (Uniwersytet Mediolański, Włochy – przewodniczący Rady), Hong-key Yoon (Uniwersytet w Auckland, Nowa Zelandia), Jernej Zupančič (Uniwersytet Lublański, Słowenia).

RADA REDAKCYJNA (SCIENTIFIC EDITORIAL COUNCIL)

Jerzy Będziński (AMW, Gdynia), Robert Białoskórski (UPH, Siedlce), Stefan Bielański (UP, Kraków), Dariusz Bogusz (LAW, Dęblin), Marek Delong (PRz, Rzeszów), Zbigniew Długosz (UP, Kraków), Krystian Frącik (AK, Kalisz), Janusz Gierszewski (AP, Słupsk), Dariusz Góra (UKSW, Warszawa), Ignacy Kitowski (PANS, Chełm), Marek Kubiński (AK, Kalisz), Daniel Kucharek (LAW, Dęblin), Jarosław Macała (UZ, Zielona Góra), Andrzej Makowski (AMW, Gdynia), Konrad Malasiewicz (AK, Kalisz), Piotr Mickiewicz (UG, Gdańsk), Wojciech Modzelewski (UWM, Olsztyn), Izabela Oleksiewicz (PRz, Rzeszów), Jan Posobiec (AK, Kalisz), Tomasz Rubaj (AK, Kalisz), Waldemar Scheffs (AK, Kalisz), Paweł Soroka (UJK, Kielce), Katarzyna Szara (URz, Rzeszów), Mirosław Sułek (UW, Warszawa) – przewodniczący rady, Roman Szul (UW, Warszawa), Bogusław Ślusarczyk (URz, Rzeszów), Adrian Tyszkiewicz (UJ, Kraków), Jan Wendt (UG, Gdańsk), Jarosław Wołajszko (AK, Kalisz), Andrzej Zapałowski (URz, Rzeszów), Krzysztof Żęgota (UWM, Olsztyn).

REDAKCJA (EDITORIAL BOARD)

Redaktor naczelny (Editor-in-Chief): Witold J. Wilczyński

Zastępcy redaktora naczelnego (Vice-editors): Stefan Bielański, Piotr L. Wilczyński

Sekretarz redakcji (Assistant to the Editor): Piotr Nawala

Redaktorzy wykonawczy (Operational Editors): Maciej Kędzierski, Adam Myśliński, Marcin Semczuk.

Redaktorzy tematyczni (Thematic Editors): Robert Białoskórski (wojsko), Krzysztof Grabowski (politologia), Katarzyna Jędrzejczyk-Kuliniak (bezpieczeństwo), Grzegorz Kała (historia), Katarzyna Kamińska-Korolczuk (geopolityka regionalna), Ewelina Kochanek (infrastruktura i przemysł), Zbigniew Lach (geografia), Jarosław Macała (społeczeństwo), Katarzyna Szara (gospodarka).

Redaktor statystyczny (Statistics Editor): Maciej Kędzierski

Redaktorzy językowi (Linguistic Editors): Renata Gasek, Bethuel Matsili, Gregory Mikula.

Projekt okładki (Cover Design): Piotr L. Wilczyński

Rycina na okładce: Mercator, G., 1595 (reprint 1638). *Taurica Chersonesus nostra aetate Præcopsca et Gazara dicitur* (źródło: <https://www.bimcc.org/history-of-cartography/maps-of-ukraine>), Henric Hond & Joannes Jansson, Amsterdam 1638.

Redakcja techniczna, korekta i adjustacja (DTP): Oddział terenowy PTG w Krakowie

Druk: Drukarnia Cyfrowa K&K, Kraków, ul. Szlak 77/222.

Kontakt z redakcją (Website, contact): www.przeglad.org, e-mail: redakcja@przeglad.org

SPIS TREŚCI

ARTYKUŁY

Hryhorii Perepelytsia
The concept of peace and victory in the domestic and foreign policy of Ukraine9

Agnieszka Bógdal-Brzezińska
Effectiveness of Russia's cyberaggression against Ukraine in 2022/2023
.....25

Oleksiy Kriukov, Tomasz Michalski
Geopolitical choice of the national security ideology: the example of Ukraine41

Janusz Płaczek
Propozycja nowej strategii bezpieczeństwa narodowego RP54

Wiktor Możgin
Ukraina jako pole rywalizacji Rosji z Zachodem71

Łukasz Szymankiewicz
Ochrona granicy zewnętrznej przy użyciu bezzałogowych statków powietrznych (BSP)86

Daniel Kucharek
Model typowania sprawców zamachów z wykorzystaniem bojowych środków chemicznych101

Saroj K. Aryal, Manish J. Pulami
India's 'Strategic Autonomy' and strengthening its ties with the US116

ANALIZY I MATERIAŁY

Stanisław Zarychta
Broń jądrowa indyjskich sił zbrojnych129

Adam Rogala-Lewicki
Sytuacja polskiego przemysłu stoczniowego i potrzeba jego konsolidacji
.....146

STANOWISKA I SPRAWOZDANIA

Ogólnopolska Konferencja Naukowa: Prakseologia w sztuce wojennej. Wojska Lądowe w kształtowaniu bezpieczeństwa – Kalisz, 8-9 kwietnia 2023 r.161

The Association for the Study of Ethnicity and Nationalism Conference – Loughborough, 2nd-5th April 2023166

POLEMIKI I RECENZJE

Artur Gruszcak (red.), *The war must go on. Dynamika wojny w Ukrainie i jej reperkusje dla bezpieczeństwa Polski*, Księgarnia Akademicka, Kraków 2023 – Witold J. Wilczyński171

Polemika z recenzją książki: *Cykle, a społeczeństwo, giełda i koniunktura gospodarcza* („Przegląd Geopolityczny”, 2023, 43, ss. 222 - 226)183

* * *

Noty o autorach187

Zasady publikowania191

TABLE OF CONTENTS

ARTICLES

- Hryhorii Perepelytsia
The concept of peace and victory in the domestic and foreign policy of Ukraine9
- Agnieszka Bógdal-Brzezińska
Effectiveness of Russia's cyberaggression against Ukraine in 2022/2023
.....25
- Oleksiy Kriukov, Tomasz Michalski
Geopolitical choice of the national security ideology: the example of Ukraine41
- Janusz Płaczek
Proposal of a new strategy for Poland's national security54
- Wiktor Możgin
Ukraine as a rivalry field between Russia and the West71
- Łukasz Szymankiewicz
Changes in the Polish civil aviation security system86
- Daniel Kucharek
A model for typing the perpetrators of attacks with the use of chemical warfare agents101
- Saroj K. Aryal, Manish J. Pulami
India's 'Strategic Autonomy' and strengthening its ties with the US116

ANALYZES & SOURCES

- Stanisław Zarychta
Nuclear weapons of the Indian Armed Forces129
- Adam Rogala-Lewicki
Situation of Polish shipyards and their consolidation need146

STATEMENTS & REPORTS

Polish Scientific Conference: Praxeology in art of war. Land Forces as security builders – Kalisz, 8-9th April 2023161

The Association for the Study of Ethnicity and Nationalism Conference – Loughborough, 2nd-5th April 2023166

POLEMICS & REVIEWS

Artur Gruszcak (red.), *The war must go on. Dynamika wojny w Ukrainie i jej reperkusje dla bezpieczeństwa Polski*, Księgarnia Akademicka, Kraków 2023 – Witold J. Wilczyński171

Book review polemics: *Cykle, a społeczeństwo, giełda i koniunktura gospodarcza* („Przegląd Geopolityczny”, 2023, 43, ss. 222 - 226)183

* * *

Contributors187

Guidelines for Authors191

Hryhorii PEREPELYTSIA

Taras Shevchenko National University of Kiev

ORCID: 0000-0003-4000-1334

THE CONCEPT OF PEACE AND VICTORY IN THE DOMESTIC AND FOREIGN POLICY OF UKRAINE¹

KONCEPCJE POKOJU I ZWYCIĘSTWA W UKRAIŃSKIEJ POLITYCE WEWNĘTRZNEJ I ZAGRANICZNEJ

Abstract:

As a phenomenon of the 21st century, the Ukraine-Russia war challenges neo-liberal ideas about the loss of meaning of hard power and undermines claims that phenomena such as war no longer belong to contemporary international relations. On the contrary, it confirms the credibility of the neo-realist geopolitical paradigm.

The purpose of this article is to examine the concept of peace and victory, in the context of the ongoing war, in Ukraine's domestic and foreign policy practice. Therefore, the first part of the article is devoted to the conceptualization of war, peace and victory. The second part examines the importance of the concept of war as a foundation of Ukraine's domestic policy, which helps to understand the value of peace. The last part of the article presents an analysis of Ukraine's foreign policy, which presents predictive assessments of the advent of peace and its impact on regional and global security.

The optimistic prediction is that Europe will still find the strength to avoid the mistakes of the past, overcome its fear of Russia and make efforts to maintain the old post-bipolar order. Outlining the contours of a new international security system is only possible if Russia is defeated. If this does not happen, the unipolar peace will be replaced by a multipolar peace, and the new security system of Eastern Europe will be based on a regional arrangement capable of repelling threats both from the East and from other directions. The leading role in it, after victory over Russia, will most likely belong to Ukraine.

Keywords: neorealist paradigm, peace, regional and global security, Russian-Ukrainian war, victory, war.

¹ The content of the article was presented and discussed during the Polish-Ukrainian Scientific Seminar entitled: *Ukraine in the face of Russian aggression. Problems of security of the state, society and the region*. The seminar, under the patronage of the Consul of Ukraine, was held on January 19 this year at the Jagiellonian University on the initiative of the Polish Geopolitical Society. In its organization also participated University of Gdansk and Warsaw University.

Introduction

The Russian-Ukrainian war is not fully understood by politicians, analysts, political scientists, and even by historians. Its extraordinary importance lies in the fact that it provoked trends that go far beyond the borders of Ukraine itself. In this sense, the modern Russian aggression against Ukraine can be compared with the aggression of Germany in 1939 against Poland, which was just as insidious and treacherous. Obviously, it is possible to discuss certain parallels in the reaction of the Western allies to such treacherous aggression of Putin against Ukraine, as well as Hitler's against Poland. However, such comparative analysis is better left to historians. The task of political scientists is to determine the trends set by this Ukrainian-Russian war and its future consequences, both for Ukraine itself and for the regional and global security system.

The relevance of this scientific dissertation is determined by the need to study the Ukrainian-Russian war as a phenomenon of the 21st century, which destroys neo-liberal ideas about the loss of the meaning of hard power and the assertion that such phenomena as war do not belong to modern international relations, and vice versa - confirms the credibility of the neorealist paradigm. In this context, Ukraine in the Russian-Ukrainian war can act as a certain experimental or testing ground for checking the truth of neorealist concepts and predicting new conceptual models for building a regional and global security system. At least this question was already raised by the President of Ukraine V. Zelensky in his speech to the US Congress on December 22, 2022².

The object of the study are problems of domestic and foreign policy of Ukraine in the situation of war. Thus, a very urgent task is not only to highlight problems concerning national security of Ukraine and regional security in general, caused by Russian aggression, but also to determine the trends generated by this war, which is necessary for forecasting the future of Ukraine and the state of global and regional security.

Having chosen the neo-realist paradigm as a method of research, it is first necessary to recognize the significance of the war for Ukraine's domestic and foreign policies, as well as its impact on the security of both Ukraine itself and the international environment. Both the policies

² <https://www.slovoidilo.ua/2022/12/22/novyna/polityka/vystup-zelenskoho-konhresi-ssha-povnyj-tekst>.

pursued and the security situation depend on the ways in which concepts such as "war" and "peace," "victory" and "defeat" are understood.

Peace and war, victory and defeat are interrelated categories. So their meaning can be defined through a certain dichotomy of peace and war, victory and defeat. Such a dichotomy conditions the meanings of war and peace, victory and defeat in their dialectical opposite, contradiction and interconnectedness not only from a formal-logical, but also an ontological point of view. According to these approaches, peace is qualified as the absence of war, and war as "not peace", that is, its absence. Ontologically, the results of many studies of such interdependence of peace and war have resulted in such a scientific direction as the theory of war and the theory of peace.

Conceptualization of war and peace in the Russian-Ukrainian war

The theories of political realism and neo-realism consider war as a certain state of relations between states, which is determined by their balance of power. "Peace", "war", "conflict" and "national interest" are considered central categories of political realism. In their foreign policy, states are guided by their own national interest, which creates anarchy in the system of international relations and generates conflicts. Therefore, the conflict becomes the main form of international relations, a manifestation of power politics and is a struggle for power, peace and national interest. According to this criterion, war is interpreted as a struggle for power, or for superiority in power. From the point of view of neo-realism, it is the balance of power that forms the structure of international relations. Thus, peace, like war, is a state of international relations. The only difference between them is that war is such a state in the conditions of the greatest tension of confrontation between states and the highest aggravation of their antagonistic interests, peace – on the contrary, is characterized by the absence of such signs in relations between states.

In principle, neo-realists argue that states make decisions in favor of war and peace depending on the balance of power and its changes in the structure of the system of international relations. Thus, John Mearsheimer, a proponent of Kenneth Waltz's structural realism, analyzed the structuring of power in international relations during the 1990s. In the famous article "*Back to the Future: Instability in Europe after the Cold War*," (2001) he predicted the pessimistic future of Europe. According to the arguments of Mearsheimer, states start a war, being

convinced that war gives more advantages and achievements than risks and losses that arise in this case. These achievements and losses depend on two factors: the balance of power between states and the nature and properties of military power.

We find a different view of the role of force in international relations and the category of "peace" in the neo-liberal approaches presented, in particular, in the theory of democratic peace. Representatives of the neo-liberal school pay more attention to the research of the "peace" category. According to the theory of democratic peace, states with democratic regimes always prefer peace over war. The causes of wars unleashed by democratic countries can only be when they are aimed at achieving peace and freedom. In particular this theory focuses on the dependence of war or peace on the nature and type of existing regimes (Owen, 2001, p. 184). States with democratic regimes do not tend to fight each other, while authoritarian and totalitarian regimes prefer wars to achieve their goals and interests.

The second important postulate of neo-liberal theory is reduced to a structural understanding of the nature of power, where traditional military force is not considered dominant, because in the global world, states are becoming more interdependent, and therefore the victory in the war does not have the same value as the neo-realists claim (Copeland, 2001, p. 468). Therefore, in these conditions, the so-called "soft power" is more attractive in comparison with "hard power," which includes economic, diplomatic, energy, financial, humanitarian and other components (Nye, 2004). But then the question arises how to distinguish "war" from "peace", since these means of soft power are widely used in peacetime, both in the foreign and domestic policy of states. In this case, war is traditionally defined by the presence of not just hard power, but armed struggle, as a bilateral process of the use of military force. Thus, if we take this criterion of armed struggle as the basis for defining peace and war, then "war" is characterized by the presence of armed struggle between its subjects, and "peace" by its absence. Instead, in the doctrinal and conceptual documents of many countries, the armed struggle is indicated by the term "armed conflict", which goes beyond the concept of "war" and is rather considered an intermediate state between peace and war and, that is, a separate form of interaction not between states, but between their armed forces.

Therefore, over the past 30 years, studies of a conflictological nature have emerged as a separate scientific direction, the object of which is the category of "conflict", multilateral aspects of the causes of

international conflicts and the problems of their settlement, and related peacekeeping activities. Thus, the study of such categories as "war", "peace", "conflict" resulted in three scientific directions, which are represented in the theory of peace, the theory of war, the theory of conflict resolution and peacekeeping activities. At the same time, these directions are closely related to each other, since the relationship between the categories: "war", "peace", "conflict" is mutually determined (Harvey, Mor, eds., 1998). A conflict can exist even in the presence of peace at the stage of its latent development, when there is no use of military force between the conflicting parties. Such a state is called "cold peace", confrontational relations, or an international crisis. Therefore, both peace and war are part or stages of the process of conflict development, when the conflict from a state of peace passes into a state of war, and the war ends with peace, which in many cases means the end of the conflict.

At the same time, in the conditions of the 21st century, such an overlap led to the hybridization of peace and war, a new phenomenon that came to be called hybrid peace and hybrid war. That is why "hybrid peace" cannot be defined as a state of absence of war, since certain elements of war are present in it. This is peace in conditions of constant danger and the permanent threat of the use of weapons and violence. At the same time, "hybrid war" includes active combat operations, and armistice, and negotiations, and peacekeeping measures at various stages of conflict escalation. In this new form of war, Marcel H. van Herpen notes, *the demarcation line between peace and war has also become blurred. There is no declaration of war here, military actions immediately follow "peace negotiations" and "final truces", during which the hybrid war, albeit with a lower intensity, still continues* (Perepelytsia, 2021).

Such a blurring of the boundaries between hybrid war and hybrid peace, their beginning and end, caused the problem of defining and identifying the Russian-Ukrainian conflict in Donbas during 2014-2022, as well as the ways of its settlement. At the same time, the truce plays an important role in strengthening such blurring.

Armistice as an intermediate state between war and peace

Armistice is an intermediate state between war and peace and, at the same time, a connecting link between them. Therefore, it can serve both to return to peace and to increase the escalation of war. This is confirmed with incredible accuracy by the course of hostilities in Donbas

during 2014-2015 and the so-called "truce" in accordance with the Minsk agreements. On the other hand, in this way, the aggressor country can deny the very fact of war, which is what Russia actually did in this Russo-Ukrainian war, as well as Ukraine, but as a victim of aggression. Because of this, Russia avoided international responsibility for violating the peace and territorial integrity of Ukraine.

The Ukrainian side considered the armistice as an opportunity and the main prerequisite for establishing a stable peace and ending the war. Therefore, for Ukraine, this was also the main condition for the implementation of the political part of the Minsk agreements. This justified the efforts of the Ukrainian leadership to resolve the conflict with Russia in the Donbas exclusively through political and diplomatic means, while avoiding the use of military force and the recognition of a state of war.

President V. Zelensky chose a similar path with the beginning of the large-scale invasion of Russian troops in Ukraine in the period from February to March 2022. The Ukrainian delegation believed that the condition for negotiations with Russia would be the failure of its Blitzkrieg, that is, Moscow would have to make concessions. Against this background, the Kremlin's demands for the end of the aggression also changed significantly. At first, they said that they would go to negotiations only after the Ukrainian servicemen lay down their arms. Then they put forward an ultimatum: neutral and non-nuclear status of Ukraine, demilitarization, "denazification", recognition of occupied Crimea and the so-called DPR and LPR.

President's office (OP) demanded the cessation of hostilities and the withdrawal of the occupation contingent from Ukraine. But they immediately declared that there would be no surrender. The first round of negotiations took place on February 28, 2022 at the Belarusian border without preconditions. The main issues on the agenda of the negotiations were the cessation of shelling of civilian infrastructure and the return to the laws and customs of warfare³. But Moscow was not going to fulfill any of the promises.

The inconclusiveness of two rounds of negotiations led to the fact that President's office decided to organize a bilateral meeting between the President of Ukraine and the President of the Russian Federation. In response to persistent and unilateral attempts by the President of

³ <https://www.rbc.ua/ukr/news/pozitsionnaya-voyna-stoit-peregovorami-ukrainy-1646452960.html>.

Ukraine to meet face-to-face with Putin, Moscow declared that it was not the right time. However, despite this, Andriy Yermak's group in the OP decided to develop and implement a model of a peace agreement with Russia, which would be supported by much stronger security guarantees for Ukraine than even NATO membership.

Russia needed a truce only after the devastating defeats of Russian troops on the Russian-Ukrainian front by the Defense Forces of Ukraine during November-December 2022. The purpose of such a Russian truce remains unchanged - to get a certain pause in hostilities in order to mobilize 500,000 people in Russia, to replenish the troops that have suffered heavy losses and to start the next stage of the military campaign in Ukraine with new forces.

As for the views of the collective West represented by the USA and NATO, the positions of its members regarding the bilateral negotiation process to achieve peace between Ukraine and Russia differed radically. Proponents of a strategic partnership with the Russian Federation and at the same time ardent opponents of Ukraine's membership in NATO, such as France and Germany, supported Ukraine's dialogue with Russia, believing that it would enable a ceasefire and the withdrawal of Russian troops from the occupied territories of Ukraine as soon as possible. Supporters of Ukraine's membership in NATO, in particular Britain and Poland, on the contrary, consider this approach counter-productive, that is, one that plays in Putin's favor. In addition, they were convinced that the Russian president does not consider the peace agreement seriously. The US Secretary of State E. Blinken shares the same opinion: he sees no signs that the negotiations between Ukraine and Russia are "progressing in an effective way", since the US does not observe "real seriousness" on the part of the Russian Federation⁴.

Turkey and China have their own separate position, which are trying to play the role of peacemakers and mediators in the negotiation process, while pursuing their own interests. Such a role gives them the opportunity to exert influence on Russia, Ukraine and the West at the same time, and thanks to this, receive certain geopolitical and material dividends.

⁴ <https://mind.ua/news/20238751-blinken-ssha-ne-bachili-oznak-togo-shcho-rosiya-serjzno-vede-peregovori-z-ukrayinoyu>.

The concept of victory as the goal of war and the way to peace

Another dimension of the Russian-Ukrainian war is defined and revealed through such a pair of categories as "victory" and "defeat". These two categories rather characterize the results of the war. In the *neo-realist conception*, these categories are formulated as a "zero-sum" game, where the winner takes everything and the loser loses everything and suffers complete or partial collapse. Thus, the desire for victory becomes the main task of war, as well as the task of avoiding defeat. Two main types of combat are built on these tasks: offensive and defensive. Therefore, the concept of victory belongs to the central categories of neo-realism, which explains the process of radical change in the system of international relations and geopolitical shifts in the world.

Neo-liberal theories claim that in the modern world victory no longer has the same value as in the past, since traditional military power is no longer considered dominant, and therefore the balance of power in its military sense cannot be considered an influential factor in foreign policy. More important from this neo-liberal point of view is not the gains of victory, but its price and the cost of war itself. Such a discourse poses before us questions of an ontological nature: what is the meaning of victory, in particular for Ukraine; what will be the consequences of Ukraine's victory in domestic and foreign politics? Does Ukraine have enough resources to defeat Russia in the Russian-Ukrainian war?

The ontological meaning of victory is revealed when comparing it with the categories of "war" and "peace". In their relationship, victory is a guarantee of peace and the shortest path to its achievement, which significantly reduces the costs incurred as a result of its achievement, and thus increases the value of victory and its acquisition. That is why victory is the goal of the warring parties in any war, because it gives the opportunity to get the greatest dividends from that war. Although such dependence is determined by a certain type of war, or a separate phase of it. In this ontological sense, victory means the achievement of complete superiority, triumph, or the achievement of political goals in the face of opposition, as well as strategic success in war, or the achievement of significant results. Hence, the magnitude of the victory can be determined by the achievement of the final (ultimate), intermediate, real or declarative goal.

Victory, like defeat, has different dimensions: diplomatic, military and others. The criteria for a military victory include: inflicting a complete military defeat on the enemy, defeating the group of armed forces and destroying its military potential, winning the strategic

initiative in the theater of war, seizing an advantageous military-strategic position or strategic advantage over the enemy. A political victory is considered to be: the realization of territorial encroachments, the establishment of full control over the conquered territories, the destruction of the state sovereignty of the enemy country or, on the contrary, the restoration of sovereignty and territorial integrity.

Did Putin achieve the main political goals in the war, which would give reason to talk about the victory of Russia over Ukraine, which consisted in the complete destruction of its state sovereignty and territorial integrity and Ukrainians as a nation? These goals were declared in the slogan "denazification", which means the physical destruction of Ukrainians and "demilitarization". The last slogan meant inflicting a complete defeat on the Defense Forces of Ukraine.

The military defeat of Russia during 2022 forced it to limit its intermediate goals, reducing their scale of occupation and annexing to the Russian Federation only part of the Ukrainian territory within the borders of the Kherson, Luhansk, Donetsk and Zaporizhia regions, that is, to reduce not only the length of the front line, but also the scale of victory. However, the ultimate final goals turned out to be unattainable for Putin, which is why Russia did not achieve victory in the Russian-Ukrainian war, and must continue it, increasing its mobilization resources for this purpose.

Therefore, for Russia, the price of victory is not so important, since it does not count with its losses and resources. For Ukraine, the cost of the war is very high, as it suffers huge devastating losses to its economy, infrastructure, bears huge demographic, economic and social losses, which can be calculated only after the end of this war.

However, the course of the war changes the meaning of the victory itself. What was considered the victory of Ukraine in the Russian-Ukrainian war in the format of a hybrid war with its transition into a large-scale phase? At the beginning of the large-scale military invasion of Russia, the withdrawal of Russian troops from the territory before the start of their invasion on February 24, 2022 was considered a victory for Ukraine. With the failure of the Russian blitzkrieg near Kyiv, the criterion for Ukrainian victory became the restoration of the territorial integrity of Ukraine, which existed at the time of 1991, and the liberation of Ukrainian territories, including Crimea and Donbas, which were occupied in 2014. Now, the criteria for Ukraine's victory in the war with Russia have become the 10 points laid out in V. Zelenskyi's Peace Formula, which include Russia's complete capitulation stipulated in the

peace treaty and the payment of reparations and all damages caused to the Russian Federation in this war. The complete victory of Ukraine, which will provide it with peace, stability and security, can only be the liquidation of the Russian Federation as an imperial state and its degradation and complete collapse.

Today, the victory of Ukraine in the Russo-Ukrainian war will mean the resolution of the existential conflict of identity with Russia, which has lasted for more than 300 years.

The inner dimension of victory

The victory also has an internal social dimension, which is determined by the consolidation and stability of Ukrainian society. In terms of faith in the victory of Ukraine, the morale of Ukrainians is high. According to the survey data published by the Ilko Kucheriv Foundation "Democratic Initiatives" from December 13 to 21, 2022, 93% of Ukrainians believe in the victory of Ukraine in the war. Only 3% of respondents doubted the victory. This is an important question that shows the margin of safety for the near term. Citizens' answers also showed a high level of optimism and hope. More than half of the citizens consider the expulsion of Russian troops from the entire territory of Ukraine, including the Crimea, to be a victory. Another 20.4% consider the destruction of the Russian army and the promotion of the uprising/collapse of Russia as a victory. At the same time, 40% of those surveyed are confident that victory will be achieved by the summer of 2023. 22% bet on victory in 1-2 years, and another 20% believe that victory can be achieved in the coming months. The absolute majority (54%) of Ukrainians see victory in the expulsion of Russian troops from the entire territory of Ukraine and the restoration of borders as of January 2014. Another 22% believe that this cannot be stopped and that it is necessary to achieve the complete destruction of the Russian army and the disintegration of the Russian Federation from within⁵. 18% of respondents are ready to give up certain parts of the occupied territories in exchange for the cessation of hostilities and consider it a victory. Of these, 8% are ready to cede only Crimea, 6% - territories occupied until February 23, 2022, and 3% - all territories currently occupied by the Russian army.

⁵ <https://www.unian.ua/society/ukrajinci-vidpovili-yak-bachat-peremogu-u-viyini-z-rosiyeyu-opitivannya-12094545.html>.

Only 7% of the population of the western and southern regions of Ukraine are ready to end the war, even if the Russian army holds on to the territories occupied after February 24, 2022. The absolute majority of Ukrainians believe that the country's military and political leadership should continue the war even if aid from Western countries decreases or stops completely. 15% believe that under such conditions it would be better to try to freeze the conflict, but not to accept the conditions of the Russian Federation⁶.

At the same time, the Russian-Ukrainian war has enormous both destructive and constructive consequences for Ukraine. In the internal dimension, this *destructive influence* is manifested in the loss of resources, territory, part of sovereignty, the destruction of its economic potential, labor resources, social, transport and industrial infrastructure. Thus, as a result of the offensive, Russian troops occupied 21% of Ukrainian territory over which Ukraine lost its state sovereignty.

During eight months of waging a large-scale war in 2022, Ukraine suffered huge demographic losses. Losses in human resources in the Russian-Ukrainian war should be divided into combat and demographic losses among the civilian population. The losses of personnel of the Armed Forces of Ukraine (AFU) during this time, according to recognition, amounted to 13000 dead⁷. Demographic losses are calculated: the number of dead, wounded, refugees, displaced persons and disappeared, as well as interned. According to this last indicator, Ukraine suffered losses comparable to its losses during the Second World War. According to official statistics compiled by the UN, the loss of civilians in Ukraine from the beginning of the full-scale Russian invasion to November 20, 2022 exceeds 16,700 people killed and wounded. This list includes 6,595 dead and 10,189 wounded civilians, including children, both in the areas that remain under the occupation of Russian forces and in the territory controlled by the Armed Forces of Ukraine. Ukraine suffered even greater losses as a result of Russia's annexation of Crimea and its occupation of parts of the Donbas territory, where 2.2 million and 3 million people remained. And about 1,200,000 people still remain in Ukraine, who remained in the occupied territories of the Kherson and Zaporizhzhia regions. Thus, during this period of the Russian-Ukrainian war, 6.8 million Ukrainian citizens were interned by

⁶ <https://dif.org.ua/article/pidsumki-2022-pid-sino-zhovtim-praporom-svobodi>

⁷ <https://www.slovoidilo.ua/2022/12/01/novyna/polityka/zelenskoho-nazvaly-vraty-ukrayinskoyi-armiyi-vijni-proty-rf>

Russia, as Ukraine declared these territories occupied by Russian troops. According to the UN, the number of refugees from Ukraine exceeded 6.5 million people, of which more than 3.5 million people were sheltered by Poland. The number of internally displaced persons was 8 million⁸.

Since the war is being fought on the territory of Ukraine, it has suffered the greatest direct and indirect material and economic losses not only due to economic exhaustion, but primarily due to the occupation by Russian troops of Crimea, Luhansk and part of the Donetsk, Zaporizhzhya and Kherson regions. As a result of hostilities on the territory of these regions, the heavy mining and machine-building industries were significantly affected. As of the beginning of 2023, Ukraine's losses due to Russian aggression amount to more than 700 billion dollars. Compared to June 2022, the amount has doubled.

The fall in Ukraine's GDP as a result of the war in 2022 is estimated at the level of 30.4%⁹. As of 2022, at least 109 large and medium-sized enterprises have suffered direct losses as a result of a full-scale intrusion. The total amount of direct losses of enterprises is estimated at \$13 billion. Of them, \$9 billion is the share of losses of large and medium-sized enterprises. Total indirect losses reach \$33.1 billion¹⁰.

The government said that at the beginning of December, the aggressor managed to completely destroy and significantly damage about 50% of the critical electric power infrastructure in the amount of \$6.8 billion. Direct losses of the housing stock increased by \$2 billion and now amount to \$52.5 billion. In the total amount of losses, this is more thirds – 38.6%. In more than 9 months of war, the Russian occupiers destroyed and damaged 143,800 residential buildings¹¹. Damage to the Ukrainian environment from the war exceeded \$38 billion¹².

Along with the losses, the Russian-Ukrainian relationship also contributed to a *constructive* shift in Ukraine, including: the destruction of the existing oligarchic-kleptocratic political system, the renewal of the national political elite, the strengthening of the Ukrainian national identity, the reform of the Armed Forces and the renewal of all spheres

⁸ <https://finbalance.com.ua/news/oon-z-ukrani-pid-chas-viyini-vikhali-65-mln-osib-vnutrishnikh-pereselentsiv---8-mln>

⁹ <https://tsn.ua/groshi/naybilshi-vtrati-za-vsyu-istoriyu-nezalezhnosti-na-skilki-vpav-vvp-ukrayini-2022-roku-2237680.html>

¹⁰ <https://kse.ua/ua/about-the-school/news/zbitki-zavdani-ukrayinskomu-biznesu-vnaslidok-rosiyskoyi-agresiyi-otsinyuyutsya-v-13-mlrd/>

¹¹ <https://kse.ua/ua/about-the-school/news/na-listopad-2022-roku-zagalna-suma-zbitkiv-zavdana-infrastrukturi-ukrayini-skladaye-mayzhe-136-mlrd/>

¹² https://lb.ua/society/2022/12/09/538529_zbitki_ukrainskomu_dovkillyu_vid.html

of Ukraine's development, the irreversible choice of a civilizational and geopolitical vector, which means the movement of Ukraine to NATO and the EU.¹³

Foreign policy dimension

The Russian-Ukrainian war has enormous both destructive and constructive international consequences. The *destructive international consequences* of the Russian war against Ukraine are as follows.

1. As a result of Russian military aggression, the global balance of power turned out to be disturbed, putting on the agenda the beginning of the escalation of confrontation for a new redistribution of spheres of influence in the world. The Russian-Ukrainian war started this process. A process that no one can stop, when the old security structures have turned out to be helpless, and the United States is not yet able to give an adequate response to Russia's aggressiveness and stop the tsunami of threatening global and regional instability.

2. Russia's violation of international norms and rules created a precedent for violating the existing world order. Looking at this, the candidate countries for the status of world and regional power will no longer count with these norms of behavior and will rely only on force to achieve their ambitious goals.

3. Of course, the world community, first of all, the United States and Europe do not want to believe in such a perspective and are trying to preserve the post-bipolar world order, forcing and persuading Russia to return to a "strategic partnership" with the West. This further convinces the Kremlin of the latter's "weakness" and strengthens Russia's desire to change the balance of power in its favor, or even oppose the West in its sphere of influence by shaking its power.

The *constructive international consequences* of this war include:

1. Collapse of the existing geopolitical axis: Paris – Berlin – Moscow – Beijing.

2. The destruction of the existing World order, which leads to the weakening of the USA and NATO and the emergence of a new World-system of international relations.

3. The weakening of Russia, which leads to its gradual collapse.

4. Discrediting the existing structures of international security and international law.

¹³ Weaknesses of the Ukrainian state, society and economy about 2017 were highlighted by Wilczyński (2018).

5. A test of the viability of Western civilization in the conditions of the collapse of liberal ideology.

6. Militarization of the economy.

7. Global change in the balance of power and balance of interests.

8. New geopolitical restructuring and emergence of new geopolitical players, including Ukraine!

9. Strengthening the international subjectivity of Ukraine, which will set new international trends.

10. The leading role of Ukraine in the formation of a new security complex in Europe.

11. Formation of a new security architecture in the Central and Eastern Europe, which will be determined by the winning countries (Ukraine + Poland + Great Britain + "Ramstein").

Conclusions

1. Any war sooner or later ends in peace. The Russian-Ukrainian war is no exception. The only question is: when will this peace come, on whose terms and with what result? But, if Europe does not realize that the new architecture of European and international security will be formed by the winners of this war, as well as those who joined them in time and became contributors to this victory, it will again reap the consequences of the mistakes of 1938, but then it must be ready get the same as during the Second World War. However, now with nuclear weapons in addition.

2. Therefore, the optimistic forecast is that Europe will still find the strength to avoid the mistakes of the past, overcome the fear of Russia and efforts to preserve the status quo of the old post-bipolar order. After all, the contours of the new system of international security are possible only if Russia is defeated. Ukraine does not need guarantees from the UN or NATO, which do not play a significant role in this war, but a new security system in which these organizations will obviously be marginal. The victory of Ukraine in the Russo-Ukrainian war will mean the resolution of the existential conflict of identity with Russia, which has lasted for more than 300 years.

3. Unipolar peace will be replaced by multipolar peace. Therefore, the new configuration of this security system in the Central and Eastern Europe should be determined by a regional security complex capable of resisting threats both from the East and from other directions. The leading role in it after the victory over Russia will most likely belong to Ukraine.

References

- Copeland, D.C., 2001. *Economic Interdependence and War: Theory of Trade Expectations*, in: *Theories of war and peace: an international security reader*, (eds.) Brown M.E. et al., Cambridge, Mass., and London.
- Harvey, F.P., Mor, B.D. (eds.), 1998. *Conflict in World Politics: Advances in the Study of Crisis, War and Peace*, Palgrave Macmillan, New York.
- Mearsheimer, J.J., 2001. *Back to the Future: instability in Europe after the Cold War*, in: *Theories of war and peace: an international security reader*, (eds.) M.E. Brown et al., Cambridge, Mass., and London, p. 3-54.
- Mickiewicz, P., 2023. *Russian special operations and the so-called Gerasimov doctrine*, Przegląd Geopolityczny, 43, s. 12-28.
- Możgin, W., 2020. *Proces transformacji ukraińskiej obrony terytorialnej w kontekście wojny w Donbasie*, Przegląd Geopolityczny, 34, s. 119-135.
- Nye J.S., 2004. *Soft Power: The Means to Success in World Politics*, Public Affairs, 04.05.2004.
- Owen, J.M., 2001. *How Liberalism Produces Democratic Peace*, in: *Theories of war and peace: an international security reader*, (eds.) Brown M. E. et al., Cambridge, Mass., and London.
- Perepelytsia, H., 2021. *Dylemat wojny i pokoju w trendach XXI wieku*, Przegląd Strategiczny, 14.
- Wilczyński, W.J., 2018. *Ukraina A.D. 2017*, Przegląd Geopolityczny, 24, p. 9-34.
- Zapałowski, A., 2021. *Ukraina w szarej strefie bezpieczeństwa*, Przegląd Geopolityczny, 38, s. 42-56.

Streszczenie:

Jako fenomen XXI wieku, wojna ukraińsko-rosyjska rzuca wyzwanie neoliberalnym ideom o utracie znaczenia *hard power* i podważa twierdzenia, że zjawiska takie jak wojna nie należą już do współczesnych stosunków międzynarodowych. Wręcz przeciwnie, potwierdza wiarygodność neorealistycznego paradygmatu geopolitycznego.

Celem niniejszego artykułu jest zbadanie koncepcji pokoju i zwycięstwa, w kontekście trwającej wojny, w praktyce polityki wewnętrznej i zagranicznej Ukrainy. Dlatego pierwsza część artykułu poświęcona jest konceptualizacji wojny, pokoju i zwycięstwa. W drugiej części zbadano znaczenie koncepcji wojny jako fundamentu polityki wewnętrznej Ukrainy, która pomaga zrozumieć wartość pokoju. W ostatniej części artykułu przedstawiono analizę polityki zagranicznej Ukrainy, w której zaprezentowano predykcyjne oceny nadejścia pokoju i jego wpływu na bezpieczeństwo regionalne i globalne.

Optymistyczna prognoza zakłada, że Europa znajdzie jeszcze siłę, by uniknąć błędów przeszłości, przezwyciężyć strach przed Rosją i podjąć wysiłki na rzecz utrzymania starego, post-bipolarnego porządku. Nakreślenie konturów nowego systemu bezpieczeństwa międzynarodowego jest możliwe tylko wtedy, gdy Rosja zostanie pokonana. Jeśli tak się nie stanie, jednobiegunowy pokój zostanie zastąpiony wielobiegunowym, a nowy system bezpieczeństwa Europy Wschodniej będzie oparty na układzie regionalnym zdolnym do odparcia zagrożeń zarówno ze Wschodu, jak i z innych kierunków. Wiodąca rola w nim, po zwycięstwie nad Rosją, będzie najprawdopodobniej należała do Ukrainy.

Słowa kluczowe: bezpieczeństwo regionalne i globalne, paradygmat neorealistyczny, pokój, wojna rosyjsko-ukraińska, wojna, zwycięstwo.

Agnieszka BÓGDAŁ-BRZEZIŃSKA

University of Warsaw

ORCID: 0000-0003-0247-1941

EFFECTIVENESS OF RUSSIA'S CYBERAGGRESSION AGAINST UKRAINE IN 2022/2023¹

SKUTECZNOŚĆ CYBERNETYCZNEJ AGRESJI ROSJI PRZECIWKO UKRAINIE W LATACH 2022/2023

Abstract:

The purpose of this article is to examine the determinants and evaluate the effectiveness of the impact of cyber measures used during the Russian-Ukrainian war. The analysis is primarily concerned with the subject dimension, in order to show that the cyber dimension of this war involves not only the parties to the kinetic conflict, i.e. Russia and Ukraine. Therefore, both non-state actors and international institutions, as well as state actors supporting Ukraine, will be assessed. The conclusions indicate that as a conflict in cyberspace, this war is not a bilateral conflict, but a multilateral one with changing dynamics, in which the number and type of combatants also change.

Keywords: cybersecurity, cyber warfare, Russia, Ukraine.

Russian concepts of the cyberspace sovereignty

Years of Cold War political rivalry between the USSR and the USA also resulted in a technological arms race. The system of central economic planning and a single-party political system with an extensive control apparatus made the USSR the best candidate to create a state, hierarchically structured computer network (Goodman, 1987). In the Soviet Union, the prototyping of digital machines was already developing in the late 1940s (Peters, 2012), and successes in the conquest of space in the 1950s accelerated and intensified the work of cybernetic thought centers in three Soviet republics: Russian (Moscow and centers in the

¹ The content of the article was presented and discussed during the Polish-Ukrainian Scientific Seminar entitled: *Ukraine in the face of Russian aggression. Problems of security of the state, society and the region*. The seminar, under the patronage of the Consul of Ukraine, was held on January 19 this year at the Jagiellonian University on the initiative of the Polish Geopolitical Society. In its organization also participated University of Gdansk and Warsaw University.

Urals), Belarusian (Minsk) and Ukrainian (Kassel, 1971). A great research and development center in computer science was the Institute of Cybernetics of the Ukrainian Academy of Sciences in Kiev and the Institute of Control Machines in Severodonetsk. The Kiev center was referred to as the forge of Soviet cadres for the concept of digital circulation of documents, and the 1961 report entitled "*Cybernetics in the service of communism*" was indicated as the first attempt to construct a computerized economic management system (Napolitano, 2021). The aforementioned triad of republics was joined in the 1980s by Estonia, where the development of cybernetics will result in the state administration and the economy being the most prepared in the region to jump into the digital era after regaining independence. Suffice it to say that at the time when Poland was computerizing public administration from 1994, Belarus and Estonia stood out from other Eastern European countries in terms of digital services or high-level Internet access.

Although at the beginning of the 21st century it seemed that the general pace of digitization of the former Soviet republics had slowed down (Bógdał-Brzezińska 2004), references to the key role of digital technologies in strengthening the defense sector appeared in political and military doctrines. This was most clearly seen in Russian strategic documents, in particular the Information Security Doctrine of the Russian Federation of 2000. It emphasized the multiple usefulness of digital technologies for the country's information policy, the link between information policy and national security policy, and finally - it referred to the foundations of digital sovereignty by postulating the creation of Cyrillic software that would guarantee Russia's autonomy from Western technology concerns (Bógdał-Brzezińska, Wendt 2020). It was also then that representatives of the power ministries announced their readiness to take kinetic retaliation in response to a cyber attack against the Russian critical infrastructure. This is important because it makes us aware of the continuity of thinking of the Russian political and military elites about cyberspace as a strategic domain, which precedes similar decisions and declarations of Western countries by several to several years (cf. NATO - 2008, USA - 2010).

The Russian perception of the political and defense role of digital technologies, in addition to the experience of Soviet cybernetics, is conditioned by the experience of Soviet propaganda and information policy (Radu 2022). This is the source of the difference in the treatment by the Russian Federation and Western countries of the conceptual designation of security problems implied by the development of digital

technologies. The Russians are interested in protecting and managing the content of digital technological instruments (information), the West is interested in protecting the tools themselves (software and devices), regardless of their content. Hence, different terms are born: information security (Russia) and cybersecurity (West) (Limonier, Gerard 2017) and different: holistic (Russia) or specialized (West) approach to the use of ICT in the defense sphere.

In addition to the practice of combining the technical dimension of cyberspace with the information dimension, the specifics of the Russian approach to digital sovereignty were also influenced by the WikiLeaks and Snowden scandals. It is pointed out that the turning point for the Russian government's abandonment of free-market ICT development was Snowden's testimony about the NSA's direct access to the data from Apple, Facebook, Google, Microsoft, Skype, AOL, YouTube and PalTalk via the PRISM spying program (Bertran 2020). Data deposited by entities from various countries in top-trust technology corporations has become a subject of geostrategic importance. The Snowden affair made it easier for the security services of the Russian Federation to control the digital assets of Russian companies and citizens. The latter returned to an attitude of peculiar passive helplessness in the face of surveillance practices, considering them a continuation of Soviet-era anti-citizen actions (Ermoshina & Musiani, 2017). According to Bertran, the authorities treated foreign digital software as tools to facilitate access to digital resources within the Federation by states hostile to Moscow, both in terms of cyberattacks and digital espionage. Since Medvedev's presidency, protectionism for the country's IT industry and digital services has deepened, and the propaganda term 'indigenous technologies' (native/domestic) has begun to appear in political discourse. Government campaigns have also been developed, with stakeholders ranging from the general public to the IT sector, including private companies.

The need for technological emancipation of the Russians from the influence of American companies (especially Microsoft) was publicized, and the benefits of the development of Cyrillic "open sources" for the competitiveness of the Russian economy were promoted, especially in the Russian-speaking space of the former Soviet republics.

Most attention, however, was paid to the relationship between "indigenous technologies" and state information security. This was another step toward the implementation of the Russian Federation's

digital sovereignty program, set in the context of the revision of the political balance of power in the world.

State cyberaggression as an emanation of digital sovereignty

If we take as a starting point that Russia's broad perception of information security is integrally linked to its vision of a global order in which the Russian Federation is rebuilding its position as a de facto world power, it will be easier to understand the reasons why cyberspace has been talked about and thought about in Russia since the early 2000s. It is also worth remembering that the 1990s, a period of political instability in the Russian Federation, fostered cyberterrorist practices by actors supporting the Federation's centrifugal tendencies. The experience of the Second Chechen War brought the first material and image losses to the Russian financial sector, revealing the effectiveness of cyber-terrorist operations claimed by hacktivists associated with *kavkaz.org* (Bógdał-Brzezińska, Gawrycki 2003).

In this context, the cyberattacks on critical infrastructure in Estonia and Georgia (2007/2008) attributed to the Russian side are the first manifestations of the implementation of the announcement of treating cyberspace as a domain of struggle (Gardocki, Worona 2020). It seems important that in the case of Georgia a pattern of action emerges that constitutes a matrix of preparations for the invasion of Ukraine both in 2014 and in 2022. At the conceptual and operational level, cyber attacks have been sought to be fully integrated into both strategic information campaigns and the full spectrum of military operations (McDermott 2022). Such cyber operations are therefore as much an arm of the Russian propaganda machine and a means of creating and delivering disinformation as a tool to disrupt critical infrastructure or military capabilities of the adversary in terms of communication and connectivity between operational units.

In 2013, the chief of the Russian General Staff, Valery Gerasimov, presented an interpretation of the so-called wars of a new type, emphasizing the blurring of boundaries between war and peace (cf. Schroedinger's cat metaphor: Bógdał-Brzezińska, 2017). Military specialists treat the so-called Gerasimov's doctrine as an announcement of Russia's attack on Ukraine in 2014 and fighting in cyberspace after the end of operations in the land domain (White, 2018; Zalewski, Dzierżyński 2019.) Bearing in mind that a new type of war occurs in the literature in connection with the concept of hybrid war, let us note its attribution by formulating: actions below the threshold of war or overt

direct violence. In the light of Gerasimov's conception, the war is permanent, and the choice of tools to fight the enemy is only a matter of circumstances. So-called non-military measures are to contribute to the disintegration of enemy state institutions through political, economic, information and humanitarian activities, which are carried out together with the use of the "protest potential" among the societies of the countries that are the target of aggression (Wojnowski 2015, p. 15; Mickiewicz 2023). If we were to assess the phase nature of the actions, we should distinguish the stage of non-military preparations within the area of psychological impacts, including disinformation, in order to manage social moods; in the second phase, the aim is to attack critical infrastructure (especially energy, financial and communication), with elements of indirect actions. In this approach, traditionally understood kinetic actions constitute the final phase of the fight, supplemented at the same time with means from the first and second phases. "Gerasimov also believes that the differences between the strategic, operational and tactical levels of operation, as well as between offensive and defensive operations are now blurring" (Skoneczny 2015, p. 44). From the perspective of a new type of war, cyberspace actions preceding and parallel to conventional actions become elements of "cognitive" warfare, where the elements of controlling the perception of public opinion and the introduction of information chaos deepen social anxiety and weaken trust in state institutions.

Analysts point out that during Putin's presidency, political and military actions, in line with the idea of a new type of war, have been combined with an increase in revisionist tendencies toward the West and a deepening of rhetoric that questions the indisputability of the borders of the former Soviet republics (Kaczmarek 2009), and the stability of their state systems. With this motivation, cyber-attacks became tools used to destabilize state institutions hostile to the Russian authorities in the republics of Estonia (2007) and Georgia (2008). They were a kind of experiment: they diagnosed the West's response to non-conventional attacks and tested the cyber defense capabilities of Russia's "near abroad" states. In the first case, they replaced military operations, in the second they complemented them. In both cases, these activities fulfilled Russia's concept of information security as embodied in strategic documents of a doctrinaire nature. One of the important contexts in shaping the content of both the first (2000) and second (2016) information security doctrines of the Russian Federation is the belief in the threat of Western political indoctrination with elements of

democracy promotion and liberalism as a negation of Russian state and political tradition. They convey the message of a growing threat to Russia's national identity and perception of its political history, and Western democracies themselves are portrayed as interested in a destructive influence on the Russian mentality. However, it should be remembered that cyberattacks are now considered to imply the right to self-defense in the spirit of Article 51 of the UN Charter if they result in the destruction of the attacked state's critical infrastructure as in the case of an attack using traditional means of warfare (Kulesza, Kulesza 2011). Thus, Russian information security doctrines fall within the spectrum of legal interpretations of defensive actions.

Democratic states and Western ICT companies as parties supporting Ukraine in cyber defense activities

Due to the treatment of cyberspace by both Russia and democratic states as a domain of struggle and taking into account the risk of kinetic confrontation resulting from the extension of Art. 51 of the KNZ, since 2014 the West has only used support for Ukrainian cyber defense, which is accompanied by great caution in terms of tools for offensive activities. Ukraine's cyber security has been strengthened by the Anglo-Saxon powers since the annexation of Crimea. The U.S. Department of Energy conducted advisory activities to prevent further Russian attacks on Ukrainian energy infrastructure, and the Treasury Department undertook similar activities to secure the Ukrainian financial system (Willett, 2022). Ukraine was a beneficiary of the NATO Cyber Defense Trust Fund as well as the Science for Peace and Security (SPS) Cooperative Program (Spînu, 2020). These funds were used to train national institutions in responding to cyberattacks against critical infrastructure, inspiring Kyiv's initiatives within regional international institutions, e.g. a working group for cybersecurity was established within the GUAM structures.

We can talk about an ad hoc cyber coalition of Ukraine with Western countries, and the support provided by international institutions: the EU and NATO was an extension of similar cyber-resistance activities from previous years and prepared Ukraine for another invasion. The UK was, next to the US, the most involved in financing Ukrainian cyber defence, and in November 2022 it was revealed that the amount of this aid oscillated around £6 million. At the end of 2021, the US Cyber Command delegated technical experts to Ukraine to strengthen and modernize the defense tools and practices of

the local cyber defense units. Training was also conducted by the US Cybersecurity and Infrastructure Security Agency, and Ukraine's admission to the NATO Cooperative Cyber Defense Center of Excellence (CCDCOE) in March, a month after the beginning of the Russian aggression, was considered a special gesture of support. According to experts, technical, training and political support were crucial to limiting, slowing down and changing the techniques of Russian cyberattacks in the first phase of the war (Beecroft, 2022).

A special group of non-state actors providing assistance to the Ukrainian side are Western companies from the ICT sector with the status of transnational corporations, referred to by the acronym GAFAM. It consists of digital giants monopolizing the social media sector (Facebook), e-commerce (Amazon), the most common digital communication products - hardware and software (Microsoft and Apple) and data selection and sequencing (Google). Although in recent years there have been signs of competition between GAFAM and the governments of European countries and pressure exerted on the American government, which represents the country of headquarters of these companies in matters of tax or user data management, the Russian-Ukrainian war made them allies of the political West, especially since Microsoft and In recent years, Apple and Google have had political disputes with Russia over the enforcement of Russia's digital sovereignty.

Western technology companies provided technical and informational assistance to the Ukrainian side, including ad hoc analysis of Russian cyber attacks and forecasting their further directions. Against this backdrop, it is worth mentioning the role of Microsoft, which reported in late 2021 on the growing number of cyberattacks identified as of Russian origin on Ukraine's government domains and strategic infrastructure. In an April 2022 report, Microsoft experts indicated that the regrouping of Russian troops in the spring of 2021 was accompanied by cyberattacks on Ukrainian targets (*Microsoft's Digital Security Unit, 2022*). The actions of Microsoft, Google and Cisco were also expressed in technical and informational assistance, providing current data on detected Russian cyber attacks and providing similar data to NATO. Spectacular were Elon Musk's decisions to provide the Ukrainian side with Starlink mobile terminals to connect to the Internet via satellite. Coordinating drone attacks, helping besieged Ukrainian troops in Mariupol maintain contact with their commanders, and facilitating

communication between the Ukrainian president and Western leaders are cited as the main areas of successful use of Starlink.

Lessons learned from the range of assistance provided by states and non-state actors affiliated with various cyber security initiatives indicate that the expectations of Ukraine's political and military leadership have been met with a lack of Western willingness to expand defense measures to include cyber tools. A February 2023 Aspen Institute report shows that Western private companies affiliated with the Cyber Defense Assistance Collaborative (CDAC) continue to refuse to provide cyber instruments to the Ukrainian side (Rattray, Brown, Moore, 2023). It should be assumed that the private cyber security sector views the state's offensive actions in cyberspace as synonymous with hacking and cybercriminal practices. This also means that the sector has no formal support for the activities of activists from the IT Army of Ukraine.

Risk of uncontrolled spread of cyber warfare due to participation of non-state actors

Non-state actors have been portrayed as participants in international relations as independent as states since the 1970s, when attempts to include them first appeared (Potulski, Bógdał-Brzezińska, Wendt 2022). Since the early 1990s, we have seen an increase in their activity in cyberspace, revealing the enormous opportunities it generates for these entities. This is due to their characteristics such as their cross-border nature, varying levels of institutionalization and formalization, and distance from activities defined in terms of interests or strategic goals. Non-state actors in cyberspace cannot be treated as a homogeneous group, and in order to distinguish them more clearly from states it seems more appropriate to use the term "cyber-active participant", which includes, in addition to those who carry out deliberate and long-term activities in cyberspace (cf.: GAFAM), also those whose activity is ad hoc, temporary or incidental (Bógdał-Brzezinska 2022). Universal tools for measuring the power of influence in cyberspace have not yet been developed, and the reason for this is largely attributed to the diversity of "cyber participants," especially among non-state actors. Hence, the alternate terms "digital power" and "cyberpower" remain labels for the effects of cyber behavior, rather than categories related to military or economic power. In order to assess their impact on the course of Russian cyber-aggression against Ukraine in 2022/2023, it is worth looking at the participation of non-state actors in

initiating and controlling the components of information warfare: i.e., netwar and cyberwar.

Cyber-terrorist mercenaries from Russian hacking groups: "Turla" operating against the Armenian government, or "Shaltai Boltai" involved in factional fights in the Kremlin and attacks on US administration servers have been written about for a long time. However, it was only the Russian-Ukrainian war that revealed the scale and scope of the capabilities of non-state cyber actors. Damjan Štrucl (Štrucl, 2022) diagnoses that the Russian Federation's past successes in hybrid warfare were undermined in the first months of the 2022 war, due to the fact that various hacking and hacktivist groups joined the fight as parties to the conflict. In the case of Ukraine, we can speak of an implicit agreement by state institutions to selectively perform cyber defense functions by non-state cyber actors. In February 2022, Ukrainian Deputy Prime Minister M. Fedotov called for the creation of the Information Technology Army of Ukraine. Anti-Russian and anti-Belarusian activities have involved hacktivist groups such as Network Battalion 65, Elves, Cyber Guerrillas, Cloud Atlas, and the most media-savvy cyber participant in the conflict has become the group Anonymous (Svyrydenko, Możgin 2022).

Hacker groups also cooperate with the Russian authorities. In the realities of the decision-making mechanisms of a democratic state, one could talk about a private-public partnership, but in the case of autocracy, it is worth recalling the historical concept of condottiere services. While we think of the Wagner group in terms of traditionally understood military mercenaries, we will not find studies that focus on cyberactivists and hackers, treating them in this context. Meanwhile, in the analyzes of cybercondominium practices carried out on behalf of the Russian authorities, a list of groups as long as pro-Ukrainian ones is mentioned, including: ARMAGEDDON/GAMAREDON/PRIMITIVE BEAR (associated with the FSB), SANDWORM (associated with the GRU), APT28/FANCY BEAR (associated with GRU), APT 29/COZY BEAR (associated with SVR), UNC1151/GHOSTWRITER (associated with Belarusian and Russian secret services), also: XAKNET, KILLNET, Z-TEAM, CYBERARMYOFRUSSIA_REBORN (pro-Russian groups - called "cyberterrorists" by SSSCIP ") (Štrucl, 2022).

The change in the attitude of the Russian authorities to domestic cybercrime after February 2022 is interesting. An example is the activity of the Russian Conti group, which (similarly to cybercrime groups associated with the North Korean government) has been focusing on

ransomware attacks against several hundred companies from different regions of the world since at least 2017 (*Check Point Research, 2022*). At the beginning of the war, the group announced its support for the authorities by launching attacks against Ukrainian institutions using the aforementioned method of blocking data and digital infrastructure.

After several initial weeks of massive actions by cyberactivists supporting the warring parties, these spectacular actions began to wane. The participation of non-state actors in interstate wars proved episodic, and more importantly, non-state cyberactivists are largely uninterested in pursuing strategic goals in the sense inherent in state strategies (Bógdał-Brzezińska 2022). As entities providing condottiere services, they must demonstrate at least a basic level of institutionalization (cf. Conti Group), and in the absence of a formal organizational structure, the willingness to act long-term to support the state in the cyberspace fight weakens. This is due to the relatively short period of interest in the development potential of IT skills of individuals acting cyberactively, correlated with the low level of influence of ethics (conviction about the justice of war) or ideology (support for liberalism or democratization) on the behavior of cyberactivists.

Reasons for the ineffectiveness of Russian cyberspace operations

Forecasts on the use of fighting tools in cyberspace by the Russian Federation during the war with Ukraine turned out to be wrong (Nehrey, Kostenko, Kravchenko 2023). They were expected to be long-term, highly effective and closely synchronized with kinetic actions (Alperovitch, 2022). According to representatives of the State Service for Special Communications and Information Protection of Ukraine (SSSCIP), over 1,500 cyberattacks on Ukraine were carried out by the end of summer 2022 (Beecroft, 2022). Analyzes of cyberspace operations accompanying the military activities of both sides after the Russian aggression against Ukraine in February 2022 focus on the lack of clear successes of the Russian side. There are different diagnoses. Already in March 2022, the "Washington Post" presented 11 justifications that appear in the debate on the lack of success of the Russian cyberwar. Among them, the key was the belief that the Russian side had not prepared synchronous kinetic actions and cyberattacks as an important tool of combat, that there were serious fears of the Kremlin about the escalation of the conflict with the West, and that from the perspective of Russian interests it was important to maintain Ukraine's critical infrastructure for a time after victory. These arguments were developed

in various order of importance in later studies and analyses. As a frequently repeated and important determinant, the approach to cyberspace and digital resources, which is different from the Western one, was indicated, which has already been presented above in this article. The tradition of the Russian security services has influenced the tendency to strengthen the propaganda and disinformation dimension of the fight against the enemy and to formulate content that affects the enemy's society. However, the financing and modernization of structures, tools and personnel responsible for the technical and IT dimension of combat in cyberspace have been neglected. As mentioned above, some of the activities in this area were carried out with the participation of non-state actors, cybercriminal groups or hacker groups with a nationalist ideological profile. "Russian cyber doctrine emphasized intelligence, subversion and psychological warfare rather than combat integration" (Wilde 2022). It was also emphasized that the Russians did not use the early phase of the war for effective information warfare, which the command theorists regarded as crucial. It is equally about the accurate identification of targets, as well as a reliable assessment of the enemy's preparation. Another reason for the lack of success of the Russian side was the long-term rivalry between the various types of special services: FSB, GRU, SVR, which prevented the effective implementation of the intended information operations and cyberattacks in the initial phase of the war. Experts also emphasize that the cyber units of the Russian Federation are too few to significantly contribute to a full-scale war, and they turned out to be too weakly connected with kinetic operations, especially in the later months of the war. There are also opinions that the Russian army is too slow to regenerate cybernetic capabilities once used. In the second half of the year, the same variants of cyberattack tools were used as before, combined with a decrease in the number of subsequent operations (Bateman 2022). It is also indicated that only a part of Russia's potential in the field of cyber operations has been directed to Ukraine, as Moscow is seriously considering the possibility of cyber counterattacks from the West, especially when Ukraine has become a participant in NATO's cyber defense system. The lack of success of Russian cyber operations was also influenced by the fact that the Ukrainian side learned how to use cyber technology to defend against an attack and use foreign assistance, both state and commercial entities. The Ukrainian National Cybersecurity Coordination Center, established in 2016, was responsible for coordinating foreign cooperation in the field of cyber resilience.

Can we talk about the first global war in cyberspace?

In the face of the Russian-Ukrainian war, it is worth addressing the question that has been resonating since the beginning of 2022: are we dealing with the first world digital war? And in the context of the assumptions of the theory of hegemonic wars - does it meet the conditions for another conflict of this kind? Theories of hegemonic wars are based on the assumption of cyclical rivalry between world powers with the highest potential, culminating in a global armed conflict. It occurs approximately every hundred years (usually in the second decade of the new century), and its total character is expressed by the involvement in the conflict of all areas of state activity (in addition to the military, also the economy, technology, the rules of society). Hegemonic conflicts promote the formation of coalitions around the current leading power and around its rival. Each alliance group consists of states defining their strategic interests in maintaining the existing global status quo or in challenging it.

In the course of the initial phase of the Ukrainian-Russian war, mechanisms were created to construct a coalition of states supporting Ukraine in cyberspace activities, concentrated in international institutions in the form of the European Union and NATO. These institutions have cyber defense instruments and mechanisms that have been developed for over a decade. In 2008, the NATO Cyber Defense Policy was adopted in Bucharest and the NATO Cooperative Cyber Defense Center of Excellence – NATO CCD COE was established. Since 2016, the North Atlantic Treaty Organization as a whole and its key members have treated cyberspace as the domain of military operations. This means that the Russian cyberattacks are treated as a prerequisite for the possible activation of the provisions of Art. 51 of the Collective Defense Pact, the only question that remains open is whether the retaliatory operation should be and will be limited to cyberspace. In this matter, cybersecurity practitioners and researchers take divergent positions. Against the backdrop of this debate, it is worth mentioning the postulations of renowned cyber security expert Marcin Libicki (2014). He spoke of a kinetic attack in response to a cyberattack as the greatest threat to peace, pointing to the extraordinary potential ease of exploiting the unclear attribution of cyber perpetrators and gaps in international law in identifying them. The exposure of civilian victims to the effects of cyber attacks should also be considered. In this context, R. Neilsen's (2023) concept of "cyber-humanitarian intervention" deserves attention,

arguing the need to link the problem of cyber warfare to the protection of civilians affected not only by the loss of data (including virtual financial resources), but also by attacks on critical infrastructure.

An oft-cited aspect of the Russian-Ukrainian war in cyberspace is the fundamental change it could cause in the global international order. This change is expected to result from the multi-level nature of the theaters of warfare, accompanied by the formation of coalitions of states with non-state actors. The latter participate in cyberdefensive (technology corporations, NGOs) or offensive (formalized cyber groups, spontaneously activated collectives of hackers and hacktivists). The fact that such configurations are created by sovereign and non-sovereign actors, differing in goals and time of existence, can increase the unpredictability and chaotic nature of the international order. The new international order may therefore be destructive and herald the short-lived and relative nature of such phenomena as power, subjectivity and legitimacy.

References

- Alperowicz, D., 2022. *How Russia Has turned Ukraine Into a Cyber - Battlefield. The Kremlin's Hackers Are Already Targeting Kyiv.* Foreign Affairs, 28.01.2022.
- Bateman, J., 2022. *Russian Cyber Operations During the War in Ukraine: Military Effects, Influences, and Implications*, Carnegie Endowment for International Peace, Washington.
- Beecroft, N., 2022. *Evaluating the International Support to Ukrainian Cyber Defense*, <https://carnegieendowment.org/2022/11/03/evaluating-international-support-to-ukrainian-cyber-defense-pub-88322> (dostęp: 31.01.2023)
- Bertran, M.-G., 2020. *La place des logiciels libres et open source dans les nouvelles politiques du numérique en Russie*, Hérodote, 2-3 (177-178), s. 235-252.
- Bógdał-Brzezińska, A., 2004. *Rosja, Ukraina i Białoruś: koncepcje społeczeństwa informacyjnego i gospodarki opartej na wiedzy*, Stosunki Międzynarodowe, 30, s. 169-189.
- Bógdał-Brzezińska, A., 2017. *Państwo a wojna. Rozważania z pogranicza teorii i historii stosunków międzynarodowych*, Stosunki Międzynarodowe - International Relations, 53, s. 191-204.

- Bógdał-Brzezińska, A., 2022. *Aktorzy niepaństwowi w cyberprzestrzeni i przestrzeni kosmicznej* in: R. Bania, Z. Bednarek (eds.), *Aktorzy niepaństwowi: między stabilizacją a destabilizacją relacji międzynarodowych*, s.11-32.
- Bógdał-Brzezińska, A., Gawrycki, M.F., 2003. *Cyberterroryzm i problemy bezpieczeństwa informacyjnego we współczesnym świecie*, ASPRA-JR, Warszawa.
- Bógdał-Brzezińska, A., Wendt, J., 2020. *Geopolityczny kontekst suwerenności informacyjnej Rosji w cyberprzestrzeni i jej wpływ na bezpieczeństwo międzynarodowe*, *De Securitate et Defensione*, 2, s. 97-113.
- Check Point Research, 2022. *Leaks of Conti Ransomware Group*, <https://research.checkpoint.com/2022/leaks-of-conti-ransomware-group-paint-picture-of-a-surprisingly-normal-tech-start-up-sort-of/><https://research.checkpoint.com/2022/leaks-of-conti-ransomware-group-paint-picture-of-a-surprisingly-normal-tech-start-up-sort-of/>, (dostęp: 31.01.2023)
- Cybulski, M.A., Maciorowska, M., 2021. *Wykorzystanie cybertechnologii w walce informacyjnej przez Rosję*, *Przegląd Geopolityczny*, 38, s. 116-131.
- Ermoshina, K., Musiani, F., 2017. *Migrating Servers, Elusive Users: Reconfigurations of the Russian Internet in the Post-Snowden Era*, *Media and Communication*, 5(1), s. 42-53.
- Gardocki, S., Worona, J., 2020. *Wykorzystanie przez Rosję cyberprzestrzeni w konfliktach hybrydowych a rosyjska polityka cyberbezpieczeństwa*, *Colloquium*, 2(38), s.33-46.
- Goodman, S.E., 1987. *The Information Technologies and Soviet Society: Problems and Prospects*, *Idee Transactions on Systems, Man, and Cybernetics*, 17 (4).
- Kaczmarek, M., 2009. *Rosyjski rewizjonizm wobec Zachodu*. *Prace Ośrodka Studiów Wschodnich*, 33.
- Kassel, S., 1971. *Soviet Cybernetics Research: A Preliminary Study of Organizations and Personalities*, RAND Co, Santa Monica.
- Kulesza, J., Kulesza, J., 2011. *Odpowiedzialność państw za podejmowane w cyberprzestrzeni działania zagrażające międzynarodowemu pokojowi i bezpieczeństwu*, *Studia Prawno-Ekonomiczne*, LXXXIII, s. 149-167.
- Libicki, M., 2014. *De Tallinn à Las Vegas. Une cyberattaque d'importance justifie-t-elle une réponse cinématique ?*, *Hérodote*, 1-2 (n° 152-153), s. 221-239.

- Limonier, K., Gerard, C., 2017. *Guerre hybride russe dans le cyberspace*, Hérodote, 3-4 (166-167), s. 145 -163.
- McDermott, R., 2021. *Electronic Warfare in Contemporary Russian Military Thought*, <https://jamestown.org/program/electronic-warfare-in-contemporary-russian-military-thought/> (dostęp:02.02.2023).
- Mickiewicz, P., 2023. *Russian special operations and the so-called Gerasimov doctrine*, Przegląd Geopolityczny, 43, s, 12-28.
- Microsoft's Digital Security Unit, 2022. *An overview of Russia's cyberattackactivity in Ukraine*, <https://query.prod.cms.rt.microsoft.com/cms/api/am/binary/RE4Vwwd>
- Napolitano, M., 2021. *Ukraine: home of cybernetics made in the USSR*, <https://www.balcanicaucaso.org/eng/Areas/Ukraine/Ukraine-home-of-cybernetics-made-in-the-USSR-208234>
- Nehrey, M., Kostenko, I., Kravchenko, Y., 2023. *Digital Transformation in Ukraine During Wartime: Challenges and Prospects*. In: Z. Hu, Y. Wang, M. He (eds.) *Advances in Intelligent Systems, Computer Science and Digital Economics IV*. CSDEIS 2022. Lecture Notes on Data Engineering and Communications Technologies, vol. 158. Springer, Cham.
- Neilsen, R., 2023. *Coding protection: 'cyber humanitarian interventions' for preventing mass atrocities*. *International Affairs*, 99 (1), s. 299–319.
- Peters, B., 2012. *Normalizing Soviet Cybernetics*. *Information & Culture*, 47 (2), s. 145–175.
- Potulski, J., Bógdał-Brzezińska, A., Wendt, J., 2022. *Aktorzy-Relacje-Przestrzenie. Wyzwania dla geografii politycznej, stosunków międzynarodowych i geopolityki*, Wydawnictwo PTG. Kraków.
- Protasowicki, I., 2018. *Rola szkodliwego oprogramowania w geopolityce*, Przegląd Geopolityczny, 26, s. 85-94.
- Radu, C.-C., 2022. *Russia's Approach to Cyberspace*, *International Scientific Conference "Strategies"*, 18 (1), s. 533-544.
- Rattray, G., Brown, G., Moore, R.T., 2023. *The Cyber Defense Assistance Imperative Lessons from Ukraine*, Aspen Institute.
- Skoneczny, Ł., 2015. *Wojna hybrydowa – wyzwanie przyszłości? Wybrane zagadnienia*, Przegląd Bezpieczeństwa Wewnętrznego, 4.
- Spînu, N., 2020. *Ukraine Cybersecurity Governance Assessment*. Geneva Centre for Security Sector Governance/nov. 2020.

- Štrucl, D., 2022. *Russian Aggression on Ukraine: Cyber Operations and the Influence of Cyberspace on Modern Warfare*, Contemporary Military Challenges, 24(2), s.103-123.
- Svyrydenko, D., Możgin, W., 2022. *Hackivism of the Anonymous Group as a Fighting Tool in the Context of Russia's War against Ukraine*, Future Human Image, 17, s. 39-46.
- White, W.P., 2018. *The Cyber Crucible: Eastern Europe, Russia, and the Development of Modern Warfare*, ch. 9, s. 151-162, in: Historical Case Studies of Information Operations in Large-Scale Combat Operations, eds. Mark D. Vertuli & Bradley S. Loudon, Army University Press Fort Leavenworth, Kansas.
- Wilczyński, P. L., 2017. *Problematyka bezpieczeństwa we współczesnym dyskursie eksperckim w Polsce*, Przegląd Geopolityczny, 21, s. 48-66.
- Wilde, G., 2022. *Cyber Operations in Ukraine: Russia's Unmet Expectations*, <https://carnegieendowment.org/files/202212-WildeRussiaHypotheses-v2.pdf> (dostęp: 3.03.2023).
- Willett, M., 2022. *The Cyber Dimension of the Russia-Ukraine War*, Survival, 64(5), s. 7-26.
- Wojnowski, M., 2015. *Koncepcja „wojny nowej generacji” w ujęciu strategów Sztabu Generalnego Sił Zbrojnych Federacji Rosyjskiej*, Przegląd Bezpieczeństwa Wewnętrznego, 7 (13), s. 13-39.
- Zalewski, J., Dzierżyński, D.G., 2019. *Wojna informacyjna w odbudowie rosyjskiej mocarstwowości*, Wojskowa Akademia Techniczna, Warszawa.

Streszczenie:

Celem niniejszego artykułu jest zbadanie uwarunkowań i ocena skuteczności oddziaływania środków cybernetycznych zastosowanych podczas wojny rosyjsko-ukraińskiej. Analiza dotyczy przede wszystkim wymiaru podmiotowego, aby pokazać, że w cyberprzestrzennym wymiarze tej wojny uczestniczą nie tylko strony konfliktu kinetycznego, tj. Rosja i Ukraina. Dlatego też ocenie poddane zostaną zarówno podmioty niepaństwowe i instytucje międzynarodowe, jak i podmioty państwowe wspierające Ukrainę. Wnioski wskazują, że jako konflikt w cyberprzestrzeni wojna ta nie jest konfliktem dwustronnym, lecz wielostronnym o zmiennej dynamice, w którym zmienia się także liczba i rodzaj walczących.

Słowa kluczowe: bezpieczeństwo cybernetyczne, Rosja, Ukraina, wojna cybernetyczna.

Kriukov, O., Michalski, T., 2023. Geopolitical choice of the national security ideology: the example of Ukraine, Przegląd Geopolityczny, 44, s. 41-53.

Oleksiy KRIUKOV

National University of Civil Defence in Kharkiv

ORCID: 0000-0002-6335-5429

Tomasz MICHALSKI

University of Gdansk

ORCID: 0000-0002-7916-9620

GEOPOLITICAL CHOICE OF THE NATIONAL SECURITY IDEOLOGY: THE EXAMPLE OF UKRAINE¹

GEOPOLITYCZNY WYBÓR IDEOLOGII BEZPIECZEŃSTWA NARODOWEGO: PRZYKŁAD UKRAINY

Abstract:

The purpose of the article is to clarify the correlation that exists between the ideology pursued by the government and the state of national security. National security is considered in the context of the state's domestic and foreign policy and its efforts to maintain social stability and development. The directions of state activity, in turn, depend on the geopolitical orientation, which is a derivative of civilizational choice. The analysis made is illustrated with examples from Ukraine, which has made a pro-Western geopolitical and civilizational reorientation.

Keywords: ideology, geopolitics, national security, Ukraine.

Definition of the problem

Modern states cannot develop successfully solely based on the understanding of their own interests and ignoring the geopolitical context and trends in the development of world civilization. In this context, Ukraine's awareness of its own interests is inextricably linked to

¹ The content of the article was presented and discussed during the Polish-Ukrainian Scientific Seminar entitled: *Ukraine in the face of Russian aggression. Problems of security of the state, society and the region*. The seminar, under the patronage of the Consul of Ukraine, was held on January 19 this year at the Jagiellonian University on the initiative of the Polish Geopolitical Society. In its organization also participated University of Gdansk and Warsaw University.

how the world public perceives Ukraine and how it sees the country's place in the world. Defining the geopolitical interests of Ukraine requires considering the entire system of global interests of different countries, as well as the actual distribution of power — economic, political, military, ideological, etc. Recent events, such as the full-scale war with Ukraine launched by the Russian Federation in February 2022, have made this topic even more relevant.

The geostrategy of the Ukrainian state in modern conditions and its ideological dimension are currently determined by two main paradigms: the Eurasian and the Euro-Atlantic one. It is evident that the war will accelerate Ukraine's positioning in these two dimensions. Although it is impossible to ignore the point of view of some Western experts that Ukraine can still become a neutral state, as the American geopolitician H. Kissinger believes (2022). In this context, ensuring national security is a matter of shaping the state's strategy, aimed at achieving and maintaining social stability and development.

Therefore, the category of "national security" is of fundamental importance in the formation and functioning of each state. Ideology is another such leading structure of the state's values. After all, every system of human values always aims at fulfilling the diverse personal needs, which on a macro scale take the form of group and public interests. In turn, these needs and interests, generated by the material and spiritual conditions of human existence, create an appropriate system of values and are institutionalized in the form of ideology.

The aim of the study is to analyze the role of ideological factors in the formation of contemporary states and their impact on shaping the national security of the state, in the context of their interaction with geopolitical aspects of contemporary politics. This was done based on the example of Ukraine.

Terminological considerations

State security can be considered as its internal and international position, which ensures the protection of its national interests, existing system, and territorial integrity, as well as removes the real threat of internal destabilization or aggression from other states. In general, each country's national security includes political, economic, military, ideological security, etc.

The concept of "security" has a long history of development. Already M.T. Cicero (Цицерон, 1999) claimed that nature gave each species of living beings a desire to defend and protect its life. In general,

it can be stated that *“the philosophers of the 15th–17th centuries, recognizing security as a purely state activity, could not penetrate deeply into the social nature of this phenomenon”* (Кардашова 2005, pp. 51–55). The concept of “security” became widespread in the scientific and political circles of Western European countries thanks to the philosophical concepts of T. Hobbes, J. Locke, J.-J. Rousseau, and other thinkers of the 17th–18th centuries. Thus, B. Spinoza (Спиноза, 1997) associated security with the direct functioning of the authorities. In turn, S. Montesquieu pointed to such types of security in his writings as: the security of an individual person, of citizens, of private persons, of a sovereign, of a master, or of a ruler, and he identified personal freedom with personal security (Монтескье, 1995). Until the beginning of the 20th century, security was understood as either maintaining state sovereignty, strengthening external borders, or suppressing internal enemies.

At the end of the 20th and the beginning of the 21st century, there were changes that led to the understanding of security as creating conditions that do not threaten the life of an individual. S. Ożegow interprets security as “a state in which there is no danger, it is protection against danger” (Ожегов, 1990, p. 47). Currently, the development of a modern concept of national security requires a comprehensive approach to solving the problems of counteracting threats to humanity, in which the geopolitical dimension of ideology plays an important role. This can be clearly seen in the UN position, according to which development, security and respect for human rights must be ensured at the same time. Without making progress in all three directions, it is impossible to achieve success in any of them (Гузенко, Радченко, 2016). Therefore, we can conclude that in the modern sense, “security” is a rather comprehensive concept that applies to many processes.

From the 19th to the beginning of the 20th century, when a new concept was formed – a nation, as a historically shaped, stable community of people, which was established on the basis of the commonality of territory, economic life, linguistic and mental composition, which manifests itself in the community of culture – corresponding concepts also appeared: “national security,” “national interests,” “national idea.” In this context, the influence on the process of shaping national interests, the development of national and ideological ideas based on them, etc., is important in the process of shaping each state. In general, national interests mean a balanced set of interests of individuals, communities, society, and the state in the sphere of broadly

understood domestic (social, economic, environmental, information, etc.) and international (international relations, military, border, etc.) politics.

When analyzing the term “national security” in general, one should bear in mind that it began to be widely used only after the end of World War II. The war divided the major victors into military and ideological camps, each with a large and growing arsenal of weapons capable of causing widespread destruction and even the mutual annihilation of all humankind.

Security in these conditions primarily began to mean military security; furthermore, the protection of territorial integrity and political stability was seen as a fundamental and permanent factor in the system of international relations. The foreign and military policy of member states and allies of NATO and the Warsaw Pact towards each other and third parties reflected the bipolar atmosphere in the international arena, where both alliances fought ideological, political, and economic battles. This resulted in increased militarization of foreign policy, with both sides building their military presence around the world. Thus, throughout the post-war period, the ideology of national security was reduced to (Кардашова 2005):

- protection of the countries’ territories against external interference;
- defense against the information influence of ideological opponents;
- development of relationships and structures of foreign aid which was based on the East–West balance;
- use of arms, military links, global military presence and covert operations as a foreign policy tool;
- diplomatic efforts to reduce the arms race.

The transformation of the security paradigm took place in the following main directions.

Firstly, in recent years, the concept of security has acquired a broader and holistic meaning. In the past, security analysts were limited to a relatively narrow range of issues, especially the balance of military forces between different states and blocs, as well as the ability of these entities to protect their sovereignty. Non-military sources of economic, social, humanitarian, and environmental instability have been of little concern, but they have become a planetary threat to peace and security in recent decades. Humanitarian and ethical issues, which previously played a rather limited role in the global security debate, now occupy a central place in it. The concept of security has expanded in recent years,

and now it has acquired a more humanistic, interest-oriented character. The new ideology of human security has two main aspects: protection against chronic threats such as famine, epidemics and repression, and protection against sudden and devastating disasters that disrupt everyday life.

Secondly, in recent years, there has been a growing awareness of an inseparable relationship between state security and the well-being of its citizens. On the one hand, it becomes clear that powerful states are not necessarily strong and stable from a military-strategic point of view.

Thirdly, the modern evolution of the concept of security is expressed in the strengthening of an emphasis on international cooperation, as opposed to the more traditional reliance on rivalries and conflicts. It has already been recognized that the main threats to international, national, and personal security are of transnational origin and cannot be effectively eliminated through unilateral action.

The national interests of society are expressed in state ideology. Ideology allows justifying the dominance of historically updated entities in politics and society, and promoting their transformation into a political elite. Ideology can refer to any set of detailed and coherent concepts thanks to which a certain social group perceives and understands the world around it (Радченко 2016). Ideology begins with a belief that society can live better than it actually does. In fact, it is a plan to improve the socio-political system. Therefore, the main content of any ideology is its corresponding social ideal. As a rule, ideology does not so much interpret the existing socio-political system as it shows "how it should be" – it synthesizes real political processes with the interests and desires of the social community which is the carrier and propagator of this ideology. According to A. Downs (1957), ideology is a verbal image of a better society and the main ways of creating it. Therefore, every ideology contains elements of Utopianism. This is due to the need to involve broad masses of people in the implementation of a given ideology, which is why the creators and carriers of ideology try to present it not as an ideal desirable for their limited social community, but as an ideal that is more acceptable to the entire nation or the majority of citizens. Therefore, the expansion of utopian promises and elements, social populism, which in the process of the formation of the state within the appropriate ideology objectively lead to a discrepancy between what is promised and what is real, between word and deed, is inevitable. Therefore, according to S. Eisenstadt (1973), ideology mainly operates not with rational arguments, but with slogans, desires,

superstitions, myths, appeals to feelings, appeals to authorities, etc. Ideology objectively lies deep in social life, is the basis for the formation and development of the state, society, and the individual. It gives an idea of the place and the role of man in the structure of the world, the meaning of his life, the best organization of the future society, etc. Ideological knowledge and values organize, regulate, direct, and integrate people's activities in the spheres of spiritual, political, economic, social, and family life, unite countries of the same ideology, and ensure the integrity of the sociosphere as a whole.

As one of the most important cultural complexes, ideology supports the influence of one social institution or another and justifies and explains its activities. In the ontological aspect, being one of the basic social institutions, ideology is the foundation of social integration and consensus in the conditions of a stable social system, and in the conditions of a transforming society, it is one of the important determinants of the direction and nature of democratic transition (*Філософський...*, 2002). As historical studies show, there has never been a society without the presence of specific worldviews and norms of behavior, i.e. ideologies-worldviews (Лісовий, 2002). In the late 20th century, Samuel Huntington actually identified ideology and worldview. Developing the views of D. Bell (Белл, 2001), in today's globalized world, classical ideologies, which are the product of only Western civilization, are increasingly falling into the background. Instead, their place is taken by civilizational worldviews – value systems inherent in the largest possible social collectives – civilizations (Хантингтон, 2003). Therefore, there is a relationship between the concepts of “national security” and “ideology,” i.e., the geopolitical choice. In this sense, ideology reflects national interests, which are the subject of national security; therefore, national security contributes to the preservation of ideological foundations in a state. Since ideology is a system subject to change whose direction depends on the interests of the state and society, the choice of ideological priorities of the state is closely related to its national security. Hence, there is reason to discuss the existence of a special kind of ideology – an **ideology of national security**, based on valuable principles of national interest. In modern conditions, it is also the ideology of the geopolitical dimension of contemporary politics.

Reference to modern Ukraine

National security aims at ensuring the sovereignty of the state, ensuring maximum protection of the state against external and internal

destabilizing factors, creating external and internal conditions for effective self-sufficiency of the state and its reaching a competitive economic level on a par with the leading countries of the world. One can distinguish four main principles on which the contemporary ideology of national security of Ukraine should be based.

Firstly, it is the territory of the state. The territory is the historical heritage of each nation, its main wealth. Almost every nation sets greater boundaries than the current borders of the state. It is no different in the case of Ukraine (Fig. 1). But the inviolability of the current state borders should be considered indisputable (Zapałowski, 2019).

Fig. 1. Historical lands of Ukraine

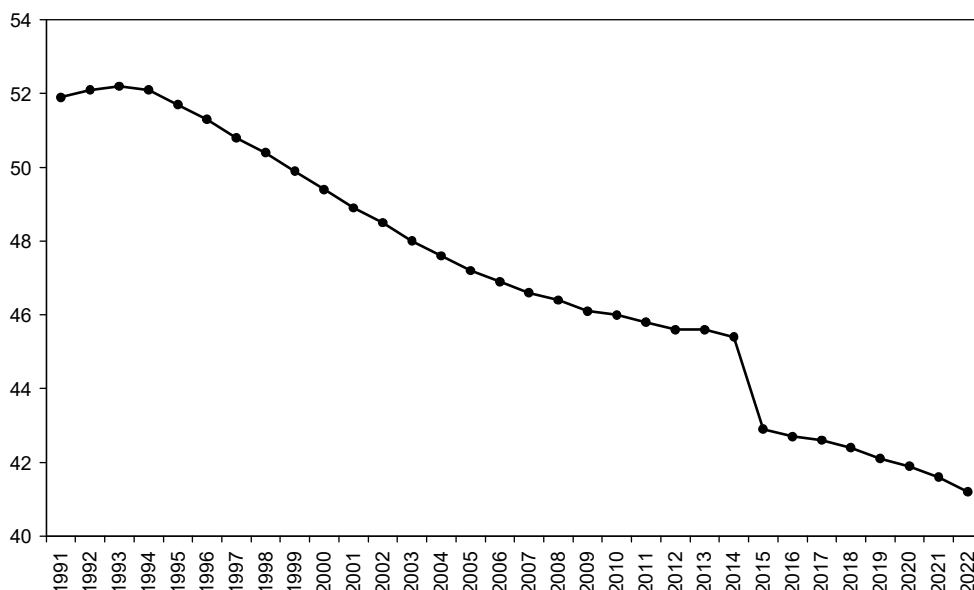

Source: *Historical regions of Ukraine*, <https://www.techpedia.pl/index.php?str=tp&no=38440>

Secondly, it is the population of the country. No matter how large the territories are, they only matter if they are inhabited and developed, which is why the assessment of each country is mainly measured by the size of the population and its demographic situation. In this respect, the situation of Ukraine is very bad, because the country is in a deep demographic crisis caused by both natural increase (Palian, 2015; Курило et al., 2016) and negative net migration (Pozniak, 2017). This results in a rapid decline in the population (Fig. 2), which will accelerate in the aftermath of the full-scale war with Russia. And this is another

demographic disaster of Ukraine (Романюк, Гладунн, 2015; comp. Wilczyński, 2018).

Fig. 2. Change in the official population of Ukraine in millions of citizens (as of 1 Jan.).

Source: *Населення України...*, 2022.

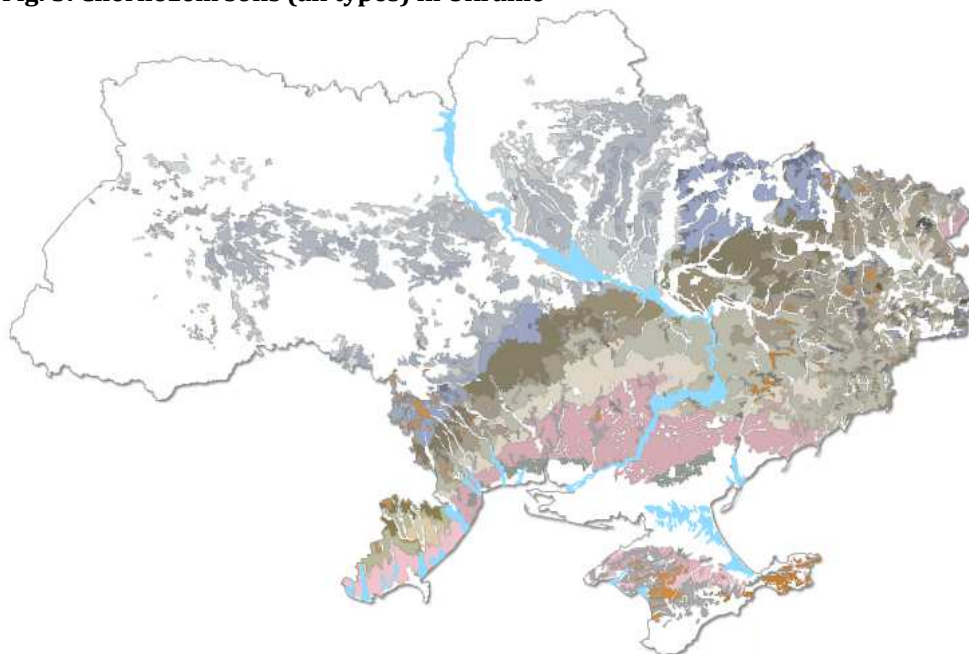
Thirdly, it is the raw material potential of the state. Despite technological progress, mineral and natural resources still exert a very large impact on the competitiveness of the country and its resilience to global crises. Prior to Russia's aggression against Ukraine in 2014, more than 90 types of minerals were known to be useful in almost 8,000 deposits. 10 times more useful minerals were extracted per square kilometer in Ukraine than the global average (Zastawnyj, Kusiński, 2003). Yet the most famous natural resource of Ukraine is very high quality soils, especially chernozem soils (Fig. 3). Thanks to all the crops harvested on them, tens of millions of people in the world can avoid hunger.

Fourthly, it is the quality of human capital understood as the level of people's morality, ability to generate world progress, etc. In the case of Ukraine, corruption is undoubtedly the most important factor hindering the development of the standard of living, but also worsening the level of national security. After the collapse of the communist system, almost all countries had problems with corruption (see Karklins, 2005), but some

Kriukov, O., Michalski, T., 2023. Geopolitical choice of the national security ideology: the example of Ukraine, *Przegląd Geopolityczny*, 44, s. 41-53.

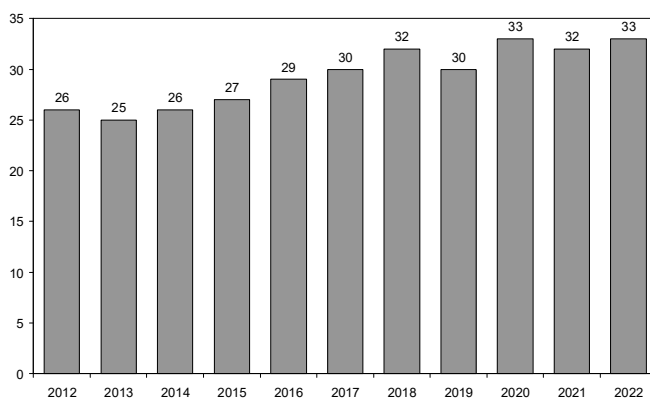
of them succeeded in fighting it. Unfortunately, Ukraine does not belong to those countries. Looking at the values of the Corruption Perception Index for recent years, one can see some improvement in this respect. But this improvement is very slow, and it is unknown how the war hardships and post-war reconstruction will affect the behavior of the population, especially of civil servants, in this regard.

Fig. 3. Chernozem soils (all types) in Ukraine

Source: *Ґрунти України*, n.d., <https://geomap.land.kiev.ua/soil.html#close>

Fig. 4. Corruption Perception Index in Ukraine

Source: <https://www.transparency.org/en/>

At the present stage of the development of society, ideological work is carried out by various institutions of power representing a specific political regime, the system of state administration, because ideology is the manipulator of people's consciousness, which contributes to the preservation of the current political system and the system of power. Based on what has been said, this means that the most important components of ideology in modern Ukraine are:

- comprehensive policy pursued by the state's administrative apparatus in all areas of social life;
- observance of the national interests of the whole society; laws, norms and principles governing socio-economic relations;
- geopolitics, its ideological dimension;
- problems of the state's defense capabilities;
- cultural and spiritual values of society.

Each nation lives within a specific civilization, has its own set of spiritual values that determine the national specificity of socialization and the formation of civic consciousness. Destruction of this feature may lead to the destruction of key foundations of national security, which puts the possibility of the state's future existence into question. Thus, national interests are reflected in the ideology of the state through political-ideological, socio-economic, cultural-historical, and spiritual relations, which form an appropriate form of organization of the state and its political system. These relations are very specific to each nation; they determine the course of certain socio-economic processes, become part of the spiritual level of the social masses and shape a desire to support the established state order and existing social relations in the minds of future generations within the framework of the established state ideology.

*

*

*

In conclusion, it can be stated that national ideology, as the identity of a nation, is an integral part of national security that ensures its strength and development. Ideology is a system of political, legal, moral, religious, aesthetic, and philosophical views and ideas that focus on property relations, on the relationship between people and reality and one another, on social problems and conflicts. These views and ideas also include the goals of social activity aimed at perpetuating or changing social relations. This means that ideology is a manifestation of the identity of a nation actively affecting the society by accelerating or

hampering its development. The contemporary ideology of security is closely related to the management of society and to the issue of threats to its development. Under these conditions, the issue of ensuring national security is becoming increasingly important in the ideology of the state and in the practice of public administration.

For a long time after gaining independence, reforms in Ukraine were implemented inefficiently or not at all. This resulted in a bad economic situation in the country, impoverishment of society and a number of other negative processes (Albin, Baluk eds., 2002). It was also not conducive to raising the level of national security. The Orange Revolution (Avioutskaa, 2007) did not change this situation either. It was only the revolution in 2014 and the shock caused by the Russian aggression that triggered willingness to change. The local government reform may be its good example (Michalski et al., 2022).

For Ukraine, this also means an urgent need to actually prove its right and ability to have a truly democratic self-government, an ability to become part of the European community (including the EU), i.e., to make an ultimate geopolitical choice (Радченко 2016).

References

- Albin, B.J., Baluk, W. (Eds.), 2002. *Ukraina*, Oficyna Wydawnicza Arboretum, Wrocław.
- Avioutskaa, V., 2019. *Aksamitne rewolucje*, Wydawnictwo Akademickie DIALOG, Warszawa.
- Downs, A., 1957. *An Economic Theory of Democracy*, Journal of Political Economy, 65(2), 135–150.
- Eisenstadt, S., 1973. *Tradition, Change and Modernity*, Wiley, New York.
- Karklins, R., 2005. *The system Made Me Do It: Corruption, in Post-Communist Societies*, M.E. Sharpe, Armonk.
- Kissinger, H., 2022. *Leadership: Six Studies in World Strategy*, Penguin Press, New York.
- Michalski, T., Matviyishyn, Y., Luhova, V., 2022. *Weaknesses and Successes of the Ukrainian Administrative Reform*, Czasopismo Geograficzne, 93(1), p. 451-472.
- Możgin, W., 2020. *Proces transformacji ukraińskiej obrony terytorialnej w kontekście wojny w Donbasie*, Przegląd Geopolityczny, 34, s. 119-135.

- Palian, Z.O., 2014. *Modern Pattern of Mortality and Survival of Population in Ukraine*, Демографія та соціальна економіка, 2(22), p. 68-77
- Pozniak, O.V., 2017. *Transformation of Population Migration in Ukraine after Collapse of the Soviet Union*, Демографія та соціальна економіка, 2(30), p. 89-101.
- Siudak, M., 2016. *Geopolityczne wizje Krymu i Ukrainy*, *Przegląd Geopolityczny*, 18, s. 87-98.
- Szara, K., Kisiel, M., 2016. *Uwarunkowania bezpieczeństwa społeczno-ekonomicznego jako potrzeby społecznej*, *Przegląd Geopolityczny*, 15, s. 63-82.
- Wasiuta, O., Wasiuta, S., 2018. *Asymmetric and hybrid geopolitical threats*, *European Journal of Geopolitics*, 6, pp. 4-36.
- Wilczyński, W.J., 2018. *Ukraine A.D. 2017*, *Przegląd Geopolityczny*, 24, pp. 9-34.
- Wilczyński, W.J., 2020. *Naród i nacjonalizm we współczesnej wojnie kulturowej*, *Przegląd Geopolityczny*, 31, s. 58-76.
- Woźniak, S., Czeluskin, A., 2023. *Rosyjska Cerkiew Prawosławna a imperialna polityka Kremla*, *Przegląd Geopolityczny*, 43, s. 29-48.
- Zapałowski, A., 2019. *Ukraina jako strefa buforowa Rosji*, *Przegląd Geopolityczny*, 30, s. 9-28.
- Zapałowski, A., 2021. *Ukraina w szarej strefie bezpieczeństwa*, *Przegląd Geopolityczny*, 38, s. 42-56.
- Zastawnyj, F., Kusiński W., 2003. *Ukraina: Przyroda – Ludność – Gospodarka*, Wydawnictwo Akademickie DIALOG, Warszawa.
- Белл, Д., 2001. *Конец идеологии*, Академия, Москва.
- Гузенко, Т.О., Радченко, О.В., 2016. *Створення системи патріотичного виховання – домінанта інформаційного простору України в умовах російської агресії на Донбасі*, [in:] В. Шиманська, Є. Романенко (Eds.) *Інформаційний простір. Українські реалії: досвід трансформацій: Збірка наукових статей до V міжнар. наук.-практич. конфер.* (м. Хелм, Польща 28 листопада 2015 р.): україномовний варіант, Видавництво ВАДНД, Хелм, p. 102-114.
- Кардашова, И., 2005. *О Категориально-понятийный аппарат теории национальной безопасности*, *Российский следователь*, 5, p. 51-55.
- Курило, І.О., Аксьнова, С.Ю., Кример, Б.О., 2016. *Народжуваність та материнство в Україні: регіональний аспект*, Демографія та соціальна економіка, 1(26), p. 65-79.

- Лісовий, В., 2002. *Ідеологія. Філософський енциклопедичний словник*, Абрис, Київ.
- Монтескьє, Ш., 1995. *Избранные произведения*, Госполитиздат, Москва.
- Населення України за 2021 рік, 2022*, Державна служба статистики України, Київ.
- Ожегов, С.И., 1990. *Словарь русского языка*, Русский язык, Москва.
- Романюк, А.І., Гладунн, О.М., 2015. *Демографічні тенденції в Україні: минуле, сьогодення і майбутнє*, Демографія та соціальна економіка, 3(25), p. 21-42.
- Радченко, О.В., 2016. *Геостратегічна Україна*, Публічне урядування: збірник, 3(4), p. 119-141.
- Спиноза, Б., 1997. *Богословско-политический трактат*, [in:] *Антология мировой политической мысли*. Т.1., Мысль, Москва, p. 349-354.
- Філософський енциклопедичний словник*, 2002. Абрис, Київ.
- Хантингтон, С., 2003. *Столкновение цивилизаций*, Издательство АСТ, Москва.
- Цицерон, М.Т., 1999. *О старости. О дружбе. Об обязанностях*, ЭКСМО-Пресс, Москва.

Streszczenie:

Celem artykułu jest wytłumaczenie zależności jaka istnieje między ideologią realizowaną przez państwo a stanem bezpieczeństwa narodowego. Bezpieczeństwo narodowe jest rozpatrywane w kontekście polityki wewnętrznej i zagranicznej państwa oraz jego dążeń do utrzymania stabilizacji społecznej i rozwoju. Kierunki aktywności państwa zależą z kolei od geopolitycznej orientacji, która stanowi pochodną wyboru cywilizacyjnego. Dokonana analiza jest ilustrowana przykładami z Ukrainy, która dokonała prozachodniej reorientacji geopolitycznej i cywilizacyjnej.

Słowa kluczowe: ideologia, geopolityka, bezpieczeństwo narodowe, Ukraina.

Janusz PŁACZEK

Lotnicza Akademia Wojskowa w Dęblinie

ORCID: 0000-0002-3252-8040

PROPOZYCJA NOWEJ STRATEGII BEZPIECZEŃSTWA NARODOWEGO RP

PROPOSAL OF A NEW STRATEGY FOR POLAND'S NATIONAL SECURITY

Abstract:

It can be expected that a new national security strategy of the Republic of Poland should be published in the spring of 2024. This is due to the need to take into account those matters in the field of external and internal security that have taken place since May 2020 when the current strategy is in force. This can be referred to, for example, the ongoing war in Ukraine, the accession of Sweden and Finland to NATO, the end of the CoViD-19 pandemic, Britain's departure from the European Union structures, the strengthening of the PRC's role in the world, the international and trade isolation of the Russian Federation, the depopulation of our country, the occurrence of high inflation, environmental and technical threats. The new strategy must place a stronger emphasis on military security, critical infrastructure and defense facilities (industry, reserves, trained personnel, organizational structures, command system, civil defense) and political cooperation within NATO and the EU.

Keywords: strategy, threats, security policy.

Wstęp

Istnieją wszelkie przesłanki, aby opracować nową strategię bezpieczeństwa narodowego naszego kraju. Zmiany w środowisku międzynarodowym oraz wewnętrznym są na tyle duże, aby proponować tezy dla tego dokumentu. Wiedząc, że jest to kluczowy i jawny akt prawny natury politycznej, należy rozpocząć dyskusję wśród ekspertów nauk o bezpieczeństwie. Pozwoli to z pewnością rzucić nowe światło na tę problematykę oraz pomoże w jego ostatecznej redakcji.

Stąd też celem tego artykułu jest nakreślenie podstawowej struktury oraz wiodących punktów nowej strategii bezpieczeństwa narodowego RP, która powinna zostać zatwierdzona wiosną 2024 r. Tym samym chodzi o pomoc dla ekspertów opracowujących ten kluczowy dokument w państwie.

Mając to na uwadze skupiam się na kilku elementach metodycznych, niezbędnych w procesie badań naukowych. Przedmiotem studiów jest tu treść strategii bezpieczeństwa narodowego. Podmiotem zaś nasze państwo. Do głównych metod badawczych zaliczam tu: studia literaturowe, analizę i ocenę oraz uogólnienie. Bazą do czynionych tu refleksji były publikacje naukowe, akty prawne oraz źródła internetowe.

Całość opracowania, ze względu na rozległość wątków w prowadzonym temacie, należy traktować jako propozycję i głos w dyskusji w tym obszarze wiedzy. Można oczekiwać, że opracowanie pobudzi twórczo środowisko z korzyścią dla jakości nowej strategii bezpieczeństwa narodowego RP.

Istota strategii bezpieczeństwa narodowego

Od zarania dziejów wodzowie plemion, królowie i dowódcy wykorzystywali różne sposoby, aby wygrać wojnę lub bitwę z przeciwnikiem. Dokonywali analizy i kalkulacji własnych sił oraz sił nieprzyjaciela i przyjmowali odpowiednią strategię działania, aby zwyciężyć. W miarę rozwoju społecznego i rosnącej złożoności zjawiska wojny, konieczne stało się włączenie w zakres strategii elementów pozamilitarnych (Solarz, 2009, s. 27). Stąd też współcześnie strategia to rządowy plan działań mających na celu zapewnienie bezpieczeństwa we wszystkich jego wymiarach (BBN, 2020). Wymaga ona myślenia w kategoriach globalnych i w dłuższym horyzoncie czasowym. Musi ona uwzględniać stan posiadanych środków w sferze: obronnej, ochronnej, społecznej i gospodarczej (Radomyski, Płaczek, Wetoszka, 2022, s. 107) oraz istniejące otoczenie międzynarodowe.

Potrzebny jest więc w państwie zwarty dokument, w którym zostanie określona jego strategia bezpieczeństwa gwarantująca trwały rozwój. Ma to być akt prawny o charakterze politycznym, podający misję, wizję oraz cele państwa w dłuższym horyzoncie czasowym jako drogowskaz do działania i koordynacji. W państwach demokratycznych strategia jest dokumentem jawnym i powszechnie znanym. Określa ona koncepcję przygotowania się na prawdopodobne zagrożenia, gdzie ich ryzyko wystąpienia jest mierzalne (które jest lub może być podstawą modyfikacji zarówno polityki jak i strategii) (Gryz, 2013, s. 172). Oczywiście zagrożenia te mają różnorodny charakter i siłę oraz zmieniają się w czasie pod wpływem rozwoju techniki i zmian otoczenia międzynarodowego. Píše się także o ocenie zdolności posiadanych przez oponentów (Banasik, 2015, s. 12).

Zwraca się ponadto uwagę, że strategia powinna uwzględniać zarówno: interesy narodowe i cele strategiczne państwa w dziedzinie bezpieczeństwa; warunki ich realizacji; optymalne sposoby osiągania tych celów oraz siły i środki wydzielone do ich realizacji (Koziej 2006, s. 256). Obok tego powinna określać cele i zadania formacji i służb państwowych oraz pilność ich realizacji. Musi to dotyczyć newralgicznych spraw narodu w różnych płaszczyznach, tworząc zwarty system bezpieczeństwa i obronności państwa, podkreślając aktualne atrybuty siły narodu; wskazywać także na związki z sojuszem militarnym i gospodarczym oraz organizacjami międzynarodowymi, kształtując własne środowisko bezpieczeństwa. Jednocześnie dokument ten musi mieć charakter użyteczny i integrujący wspólne działania (w płaszczyźnie kierowania, militarnej i wsparcia), na rzecz obronności i bezpieczeństwa państwa; zwracać szczególną uwagę na elementy: dyplomacji, informacji, gospodarki, wojska, służb mundurowych oraz prawa. Obok tego strategia musi wskazywać na organy kierowania i kontroli procesów bezpieczeństwa narodowego. W szczególności odnosi się to do metod i zasad jego zapewnienia. Wreszcie strategia powinna tworzyć zwarty i spójny system polityki bezpieczeństwa państwa na dziś i na jutro przy działaniach uprzedzających i prewencji. Oznacza to, że powinna także stanowić podstawę do generowania wariantów przeciwdziałania zagrożeniom (Wrzosek, 2013, s. 117) i koncepcjom systemowego działania w postaci wielowymiarowego projektu (Świeboda, 2014, s. 625). Oczywiście wszystko to musi być napisane komunikatywnym językiem i aktualne w czasie.

Starając się uogólnić identyfikację pojęcia strategii można stwierdzić, że mowa jest tu o:

- teorii i praktyce działania ukierunkowanego na osiągnięcie założonych celów w danej dziedzinie, ujmowanych w skali ogólnej i mających charakter długofalowy (*Słownik*, 2002, s. 131),
- sztuce łączenia w całość dostępnych zasobów, instrumentów, metod, reguł i zasad działania dla urzeczywistnienia jakiegoś pomysłu, osiągnięcia założonego celu (Kuźniar, 2005, s. 11),
- sztuce rządzenia państwem w istotnych obszarach kształtowania bezpieczeństwa (Mendrek, Płaczek, 2020, s. 103), prowadzenia polityki zagranicznej i utrzymywania stosunków zewnętrznych.

W konkluzji przez strategię bezpieczeństwa narodowego należy rozumieć sztukę i praktykę użycia siły w sposób przemyślany i dla osiągnięcia określonych celów politycznych; chodzi tu o siłę zorganizowaną, poddaną władzy politycznej, w istniejącym kontekście

instytucjonalnym i z określonymi ramami prawnymi. Ma ona służyć zapewnieniu bezpieczeństwa, mając na uwadze organizację państwa i jego narzędzi do reagowania na przyszłe zagrożenia. W sumie jest to dokument planistyczny (cele, zdania, środki, odpowiedzialność, koordynacja, czas) wyprzedzający bieg zdarzeń (Kupiecki 2015, s. 12) w sferze makro, zorientowanym na bezpieczeństwo państwa, jego żywotne interesy, zapewniające trwały rozwój i pokój. Trzeba widzieć tu cały czas efekt końcowy polegający na kształtowaniu środowiska bezpieczeństwa państwa i reagowania w sytuacjach trudnych.

Można więc przywołać za literaturą przedmiotu, iż strategia narodowa powinna posiadać następujące cechy:

- dostępność – dokument powinien być znany społeczeństwu,
- przystępność języka i jednoznaczność nie wymagająca interpretacji,
- długoterminowość, powinna przewidywać i wyprzedzać zachodzące zmiany,
- analityczny charakter,
- użyteczność, czyli możliwość wdrożenia w bieżących warunkach,
- aktualność w sferze dostępnych środków i metod zapewniania bezpieczeństwa,
- zadaniowość (podział kompetencji i odpowiedzialności),
- wskazanie celu końcowego, czyli wizję korzystnego stanu oraz kierunki polityki, oraz celów szczegółowych.

Starając się zapewniać bezpieczeństwo narodowe należy stosować szereg metod, które powinny być wpisane w strategię. Muszą one się przenikać i uzupełniać. Chodzi tu o:

- profilaktykę – proces oddziaływania siłami i środkami bezpieczeństwa narodowego i międzynarodowego na przyczyny, prowadzące do powstania konkretnego zagrożenia, jak również na warunki, sprzyjające jego powstawaniu i urzeczywistniania,
- uprzedzanie – oddziaływanie na proces przygotowania do urzeczywistnienia się zagrożeń ze strony jego źródła lub nosiciela,
- położenia kresu (likwidacja zagrożenia) – oddziaływanie na proces bezpośredniego niesienia uszczerbku interesom narodowym kraju,
- lokalizację i neutralizację – proces usuwania siłami i środkami bezpieczeństwa narodowego występujących szkodliwych następstw (skutków) lub sprowadzenie ich do minimalnego poziomu,
- dobre przygotowanie się na prawdopodobne zaistnienie sytuacji kryzysowych, w tym włączenie sojuszniczych działań,
- obniżenie ryzyka zaistnienia sytuacji zagrożenia przez niwelowanie wystąpienia sytuacji zagrożeń,

- kształtowanie postaw patriotycznych, tradycji i moralnych wśród społeczeństwa.

Dla państwa wynikają z tego obowiązki względem realizowanej strategii bezpieczeństwa, przy czym strategia ta jest uznawana jako narzędzie polityki (Sałajczyk, 2004, s. 20). Stąd też do powinności władzy politycznej należą:

- ukierunkowanie działalności zgodnie z racjonalną ideą – strategią (założeniami) i dostosowanie się do niej, także w doborze sojuszników i przeciwników,
- przygotowanie korzystnych warunków dla wdrażania przyjętej strategii,
- dostosowanie momentu rozpoczęcia działań (rozmów, negocjacji, pertraktacji, konfliktu, sankcji, rozejmu) do imperatywów zawartych w strategii,
- określanie politycznych celów działania sił zbrojnych i zapewnienie swobody realizacji zadań przez armię,
- zapewnienie środków niezbędnych do prowadzenia zwycięskiej walki,
- zagwarantowanie pełnego wykorzystania rezultatów działań osiągniętych dzięki strategii.

Tworzenie strategii bezpieczeństwa narodowego jest to złożony i dynamiczny proces społeczny. Mamy tu do czynienia z korektą pewnych wartości, jak również hierarchii ich ważności. Państwo ma stwarzać warunki prawne na wsparcie tych procesów i koordynować wszystkie płaszczyzny bezpieczeństwa a niekiedy wymuszać stosowne ich działania. Dodatkowo musi reagować na potencjalne nowe zagrożenia (np. sieciocentryczne, środowiskowe, terrorystyczne, kosmiczne, hybrydowe) tj. zagrożenia niespodziewane czy zagrożenia jako suma różnych podrzędnych zagrożeń (Dawidczyk, 2021, s. 183). Państwo musi także działać na niwie międzynarodowej, stwarzając klimat dla rozwoju pokoju i zacieśniania dobrych stosunków.

Synteza treści nowej strategii bezpieczeństwa narodowego

Starając się sprecyzować treść proponowanej, nowej strategii, należy przyjąć założenie, że dokument ten ma być zwarty, syntetyczny oraz konkretny (De Wit, Meyer, 2007, s. 25). Wynika stąd jego forma, obejmująca zestawienie poszczególnych zagadnień. Poniższy projekt stworzony został w oparciu o bieżącą sytuację Polski na arenie międzynarodowej oraz przy uwzględnieniu dynamicznie rozwijającej się sytuacji na Ukrainie. Wszystkie obszary strategii uznane są za priorytety na nadchodzące lata i wymagają szczególnej uwagi i zaangażowania

dużych sił i środków do ich realizacji. Proponowane rozwiązania mieszczą się w perspektywie czasowej najbliższych 10 lat.

I. Preambuła

Zapewnienie bezpieczeństwa narodowego stanowi podstawowy warunek rozwoju naszego państwa. Najważniejszymi wartościami dla nas są tu: niepodzielność, nienaruszalność granic i integralność terytorialna kraju. Współczesna sytuacja międzynarodowa podkreśla wagę bezpieczeństwa narodowego. Daje się zaobserwować nowy wyścig zbrojeń. Powraca rywalizacja między Zachodem a Rosją. Niniejsza koncepcja Strategii Bezpieczeństwa Narodowego RP ma na celu umocnienie zdolności kraju do przeciwstawiania się zagrożeniom, a także zapewnienie w miarę optymalnych warunków do rozwoju społeczno-gospodarczego. Obejmuje ona problematykę bezpieczeństwa: politycznego, gospodarczego, militarnego, cybernetycznego, jak również ekologicznego, demograficznego, zdrowotnego i kulturowego. Określa rolę systemu kierowania bezpieczeństwem narodowym oraz wskazuje na główne kierunki wzmocnienia krajowego systemu obronnego. Wszystko to ma na celu poprawę bezpieczeństwa obywateli oraz wzmocnić naszą pozycję w świecie.

II. Cele strategii

- 1. Głównym celem strategii jest utrzymanie suwerenności oraz zapewnienie warunków do dalszego rozwoju społeczno-gospodarczego, pokojowej koegzystencji i poprawie jakości życia obywateli.*
- 2. Cele cząstkowe strategii obejmują: umacnianie pozycji kraju w strukturach europejskich i transatlantyckich; zwiększenie potencjału obronnego i odstraszania RP; podniesienie poziomu odporności na zagrożenia w cyberprzestrzeni; zapewnienie poczucia bezpieczeństwa własnym obywatelom; zadbanie o wysoki poziom intelektualny mieszkańców; ochronę środowiska naturalnego i dziedzictwa narodowego; zbilansowanie budżetu państwa; poprawie dietności w kraju; znowelizowanie zarządzania kryzysowego.*

III. Występujące współczesne zagrożenia

- 3. Agresywna i nieprzewidywalna polityka Federacji Rosyjskiej (wysokie ryzyko).*
- 4. Osłabienie potencjału demograficznego i społecznego związane z depopulacją (wysokie ryzyko).*
- 5. Wzrost dokonywanych cyberataków (wysokie ryzyko).*
- 6. Nienadążanie w zakresie składanych zamówień i dostaw nowoczesnego uzbrojenia do kraju z uwagi na wojnę na Ukrainie (wysokie ryzyko).*

7. *Nadmierny deficyt budżetowy państwa oraz pogłębiające się zadłużenie wewnętrzne państwa, które przekłada się także na wysoką inflację (wysokie ryzyko).*
8. *Działalność obcych służb specjalnych o charakterze wywiadowczym (średnie ryzyko).*
9. *Negatywne zjawiska spowodowane siłami natury (susze, osuwiska, podtopienia) i duże katastrofy techniczne (średnie ryzyko).*
10. *Zjawiska o charakterze terrorystycznym (małe ryzyko).*
11. *Masowy napływ migrantów i zamieszki na tle narodowościowym (małe ryzyko).*
12. *Powolne odchodzenie od węgla kamiennego i brunatnego w energetyce krajowej i ich wpływ na bezpieczeństwo ekologiczne (małe ryzyko).*
13. *Zagrożenia epidemiczne (małe ryzyko).*

IV. Pryncypia w zakresie bezpieczeństwa narodowego

14. *Stać na straży niepodległości i bezpieczeństwa kraju.*
15. *Być niezależnym politycznie i dbać o integralność terytorialną.*
16. *Dążyć do rozwoju gospodarczego przy zachowaniu imperatywów ekologicznych.*
17. *Gwarantować wolność słowa i ochronę praw człowieka.*
18. *Umacniać patriotyczną postawę i poczucie tożsamości narodowej wśród obywateli.*
19. *Kształtować poprawne stosunki międzynarodowe na forum: ONZ, OBWE, NATO i UE.*

V. Zasadnicze składowe bezpieczeństwa narodowego

15. *Zapewnienie bezpieczeństwa militarnego.*
16. *Sprawny system bezpieczeństwa publicznego.*
17. *Zachowanie równowagi między potęgą militarną a potęgą gospodarczą.*
18. *Efektywny system ochrony granicy państwowej.*
19. *Ilościowy i jakościowy system rezerw strategicznych.*
20. *Nowoczesny i wydajny krajowy przemysł obronny.*
21. *Zapewnienie stałych dostaw węglowodorów z przyjaznych państw.*
22. *Odporny na zakłócenia system infrastruktury krytycznej państwa.*
23. *Edukacja w zakresie potencjalnych zagrożeń i umiejętności samoobrony.*
24. *Aktywne uczestnictwo w sojuszu NATO i UE.*

VI. Bezpieczeństwo polityczne

25. *Dążyć do utrzymania stabilności porządku konstytucyjnego oraz przestrzegania praw i wolności człowieka. Nie dopuścić do upartyjnienia struktur państwowych.*

26. *Chronić społeczeństwo przed zagrożeniami ze strony organizacji przestępczych.*
27. *Zapobiegać wystąpieniu aktów i praktyk o charakterze terrorystycznym.*
28. *Rozwijać współpracę międzynarodową i wzmacniać pozycję kraju na arenie międzynarodowej. Uczestniczyć w tworzeniu wspólnej polityki bezpieczeństwa poprzez zacieśnianie współpracy Polski z państwami członkowskimi Sojuszu Północnoatlantyckiego i Unii Europejskiej. Dążyć do członkostwa w grupie G20.*
29. *Przeciwdziałać zjawiskom ekstremizmu w odniesieniu do ideologii, religii lub odmienności kulturowej.*
30. *Stwarzać warunki do pokojowego rozwoju.*

VII. Bezpieczeństwo gospodarcze

31. *Zwiększać potencjał gospodarczy państwa poprzez rozwijanie przemysłu obronnego, rezerw strategicznych, infrastruktury krytycznej, budowę centralnego portu komunikacyjnego oraz wykorzystanie technologii satelitarnych w gospodarce i administracji.*
32. *Rozwijać gospodarkę narodową wzmacniając ochronę przed korporacjami transnarodowymi i monopolem na naszym rynku.*
33. *Wspierać konkurencyjność międzynarodową państwa m.in. poprzez właściwe rozwiązania prawne i międzynarodowe porozumienia gospodarcze.*
34. *Powiększać udział Polski w międzynarodowym podziale pracy poprzez sprzyjające warunki do swobodnego przepływu przez terytorium kraju towarów, usług i kapitału. Wiąże się to z rozwojem sieci połączeń drogowych, kolejowych, portów morskich i lotniczych, a także maksymalizacji bezpiecznych przelewów elektronicznych podczas transakcji finansowych.*
35. *Tworzyć przyjazne warunki dla inwestorów zagranicznych w kraju.*
36. *Utrzymywać trwały wzrost PKB i prowadzić efektywną politykę antyinflacyjną bez dodatkowego zadłużania państwa.*
37. *Pozyskiwać przez NBP kruszec oraz papiery wartościowe.*
38. *Rozwijać przemysł spożywczy, a także powiększać eksport żywności. Wprowadzić tanie kredyty dla rolników i podmiotów skupujących polskie płody rolne.*
39. *Zapobiegać i likwidować przemyt do kraju.*

VIII. Bezpieczeństwo militarne

40. *Zwiększyć nakłady finansowe na realizację potrzeb obronnych do 3 % w PKB (średnio w latach 2023-2027).*

41. *Dokonać modernizacji systemu obrony powietrznej i przeciwrakietowej.*
 42. *Wzmocnić ilościowo potencjał militarny polskiej armii do 300 tys. (żołnierzy i pracowników wojska). Ujmując w wojskach operacyjnych 190 tys. żołnierzy oraz 50 tys. w WOT.*
 43. *Usprawnić i zwiększyć ilościowo system kształcenia i doskonalenia zawodowego żołnierzy.*
 44. *Rozwijać kompetencje żołnierzy Wojsk Obrony Terytorialnej.*
 45. *Zdynamizować działania wojsk obrony cyberprzestrzeni.*
 46. *Wyraźnie powiększyć obronny potencjał morski poprzez doposażenie w dodatkowe okręty, śmigłowce i bezzałogowe systemy rozpoznania i rażenia.*
 47. *Tworzyć nowe jednostki bojowe w szczególności na wschód od Wisły (w tym w obszarze zaplecza logistycznego) skupiając się na zdolnościach obronnych.*
 48. *Poprawić stacjonarny i polowy system wojskowej opieki zdrowotnej.*
 49. *Organizować wspólne ćwiczenia międzynarodowe, jak również uczestniczyć w takich manewrach przy jednoczesnym zapraszaniu zagranicznych obserwatorów.*
 50. *Kreować pozytywny wizerunek SZ RP w kraju, jak i za granicą.*
- IX. Bezpieczeństwo wewnętrzne**
51. *Nowelizować akty prawne w obszarze bezpieczeństwa wewnętrznego w celu zapewnienia właściwego i bezpiecznego funkcjonowania instytucji państwowych i porządku konstytucyjnego.*
 52. *Usprawnić efektywność funkcjonowania instytucji państwowych odpowiedzialnych za utrzymanie bezpieczeństwa poprzez podnoszenie poziomu kompetencji pracowników administracji państwowej i funkcjonariuszy ze szczególnym uwzględnieniem służących w Straży Granicznej, Państwowej Straży Pożarnej oraz Krajowej Administracji Skarbowej.*
 53. *Utrzymywać na wysokim poziomie doinwestowania oraz sukcesywnie podnosić poziom profesjonalizmu takich służb, jak: Policja, Straż Graniczna, Państwowa Straż Pożarna, Służba Więzienna, Agencja Bezpieczeństwa Wewnętrznego, Centralne Biuro Antykorupcyjne oraz różnego rodzaju straże i inspekcje.*
 54. *Doskonalić system zarządzania kryzysowego m.in. poprzez zwiększenie udziału żołnierzy w ćwiczeniach i treningach organizowanych na szczeblu organizacji samorządowej.*

55. *Wzmocnić zdolność państwa do obrony przed zagrożeniami o charakterze terrorystycznym, przestępczością zorganizowaną czy zagrożeniem pożarowym.*
56. *Przeciwdziałać wystąpieniu zagrożeń cywilizacyjnych, w tym cyberprzestępczości.*
57. *Dostosować system ochrony zdrowia do sprawnego wykrywania i zwalczania zagrożeń epidemicznych.*
58. *Rozbudować w zakładach karnych stałe miejsca pracy dla skazanych tak, aby można było w 2025 r. zatrudnić do 60 % osadzonych.*
59. *Zwiększyć ilość kołowych przejść granicznych z Ukrainą.*
60. *Wspierać wśród społeczeństwa postawy patriotyczne i zachowania prospołeczne.*

X. Cyberbezpieczeństwo

61. *Uszczelnić system zabezpieczeń informatycznych w infrastrukturze krytycznej i administracji rządowej w celu utrzymania najwyższego stopnia ochrony przed cyberzagrożeniami.*
62. *Rozwijać krajowy system cyberbezpieczeństwa m.in. poprzez: nowelizację aktów prawnych, szkolenie kadr, zakup systemów informatycznych oraz innowacyjne badania. Poszerzać współpracę międzynarodową w tym obszarze. Również edukować w tym zakresie społeczeństwo oraz działać przeciwko dezinformacji.*

XI. Bezpieczeństwo energetyczne

63. *Zwiększyć dywersyfikację dostawców i tras ładunków gazu ziemnego oraz ropy naftowej do kraju.*
64. *Rozbudowywać sieć gazociągów i naftociągów w kraju oraz mostów energetycznych z naszymi sąsiadami z UE, NATO oraz Ukrainą.*
65. *Do 2033r. uruchomić elektrownię jądrową w kraju oraz szereg małych elektrowni na paliwo nuklearne.*
66. *Poszerzać miks energetyczny w zakresie odnawialnych źródeł energii o nowe: biogazownie, geotermie, farmy wiatrowe na lądzie i na morzu, hydroelektrownie tak, aby ich wzrost w każdym roku rósł o 1 % w strukturze wytwarzanej energii, kosztem węgla kamiennego i brunatnego. Wspierać tym samym cały sektor energetyczny kraju (państwowy, spółek, indywidualny).*
67. *Rozbudowywać system rezerw węglowodorów.*
68. *Wspierać działania w zakresie ocieplania domów, instalowania pomp ciepła, stosowania żarówek energooszczędnych, inteligentnych systemów oświetlenia.*

69. Sukcesywnie wdrażać program przenoszenia napowietrznych linii energetycznych o różnym przedziale napięcia elektrycznego do podziemnych instalacji przesyłowych.
70. Rozwijać energomobilność w kraju, jak również nowoczesne źródła energii na bazie wodoru.

XII. Bezpieczeństwo ekologiczne

71. Zwiększyć lesistość powierzchni kraju do poziomu 31 % do 2030 r.
72. Utworzyć dwa nowe parki narodowe na terytorium kraju (Gór Słonnych i Wielkich Jezior Mazurskich) do 2025 r.
73. Corocznie budować w kraju jedną spalarnię śmieci do 2030 r.
74. Ograniczać każdego roku emisję głównych zanieczyszczeń powietrza (CO_2 , NO_x , SO_2) oraz zanieczyszczeń wody w rzekach o 5 %.
75. Przeznaczać każdego roku po 0,75 % w relacji do PKB na nakłady na środki trwałe służące ochronie środowiska w kraju.
76. Wyeliminować z użycia w kraju samochody z silnikami wysokoprężnymi do 2035 r.
77. Powiększać ilość gospodarstw ekologicznych w kraju w każdym roku o 5 %.
78. Wybudować 100 małych zbiorników retencyjnych w kraju do 2030 r.
79. Poszerzyć zbiórkę odpadów komunalnych o odzież.
80. Dostosować politykę i działania państwa do uzgodnionych celów klimatycznych na forum organizacji międzynarodowych.
81. Edukować społeczeństwo w obszarze ochrony środowiska.
82. Ograniczać oficjalne wysypiska śmieci w kraju – co roku o 10 miejsc.

XIII. Bezpieczeństwo demograficzne

83. Wspierać rodziny finansowo w postaci świadczeń społecznych. Każdą matkę do 30 roku życia wychowującą dziecko zwolnić z płacenia podatku PIT.
84. Zwiększyć dostęp do taniego mieszkania dla osób nieposiadających własnego lokum poprzez możliwość wzięcia kredytu mieszkaniowego na preferencyjnych zasadach jego spłaty.
85. Podnieść jakość opieki medycznej w zakresie leczenia bezpłodności, położnictwa i neonatologii.
86. Poprawić dostępność do żłobków i przedszkoli poprzez budowę 1000 nowych obiektów do 2026 r.
87. Mając na uwadze przeciwdziałanie emigracji młodych ludzi z kraju – obniżyć opodatkowanie ich dochodów. Jednocześnie przyciągać do Polski imigrantów.
88. Przeciwdziałać nielegalnej migracji oraz handlu ludźmi.
89. Wspierać prawnie i finansowo rodziny zastępcze.

XIV. Bezpieczeństwo zdrowotne

90. *Poprawić dostępność usług świadczonych w ramach opieki zdrowotnej poprzez zdecydowanie zwiększenie ilości studentów na uczelniach o profilu medycznym.*
91. *Zapewnić ofertę wysokiej jakości kursów i szkoleń dla pracowników ochrony zdrowia.*
92. *Podnieść finansowanie służby zdrowia w kraju poprzez przeznaczanie co roku więcej o 0,3 % PKB – tak, aby docelowo osiągnąć 7,5 % w 2030 r.*
93. *Dokonać przeglądu rezerw państwowych w zakresie medykamentów i dostosować ich strukturę i ilość do nowych wyzwań.*
94. *Rozwijać krajowy przemysł farmaceutyczny.*
95. *Poszerzyć porady personelu medycznego za pomocą metod komunikacji elektronicznej.*
96. *Rozszerzyć wsparcie dla osób niepełnosprawnych i niesamodzielnych.*
97. *Promować profilaktykę zdrowotną wśród społeczeństwa (kampanie informacyjne na temat szkodliwości używania tytoniu, alkoholu oraz narkotyków) w tym rozwoju kultury fizycznej.*

XV. Bezpieczeństwo kulturowe

98. *Rozwijać poczucie tożsamości kulturowej poprzez pielęgnowanie tradycji, zwyczajów oraz języka.*
99. *Upamiętniać i przekazywać kolejnym pokoleniom wiedzę o historii Polski oraz budować poczucie patriotyzmu. W tym celu zwiększyć w placówkach oświatowych ilość zajęć z przedmiotów: historia i teraźniejszość oraz wychowanie obronne.*
100. *Upowszechniać szacunek dla regionalizmu i gwar, a także zapobiegać ich zanikowi.*
101. *Zapewniać mniejszościom narodowym swobodę rozwoju i prawa do korzystania w szkołach i urzędach z ich własnego języka.*
102. *Dbać o zbiory muzeów i narodowych zabytków poszerzając ich ekspozycję oraz stan. Jednocześnie poszukiwać za granicą i sprowadzać do kraju zagrabione dzieła sztuki.*
103. *Przestrzegać zakazu propagowania ideologii o charakterze totalitarnym a zwłaszcza faszystowskim oraz komunistycznym.*
104. *Dokładać wszelkich starań, aby dorobek kulturowy Polski był rozpoznawany i ceniony przez społeczeństwo naszego kraju, jak i za granicą.*

XVI. Rola systemu kierowania bezpieczeństwem narodowym

105. *Koordynować na wszystkich szczeblach funkcjonowania system bezpieczeństwa narodowego. Jednocześnie integrować działania organów decyzyjnych i sztabowych.*
106. *Minimalizować ryzyko wystąpienia zagrożeń o charakterze militarno-politycznym oraz pozamilitarnym.*
107. *Doskonalić procedurę działania w razie wystąpienia zagrożenia, z uwzględnieniem procesu likwidacji ich skutków.*
108. *Cały czas pracować nad zwiększeniem potencjału i zdolności państwa do realizacji interesów narodowych.*
109. *Konsultować działania w zakresie bezpieczeństwa narodowego na forum międzynarodowym w układach bilateralnych wśród członków NATO i UE.*

XVII. Znaczenie organizacji międzynarodowych w utrzymaniu bezpieczeństwa światowego i regionalnego

110. *Wspierać walkę z terroryzmem na arenie międzynarodowej.*
111. *Czynnie włączać się w akcje pomocy humanitarnej oraz walkę z głodem i epidemiami.*
112. *Uczestniczyć w operacjach pokojowych pod egidą ONZ, NATO i UE.*
113. *Krzewić pokój, przestrzeganie praw człowieka, demokrację i dobrosąsiedzkie stosunki.*

XVIII. Współpraca z NATO i wybranymi sojusznikami

114. *Utrzymywać stałą zdolność i gotowość do obrony państw sojuszu NATO.*
115. *Wspierać działania poszerzające sojusz o nowych członków.*
116. *Zacieśniać współpracę militarną, przemysłową, handlową i naukową z USA. Troszczyć się o rozwój stałych baz amerykańskich na naszym terytorium.*
117. *Poszerzać współpracę gospodarczą i militarną w zakresie pozyskiwania nowych technologii z: Izraelem, Koreą Płd., Japonią i Australią.*

XIX. Rola UE we wspieraniu kluczowych elementów naszego bezpieczeństwa

118. *Rozwijać zdolności obronne i komunikacji satelitarnej poprzez realizację w międzynarodowych projektów naukowo-badawczych z wykorzystaniem polskich podmiotów.*
119. *Wspierać działania w zakresie wspólnej walki w obszarze cyberprzestępczości.*

120. Umacniać działania służące kompleksowym zarządzaniem kryzysowym na forum wspólnoty. W tym celu proponować tworzenie rezerw strategicznych UE.

121. Dbać o spójną politykę rolną, handlową i energetyczną sojuszu.

122. Wspierać działania w zakresie tworzenia na terytorium kraju hubu logistycznego i tranzytowego.

123. Dążyć do integracji europejskiej w zakresie wsparcia Ukrainy i nakładania kolejnych sankcji gospodarczych na Rosję.

XX. Główne kierunki wzmocnienia krajowego potencjału obronnego

124. Zwiększać zasoby rezerw strategicznych.

125. Wzmacniać krajową infrastrukturę krytyczną.

126. Inwestować w przemysł obronny i promować jego wyroby za granicą.

127. Umacniać wschodnią flankę NATO.

128. Zapewnić wzrost bezpieczeństwa w cyberprzestrzeni.

129. Dokonać reformy Obrony Cywilnej wydzielając ją ze struktur Państwowej Straży Pożarnej.

130. Ciągłe poprawiać interoperacyjność w ramach NATO i UE.

131. Poprawić bilans opłacalności produkcji: mięsa wieprzowego, zboża, ryb oraz oleju.

XXI. Sposoby monitorowania i instytucje odpowiedzialne za kształtowanie oraz wspieranie naszego bezpieczeństwa

132. Wdrożyć cykliczną ocenę (roczną) systemu bezpieczeństwa narodowego. Ujmując w niej główne płaszczyzny, mocne i słabe strony oraz sposób - w tym czas - naprawy.

133. Za realizację postanowień zawartych w tej Strategii odpowiadają ministrowie kierujący działami administracji rządowej, kierownicy urzędów centralnych, wojewodowie, organy samorządu terytorialnego we właściwościach, w których pozostają w kompetencji w dziedzinie bezpieczeństwa narodowego.

XXII. Przyszłość naszej polityki bezpieczeństwa narodowego

134. Rozwijać współpracę organizacji rządowych z organizacjami pozarządowymi mając na uwadze zapewnienie bezpieczeństwa narodowego.

135. Upowszechniać edukację obronną i patriotyczną wśród młodzieży.

136. Rozwój społeczno-gospodarczy i kulturowy daje podstawy bezpieczeństwa narodu ale bez tego bezpieczeństwa nie może być zapewniony rozwój.

Zakończenie

Strategia bezpieczeństwa narodowego RP jest kluczowym dokumentem w zakresie uprawianej polityki na szczeblu makro. Buduje podstawy rozwoju państwa. Akcentuje główne wyzwania i pryncypia narodu. Wskazuje na istniejące zagrożenia (wewnętrzne, zewnętrzne) oraz ryzyka ich wystąpienia. Porządkuje elementy w tym zakresie, wskazując na rolę i znaczenie najważniejszych osób w państwie, służb, agencji oraz straży. Precyzuje kierunki działań na najbliższy czas w głównych obszarach bezpieczeństwa. Wreszcie ma wzmacniać naszą pozycję na arenie międzynarodowej.

Nowa strategia bezpieczeństwa narodowego RP powinna eksponować mocno zagrożenia militarne i cyberataki, które silnie korespondują także z problematyką społeczno-gospodarczą. Ponadto ujmować zagrożenia hybrydowe. Powinna być również wpisana w aktualną politykę UE oraz sojuszu NATO. Być zorientowana na poszerzanie kontaktów z USA oraz grupy 9 Bukaresztańskiej. Jednocześnie musi akcentować silną współpracę z: Ukrainą, Mołdawią i Gruzją – państw zorientowanych na te ugrupowania tj. gospodarcze i polityczno-militarne. Obok tego precyzować słabe strony istniejących, różnorodnych zagrożeń tj.: demograficzne, budżetowe, zdrowotne, socjalne oraz okazane wsparcie ze strony państwa, aby im sprostać. Musi wpływać tu troska o: bezpieczeństwo obywatela, rodzinę oraz najsłabsze grupy społeczne. Wreszcie krzewić ducha pokoju wśród społeczności międzynarodowej.

References

- Banasik, M., 2015. *Prowadzenie analiz w procesie planowania zdolności sił zbrojnych*, Difin, Warszawa.
- Danek, A., 2015. *Racja stanu jako suwerenność państwa in actu*, Przegląd Geopolityczny, 13, s. 7-18.
- Dawidczyk, A., 2021. *Rozwój analizy strategicznej w planowaniu bezpieczeństwa państwa. Od metod jakościowych do matematycznych*, [w:] P. Swoboda, A. Polończyk (red.), *10 lat nauk o bezpieczeństwie. Potencjał. Problematyka. Perspektywy*, Avalon, Kraków.
- De Wit, B., Meyer, R., 2007. *Synteza strategii*, PWE, Warszawa.

- Depa-Wasiłek, W., 2019. *Prawo dostępu do broni palnej obywateli polskich w świetle unormowań prawnych i bezpieczeństwa*, Przegląd Geopolityczny, 27, s. 114-131.
- Dutka, J., 2017. *Strategia demograficzna w historii myśli geopolitycznej*, Przegląd Geopolityczny, 19, s. 36-48.
- Gryz, J., 2013. *Bezpieczeństwo państwa. Wiedza- polityka-strategia*, AON, Warszawa.
- Koziej, S., 2006. *Między piekłem a rajem. Szare bezpieczeństwo na progu XXI wieku*, A. Marszałek, Toruń.
- Kupiecki, R., 2015. *Strategia Bezpieczeństwa Narodowego RP 2024 jako instrument polityki państwa. Uwarunkowania zewnętrzne i aspekty procesowe*, Bezpieczeństwo Narodowe, nr 1.
- Kuźniar, R., 2005. *Polityka i siła. Studia strategiczne – zarys problematyki*, Scholar, Warszawa.
- Lach, Z., 2020. *Dylematy rozwoju i bezpieczeństwa państw Europy Środkowo-Wschodniej*, Przegląd Geopolityczny, 31, s. 127-154.
- Malasiewicz, K., 2023. *Wielkość Sił Zbrojnych Polski wobec wojny na Ukrainie*, Przegląd Geopolityczny, 43, s. 105-123.
- Mendrek, P., Płaczek, J., 2020. *Strategia Bezpieczeństwa RP 2020 jako współczesny instrument polityki państwa*, [w:] G. Skrobotowicz (red.), *Bezpieczeństwo narodowe i międzynarodowe. Przegląd i badania*, Tygiel, Lublin.
- Mickiewicz, P., 2019. *Marynarka Wojenna jako środek realizacji interesu narodowego*, Przegląd Geopolityczny, 28, s. 122-140.
- Pac, B., 2022. *Planowanie rozwoju sił morskich Rzeczypospolitej Polskiej*, Przegląd Geopolityczny, 39, s. 130-158.
- Pawłuszko, T., 2023. *Polityka bezpieczeństwa Polski – wnioski z badań empirycznych*, Przegląd Geopolityczny, 43, s. 49-70.
- Plebaniak, P., 2019. *Wojna jako nieporozumienie koncepcyjne. Rozważania o rozliczalności, maskowaniu oddziaływania i asabijja*, Przegląd Geopolityczny, 27, s. 9-31.
- Radomyski, A., Płaczek, J., Wetoszka, A., 2022. *Mały słownik z zakresu bezpieczeństwa i obronności*, LAW, Dęblin.
- Sałańczyk, S.P., 2004. *Strategia w polityce współczesnych państw. Aspekty teoretyczne*, [w:] R. Kuźniar (red.), *Między polityką a strategią*, Scholar, Warszawa.
- Słownik z zakresu bezpieczeństwa narodowego*, 2002. AON, Warszawa.
- Solarz, J., 2009. *Doktryny militarne XX wieku*, Avalon, Kraków.
- Soroka, P., Wilczyński, P. L., 2018. *Potencjał polskiego przemysłu zbrojeniowego*, Przegląd Geopolityczny, 23, s. 55-72.

- Szara, K., Kisiel, M., 2016. *Uwarunkowania bezpieczeństwa społeczno-ekonomicznego jako potrzeby społecznej*, Przegląd Geopolityczny, 15, s. 63-82.
- Świeboda, H., 2014. *Strategia cyberbezpieczeństwa*, [w:] P. Sienkiewicz, H. Świeboda (red.), *Metodologia badań bezpieczeństwa narodowego*, t. VII, AON, Warszawa.
- Wilczyński, P.L., 2017. *Problematyka bezpieczeństwa we współczesnym dyskursie eksperckim w Polsce*, Przegląd Geopolityczny, 21, s. 48-66.
- Wilczyński, P.L., 2020. *O duchu narodów – biblijne wskazania dotyczące budowy siły narodowej*, Przegląd Geopolityczny, 31, s. 35-57.
- Wilczyński, W.J., 2020. *Naród i nacjonalizm we współczesnej wojnie kulturowej*, Przegląd Geopolityczny, 31, s. 58-76.
- Wołęjszo, J., 2023. *Wojska Lądowe RP wobec współczesnych zagrożeń*, Przegląd Geopolityczny, 43, s. 71-87.
- Wrzosek, M., 2013. *Zagrożenia systemu obronnego*, [w:] J. Wołęjszo, R. Jakubczak (red.), *Obronność. Teoria i praktyka*, Bellona, Warszawa.
- Zapałowski, A., 2019. *Współczesne Wojska Obrony Terytorialnej w obronie narodowej*, Przegląd Geopolityczny, 28, s. 141-158.
- Zapałowski, A., 2021. *Prawne ograniczenia rozwoju Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej - wybrane problemy*, Przegląd Geopolityczny, 36, s. 130-139.

Streszczenie:

Można oczekiwać, że wiosną 2024 r. powinna się ukazać nowa strategia bezpieczeństwa narodowego RP. Wynika to z potrzeby uwzględnienia tych spraw w zakresie bezpieczeństwa zewnętrznego i wewnętrznego, które miały miejsce od maja 2020 r. kiedy obowiązuje aktualna strategia. Odnieść to można choćby do trwającej wojny na Ukrainie, akcesji Szwecji i Finlandii do NATO, trwającej pandemii CoViD-19, opuszczenia struktur Unii Europejskiej przez Wielką Brytanię, wzmocnienie roli ChRL w świecie, izolacji międzynarodowej i handlowej Federacji Rosyjskiej, depopulacji naszego kraju, występującej wysokiej inflacji, zagrożeń ekologicznych i technicznych. Nowa strategia musi mocniej akcentować bezpieczeństwo militarne, infrastrukturę krytyczną oraz zaplecze obronne (przemysł, rezerwy, wyszkolone kadry, struktury organizacyjne, system kierowania, obronę cywilną) oraz współpracę polityczną w ramach NATO i UE.

Słowa kluczowe: polityka bezpieczeństwa, Polska, strategia, zagrożenia.

Wiktor MOŻGIN

Uniwersytet Jagielloński w Krakowie

ORCID: 0000-0001-5744-8103

UKRAINA JAKO POLE RYWALIZACJI ROSJI Z ZACHODEM

UKRAINE AS A RIVALRY FIELD BETWEEN RUSSIA AND THE WEST

Abstract:

The article explains the process of rivalry between the Russian and Western conceptions of world order in the perspective of the events taking place in Ukraine since 1991. According to the initial premise, the war in Ukraine is an expression of the rivalry between Russia and the West, the author considers each side involved in the conflict as a separate project of world governance. The goal of the ongoing struggle is for Russia to strengthen its position in the international arena and consolidate its hegemony in the area of the so-called "near abroad", and to prevent this by the United States (and the West as a whole) which seeks to free Ukraine from Russian domination. The author considers the war in Ukraine as an opportunity for this country to get out from under the centuries-old influence of Russia and reject the Russian model of governance, and to build its own strong national entity based on a strictly Ukrainian idea of statehood, underpinned by conceptual assumptions adopted from the West.

Keywords: buffer state, geopolitical rivalry, Russia, Russian-Ukrainian war, transformation of the world order, the West.

Wstęp

Eskalacja rosyjskich działań wojennych na terytorium Ukrainy 24 lutego 2022 roku nie była zaskoczeniem dla wielu badaczy stosunków międzynarodowych. Mimo istniejących nadziei na złagodzenie napięcia na linii Moskwa-Kijów drogą dyplomatyczną, nagłaśniana przez europejskich przywódców w przededniu zmasowanego ataku, między innymi Joe Biden oraz szef wywiadu brytyjskiego Jim Hockenhull, ostrzegali przed realnym zagrożeniem ze strony Rosji. Świadczyła o tym także gotowość operacyjnych sił rosyjskich rozmieszczonych wzdłuż ukraińskiej granicy. Jednak pozycja wojsk rosyjskich nie była jedynym sygnałem wskazującym na gotowość Rosjan do ataku, gdyż już w grudniu 2021 roku władze rosyjskie podjęły formalne kroki do przywrócenia instytucji rządzących Ukrainą (wraz z instytucją

prezydenta) przed 2014 rokiem. Zgodnie z narracją płynącą z Kremla, na Ukrainie w 2014 roku doszło do zamachu stanu, w wyniku którego pozbawiono władzy Wiktora Janukowycza, którego w Moskwie nadal uważano za prezydenta państwa ukraińskiego zarówno *de facto* jak i *de jure*¹.

W odróżnieniu od poprzednich wojen wszczynanych lub prowokowanych przez Federację Rosyjską w krajach będących częścią dawnego ZSRR, tym razem pole bezpośredniej walki konwencjonalnej na tyle zbliżyło się do granic państw Paktu Północnoatlantyckiego, iż wywołało zdecydowaną reakcję ze strony Sojuszu. Dopiero, kiedy rosyjskie pociski zaczęły spadać w Jaworowie, Łucku i Stanisławowie, czyli kilkadziesiąt kilometrów od polskiej oraz rumuńskiej granicy, Zachód odczuł realne zagrożenie. Wojna rosyjsko-ukraińska, trwająca od 2014 roku, dla państw stanowiących wschodnią flankę Paktu Północnoatlantyckiego stanowiła powód zmiany wojskowych strategii oraz działań mających na celu wzmocnienie własnych sił zbrojnych. W polskiej *Strategii Bezpieczeństwa* z 2020 roku neoimperialna polityka władz Federacji Rosyjskiej jest określona jako „najpoważniejsze zagrożenie”². Jednak działania te nie wpłynęły na świadomość społeczeństw Zachodu, w której wojna nie była obecna. Dopiero 24 lutego 2022 roku w radykalny sposób odmienił tę sytuację, gdyż cały świat, a zwłaszcza państwa Europy Wschodniej, otrzymały jasny i jednoznaczny sygnał, że nadchodzi okres znaczących zmian w układzie sił na arenie międzynarodowej, a wojna między Rosją i Ukrainą jest jednym z katalizatorów tego procesu.

W tym kontekście należy wspomnieć również wojnę w Gruzji w 2008 roku, kiedy Rosja zaatakowała państwo gruzińskie pod pretekstem pomocy Abchazom oraz Osetyńczykom, którzy rzekomo pragnęli wyjść spod jurysdykcji Tbilisi i utworzyć własne autonomie. Wówczas Moskwa wysłała państwom Zachodu wyraźny sygnał, że krok po kroku będzie dążyła do odbudowy swojej mocarstwowej pozycji na arenie międzynarodowej, a zwłaszcza w Europie Wschodniej oraz na Kaukazie (Święchowicz, 2014, s. 41). Co więcej, w proces odzyskiwania przez Rosję swoich wpływów wpisuje się również konflikt między Azerbejdżanem i Armenią o Górski Karabach, którego ostatnia odsłona

¹ <https://dorzeczy.pl/swiat/331939/pieskow-nato-zorganizowalo-zamach-stanu-na-ukrainie.html>

² https://www.bbn.gov.pl/ftp/dokumenty/Strategia_Bezpieczenstwa_Narodowego_RP_2020.pdf, s. 6.

miała miejsce w 2020 roku. Oprócz społecznych oraz kulturowo-religijnych uwarunkowań, wojna ta ma istotne znaczenie geopolityczne, m. in. za sprawą zangezurskiego korytarza (Nogalski, 2021). Zaangażowanie Rosji po stronie Armenii miało istotne strategiczne znaczenie, bowiem celem było niedopuszczenie do połączenia turkijskiej wspólnoty (Azerbejdżanu z jego eksklawą Nachiczewanem oraz Turcji), co w dalszej perspektywie mogłoby osłabić pozycję Rosji w tej części świata. Nie był to jedyny powód, dla którego Moskwa zaangażowała się w ten konflikt, bowiem rosyjskie kierownictwo pragnęło kolejny raz sprawdzić reakcję Zachodu na swoje zachowanie, polegające na ingerowaniu w wewnętrzne sprawy innych państw.

Wszystkie wspomniane konflikty z udziałem Federacji Rosyjskiej, a zwłaszcza wojna na Ukrainie, stanowią wyraz dążenia Rosji do zapewnienia sobie jak najlepszej pozycji w trwającym procesie transformacji światowego porządku. Obrazując ten proces z perspektywy realizmu politycznego, walka toczy się między mocarstwami, jakimi są Stany Zjednoczone i Chiny. Rosja również chciałaby aspirować do statusu światowego mocarstwa, jednak jej potencjał gospodarczy wskazuje, że jest ona mocarstwem o charakterze zaledwie regionalnym, co wykazał m.in. Andrew Monaghan (2022). Czynnikiem osłabiającym pozycję tego państwa, jest polityka *Russia Cancel*, stosowana wobec Rosji przez państwa Zachodu, zwłaszcza po 24 lutego 2022 roku. Wyrazem imperialnych dążeń Rosji jest przede wszystkim jej gospodarcza i militarna ekspansja w kierunku zachodnim, co udokumentowane jest w aktualnie obowiązujących rosyjskich dokumentach strategicznych (Mickiewicz, 2022a). Wydarzenia na Ukrainie stanowią egzemplifikację tej rywalizacji, gdyż państwo to znajduje się w tzw. „sferze buforowej”, gdzie obecnie decydują się losy przyszłej konfiguracji geopolitycznej i podziału stref wpływów (Kagan, 2008, s. 23-24; Mickiewicz, 2022a, s. 14-19). Ukraina jest niezwykle ważnym strategicznie podmiotem nie tylko dla Rosji, lecz także dla państw Zachodu, a zwłaszcza Stanów Zjednoczonych (Mickiewicz, 2022b). Znaczenie Ukrainy jest podkreślane nie tylko ze względów na jej położenie geograficzne, lecz także z uwagi na jej potencjał zasobów mineralnych (Wilczyński, 2021, s. 133-135, 151-152). Celem niniejszego artykułu jest podjęcie próby wyjaśnienia wojny na Ukrainie z perspektywy geopolitycznej rozgrywki między Rosją a Zachodem o strefy wpływu. Losy tej rywalizacji mogą doprowadzić do trwałego przesunięcia Ukrainy z strefy wpływów rosyjskich (*ruski mir*) do rodziny państw Zachodu.

Geopolityczne aspekty wojny na Ukrainie

Badania nad geopolitycznym kontekstem rywalizacji o wpływy na świecie skupiają się przede wszystkim na analizie relacji Rosji z najważniejszymi graczami: Stanami Zjednoczonymi i Chinami, a w mniejszym stopniu także Wielką Brytanią, Francją, Niemcami, Iranem i Indią, czyli ważnymi mocarstwami regionalnymi (Kagan, 2008, s. 24). W niniejszym artykule autor skupia się przede wszystkim na rywalizacji Rosji z Zachodem, dlatego kwestia rywalizacji, na przykład amerykańsko-chińskiej w kontekście geopolitycznej rywalizacji o podział sfer wpływu, nie będzie rozpatrywana.

John Andrew (2016) przedstawił procesy kształtujące relacje między poszczególnymi państwami, odwołując się między innymi do położenia państw oraz różnic między nimi, co bezpośrednio koreluje z geopolityczną teorią Rimlandu Nicholasa Spykmana. Z kolei David Oualaalou (2021) przedstawił szeroką geopolityczną perspektywę zewnętrznej polityki Rosji w XXI wieku, proces budowania jej pozycji na arenie międzynarodowej oraz ideę jej kontroli nad państwami tzw. „bliskiej zagranicy”. Oualaalou w doskonały sposób pokazuje sposób myślenia rosyjskich decydentów oraz wskazuje potencjalne wektory rozwoju imperialnej polityki Kremla w przyszłości. Warto w tym zakresie wspomnieć pracę Andrzeja Zapałowskiego, który przedstawił Ukrainę jako państwo znajdujące się w „szarej strefie bezpieczeństwa”, w której obecne są takie zjawiska jak „strategia złośliwych wpływów”, „nowoczesne odstraszenie”, „ingerencja w wybory”, czy też „uzależnienie się przez zadłużanie” (Zapałowski, 2021, s. 43). Nie ulega wątpliwości, że obecna sytuacja na Ukrainie, zwłaszcza biorąc pod uwagę sytuację gospodarczą i otrzymywanie przez Kijów pomocy finansowej z Zachodu w formie pożyczek, doskonale odzwierciedla koncepcję owej „szarej strefy”.

Z kolei teoretyczną podstawą, do której odwołuje się autor, jest perspektywa realizmu politycznego, prekursorem której był m. in. Kenneth (Waltz, 2010, s. 47-18). Badacz ten postrzegał stosunki międzynarodowe przez pryzmat struktury systemu, którą definiował poprzez użycie trzech elementów: zasady porządkującej system międzynarodowy, funkcjonalnej dyferencjacji jednostek tworzących system oraz dystrybucji siły (potęgi) pomiędzy poszczególnymi jednostkami. Ponadto twierdził, że o kształcie stosunków międzynarodowych decydują takie zjawiska, jak: potęga państw, ich pozycja w systemie międzynarodowym, jak również zasoby naturalne i efektywność ich wykorzystania. Autor, odwołując się do założeń

realizmu Waltza, opiera się na twierdzeniu, że końcowym celem wszystkich procesów na świecie jest poprawa pozycji na arenie międzynarodowej, która jest możliwa dzięki kontroli nad surowcami energetycznymi oraz szlakami ich transportowania. Wynika stąd, iż ten, kto posiada rzeczywistą potęgę (militarną, gospodarczą, technologiczną, społeczną) będzie w przyszłości decydował o podziale dóbr (w tym zwłaszcza surowcowych) na świecie. Dlatego toczące się dzisiaj wojny, m. in. ta na Ukrainie, mają ukryty cel, a mianowicie osłabienie potencjalnych konkurentów w dostępie do złóż surowców oraz dróg ich transportu. Związany jest z tym również fakt, iż współczesne wojny nie są toczone bezpośrednio i wyłącznie między poszczególnymi państwami – dawne wojny clausewitzowskiego typu zostały bowiem zastąpione przez tzw. „wojny zastępcze” (ang. *proxy wars*) i odbywają się na terytorium państw trzecich, stanowiących strefy buforowe między mocarstwami.

Istnieją dwie generalne zasady porządkujące system polityczny, wynikające z teorii realizmu, a mianowicie: istnieje hierarchia w odniesieniu do porządku wewnątrzpaństwowego, oraz anarchia w odniesieniu do relacji międzypaństwowych (Waltz, 1990, s. 24-25). Reguła ta tworzy wręcz normę, gdyż państwa na arenie międzynarodowej działają wyłącznie w celu realizacji swoich egoistycznych interesów. Niema obecnie altruistycznych pobudek, którymi mogłyby się kierować poszczególne podmioty w światowej rozgrywce – jest tylko i wyłącznie interes państwowy (*raison d'état*). To, w jaki sposób on będzie realizowany, zależy od potęgi i pozycji państwa wobec innych graczy na arenie międzynarodowej. Istotą geopolitycznej rozgrywki pomiędzy Rosją a Zachodem o strefy wpływu na świecie, jest zapewnienie dominującej pozycji na arenie międzynarodowej, a zwłaszcza dostępu do surowców energetycznych oraz szlaków ich dystrybucji.

Fikret Shabanov, prezydent kanadyjskiego Centrum Analiz *Consultations on International Policy and Economy*, w wywiadach udzielonych ukraińskim dziennikarzom Natalii Moseichuk oraz Jurijowi Romanenko poruszał temat rywalizacji między Rosją a państwami Zachodu w kontekście wojny na Ukrainie, sprowadzając ten proces do kwestii walki pomiędzy tymi ośrodkami o dostęp do zasobów, tłumacząc go poprzez pragmatyczne interesy poszczególnych decydentów, których celem jest zapewnienie przetrwania ich podmiotowości na arenie

międzynarodowej³. Ta rywalizacja przejawia się nie tylko poprzez prowadzenie wojen zastępczych, lecz przede wszystkim poprzez tworzenie sfer narracyjnych w poszczególnych państwach ościennych Ukrainy. Doskonałym przykładem tego zjawiska jest m. in. Polska, która po 24 lutego 2022 roku w sposób zdecydowany wsparła Ukrainę. Tym niemniej w polskiej przestrzeni społeczno-politycznej obecne są dwa kierunki narracyjne, w różny sposób odnoszące się do wojny na Ukrainie. Pierwszy z nich (aktualnie zmarginalizowany) akcentuje konieczność dbania o własne interesy państwowe poprzez stabilizację relacji z Rosją, co w dalszej perspektywie zapewnić ma bezpieczeństwo energetyczne państwa polskiego oraz uniknięcie strat w bezpośredniej wojnie konwencjonalnej, gdyby do takiej doszło. Drugi kierunek kładzie nacisk na współpracę Warszawy z Waszyngtonem, w celu wzmocnienia państwa polskiego przede wszystkim pod względem militarnym (dostawy broni amerykańskiej) oraz energetycznym (dostawy surowców naturalnych w postaci m. in. skroplonego gazu ziemnego). Te dwie odmienne narracje obecne w Polsce dowodzą, że ukraińska wojna ma także wymiar propagandowy i toczona jest także w polskich (i zachodnich) mediach, oddziałując na świadomość społeczną.

Transformacja państwa ukraińskiego

Zasadnym będzie wprowadzenie chronologicznego podziału procesów zachodzących na Ukrainie na dwa etapy. Pierwszy obejmuje lata 1991-2014, drugi – lata 2014-2022. Przyczyni się to do lepszego zrozumienia sytuacji kształtującej się wokół Ukrainy jako obszaru strategicznie istotnego dla najważniejszych graczy na arenie międzynarodowej, gdyż od momentu uzyskania niepodległości przez to państwo wszystko toczy się w ramach zmieniających się reguł narzucanych zarówno przez Rosję, jak i państwa Zachodu (dotyczy to kwestii polityki „wielowektorowości” realizowanej przez ukraińskich rządzących od 1991 r.). W nawiązaniu do powyższego umownie można wprowadzić także kolejny podział, bardziej precyzyjny, sprowadzający się do tego, iż Ukraina do 2014 roku znajdowała się w sferze wpływów (lecz nie wyłącznych) rosyjskiej koncepcji zarządzania światem, a od 2014 roku tendencja ta zaczęła ulegać zmianom, gdyż to Zachód zaczął przejmować inicjatywę i coraz bardziej wciągać Ukrainę w swoją sferę

³ Zob.: <https://www.youtube.com/watch?v=47nzJJxR0s&t=5667s>; *Битва Ватикана и Англо-саксов за новый мировой порядок. Россия будет разоружена. Фикрет Шабанов*, <https://www.youtube.com/watch?v=A1yrE9-cDBk>.

wpływów poprzez m. in. zwiększone zaangażowanie w wewnętrzną politykę Ukrainy, zwłaszcza w kwestie obronności (wojskowości) tego państwa (Zapałowski, 2019, s. 21-23).

Warto jednak przyjrzeć się każdemu ze wspomnianych etapów bardziej szczegółowo. Zatem w 1991 roku ukraińskie elity stanęły przed zadaniem przejęcia kontroli nad państwem, które *de facto* wcześniej do nich nie należało. Przynależność do Związku Radzieckiego blokowała realizację tego przedsięwzięcia, gdyż rozpadowi ZSRR towarzyszyły procesy polegające na wykorzystaniu geopolitycznej przewagi centrum w przejmowaniu kontroli nad peryferyjnymi obszarami, niegdyś wchodzącymi w skład imperium. Były peryferie przyjmowały postawy antyimperialne, lecz w związku z tym, że są zdecydowanie słabsze od centrum, pod względem ekonomicznym, gospodarczym, wojskowym, często ulegały zewnętrznym wpływom, przy czym wpływy te pochodziły z niedawnych centrów decyzyjnych imperium (Motyl, 1998, s. 17-18). Jednak radzieckie centrum było dość specyficznym tworem, gdyż sam jego lider dążył do osłabienia, a w końcowym rezultacie, do rozpadu imperium. Potwierdzeniem tego faktu jest wykład Michaiła Gorbaczowa podczas wizyty w 1999 roku na Amerykańskim Uniwersytecie w Kyrenii na terytorium Północnego Cypru (*Girne American University*). W trakcie swojej prelekcji były przywódca Związku Radzieckiego powiedział, że celem jego życia było zniszczenie komunizmu⁴. Udało się to jedynie wobec Związku Radzieckiego, gdyż na świecie nadal istnieją państwa, w których wiodącą rolę ideologiczną odgrywa komunizm (bądź też neokomunizm).

Państwo ukraińskie różniło się od Rosji od samego początku, co było widoczne zwłaszcza na poziomie zmian systemowych. Thomas Carothers twierdził, że istnieje tzw. „szara strefa” demokracji obejmująca kraje byłego ZSRR, w ramach której ukształtowały się dwa najbardziej powszechne modele systemów politycznych – nieodpowiedzialnego pluralizmu oraz dominującej siły. Ukraina według tego schematu była zaliczana do pierwszego modelu, zaś Rosja – do drugiego. Oznacza to jedno, że w państwach tych są załączki demokracji, lecz mają one wiele przeszkód, aby powstał system czystej demokracji na wzór zachodni. Jest to proces przejściowy, w którym wiele zależało od stadium początkowego, czyli od tego kto, z jakim bagażem doświadczeń, oraz z jaką elitą polityczną zaczynał proces transformacji (Carothers, 2002, s.

⁴ <https://www.km.ru/science-tech/2019/06/03/mikhail-gorbachev/846110-gorbachev-tselyu-moei-zhizni-bylo-unichtozhenie-kom>.

12-14).

Proces kształtowania reżimu politycznego na Ukrainie można podzielić na kilka etapów: pierwszy – rządy nomenklatury (1991-1994); drugi – kształtowanie się systemu oligarchicznego (1994-2004); trzeci – utrwalenie systemu oligarchicznego (2005-2014). Istotą procesu transformacji ustrojowej na Ukrainie było odgórne narzucanie zmian przez osoby niegdyś stanowiące trzon radzieckiej nomenklatury (Baluk, 2017, s. 71). W związku z tym państwo to było hamowane w rozwoju poprzez brak odpowiednich działań ze strony rządzących, czego skutkiem była niepełna transformacja systemowa z modelu autorytarnego do demokratycznego. W przypadku Ukrainy proces ten powinien podążać zgodnie z ustalonym już w 1991 roku wektorem i jednocześnie obejmować kilka zasadniczych etapów – przejście od gospodarki planowej do rynkowej, transformację instytucjonalno-prawną oraz zmianę rządzącej elity w wyniku demokratycznych wyborów (Możgin, 2021, s. 204). Tymczasem okazało się, że rzeczywistość jest o wiele bardziej złożona i nieprzewidywalna, bowiem cele narzucone Ukrainie przez zachodnich partnerów były nieadekwatne w stosunku do oczekiwań rządzących, którzy przejęli stery władzy po rozpadzie Związku Radzieckiego. W tym zakresie proces transformacji ustrojowej sprowadzono do „uprzedmiotowienia” państwa służącego bogaceniu się niewielkiej grupy osób (Wilczyński, 2018, s. 28-30). W szczególny sposób było to zauważalne w kontekście realizacji planów prywatyzacji państwowych przedsiębiorstw. W latach 1994-2003 państwo ukraińskie przeżyło nie „szokową terapię gospodarczą” a „gospodarczy szok”, spowodowany masową upadłością przedsiębiorstw państwowych (Możgin, 2021, s. 205). Apogeum tego procesu miało miejsce w drugiej połowie lat 90, bowiem w 1994 roku zbankrutowało 194 przedsiębiorstwa, w 1995 roku – 2000, w 1996 roku – 2800, z kolei w roku 1997 ich liczba sięgnęła aż 6700 (Biryukov, 2001, s. 24-25). Doprowadzone do upadłości przedsiębiorstwa były następnie za bezcen kupowane przez przedstawicieli nowopowstałej warstwy najbogatszych osób w państwie. Nabywanie w ten sposób większościowych udziałów akcyjnych w spółkach państwa przerodziło się w stałą praktykę. Zgodnie z wyliczeniami ukraińskich analityków do 2001 roku tą drogą sprywatyzowano aż 58% przedsiębiorstw (Larcev, Klyuchnikov, 2001, s. 48-49). Tego typu procesy prywatyzacyjne były możliwe jedynie wskutek braku w państwie niezbędnych mechanizmów regulujących rynek oraz przepływ środków finansowych (Holovko, 2012, s. 98-99). W rezultacie doprowadziło to do powstania finansowo-przemysłowych

grup oraz ukształtowania się specyficznego oligarchicznego modelu państwa polegającego na symbiozie władzy i biznesu, którego istota polegała na wszechobecnej korupcji.

Słabość państwa ukraińskiego była na rękę Rosji, umożliwiając wywieranie znaczącego wpływu na wewnętrzną politykę Ukrainy, jednocześnie coraz bardziej wciągając to państwo w swoją sferę wpływów. Co więcej, Rosja w tym zakresie umiejętnie wykorzystywała swoje kontakty z zachodnimi partnerami, bowiem państwa, takie jak: m. in. Francja czy Niemcy od wielu lat współpracowały z Rosją na wielu polach, pomijając w tym zakresie państwo ukraińskie. Konsekwencją takiego postępowania było osłabianie pozycji Ukrainy, przy jednoczesnym uprzedmiotowianiu tego państwa w relacjach z innymi państwami na arenie międzynarodowej. Warto wspomnieć projekty energetyczne Francji i Niemiec z rosyjskimi firmami. Francuski Alstom już w 2007 roku podpisał z rosyjskim koncernem Rosatom umowę o współpracy, tworząc spółkę Alstom-Aromenergomasz. Firma ta budowała turbiny parowe Arabelle o największej mocy na świecie oraz turbogeneratory. Największy rosyjski producent prądu — energetyczny koncern Inter RAO JES podpisał z Alstom memorandum o rozwoju nowych metod zaopatrzenia w energię, a dla należącego do Gazpromu Mosenergo Francuzi dostarczali nowe technologie ciepłownicze wykorzystane w Moskwie⁵. Z kolei Niemcy słyną ze swojej współpracy z Rosjanami w ramach m. in. projektów gazociągowych – Nord Stream 1 i 2. Niemcy realizowały wspomniane projekty, zwłaszcza nitkę Nord Stream 2, bez uwzględnienia interesów państw „sojuszniczych” w regionie. Ich pragmatycznym celem było utrzymanie (a w dalszej perspektywie zwiększenie) przesyłu rosyjskich surowców, który zapewniał nieprzerwany proces produkcyjny niemieckich firm. Potencjał Ukrainy jako państwa oraz ukraińskiego społeczeństwa był marnotrawiony przez władze ukraińskie, stanowiące warstwę beneficjentów środków płynących z zewnątrz, a przede wszystkim z Rosji.

Z kolei po 2014 roku w sprawy wewnętrzne Ukrainy na większą skalę zaangażowały się państwa zachodnie. Ich zasadniczym celem było wzmocnienie państwa ukraińskiego i jego instytucji poprzez realizację reform ustrojowych. Jednym z takich procesów było wdrożenie w życie ustawy lustracyjnej, której zadaniem było wyczyszczenie szeregów władzy od osób podlegających zewnętrznym wpływom, zwłaszcza ze

⁵ <https://www.rp.pl/ekonomia/art6900541-francuzi-w-rosyjskiej-energetyce>.

strony Rosji. Innym pomysłem implikowanym w wewnętrzną przestrzeń Ukrainy przez Zachód, było Narodowe Biuro Antykorupcyjne Ukrainy (NABU). Celem powołania tej instytucji była walka z korupcją, która owładnęła ukraińską sceną polityczną⁶. Jednak zarówno pierwszy z wspomnianych pomysłów, jak i drugi, nie miały rzeczywistego zastosowania w ukraińskiej przestrzeni społeczno-politycznej. Rządzący byli na tyle zaabsorbowani chęcią otrzymywania korzyści, że zarówno lustracja, jak i walka z korupcją, zeszyły na drugi plan, zwłaszcza w obliczu działań wojennych w Donbasie oraz z aneksją Krymu w 2014 roku. Czymże innym, jak nie odejściem od próby naprawienia politycznego systemu na Ukrainie było zastosowanie tzw. „formuły Rotterdam +”, ujawnionej przez dziennikarzy śledczych z „Kanału 1+1”. Kwestia ta dotyczyła ustalenia ceny węgla importowanego na terytorium Ukrainy według wzoru uwzględniającego cenę rynkową węgla importowanego do portów Amsterdam-Rotterdam-Antwerpia z ostatnich 12 miesięcy, uwzględniając również koszty dostawy. Nie budziłoby to żadnych wątpliwości, gdyby nie fakt, że do Niderlandów był wwożony ukraiński węgiel, a następnie ze sztucznie podniesioną ceną, wracał na Ukrainę, wzbogacając tym samym przedsiębiorstwa energetyczne należące do ukraińskich oligarchów, wśród których największe korzyści czerpał Rinat Achmetow⁷. Wymownym w tej sprawie było to, iż nikt nie poniósł odpowiedzialności za te destrukcyjne z perspektywy państwa ukraińskiego czyny.

24 lutego 2022 roku sytuacja znacząco się odmieniła. Rosja zaatakowała terytorium Ukrainy, przeprowadzając ataki raketowe w wielu miejscach w państwie. W owym czasie państwa zachodnie otrzymały doskonałą szansę przejęcia sterów nad wewnętrzną sytuacją na Ukrainie. Społeczeństwo ukraińskie odczuło długoletni szkodliwy wpływ rosyjskiego modelu rządzenia państwem, polegającego na tworzeniu korupcyjnych „układów” i niszczącego od wewnątrz państwowe instytucje. Założeniem tego modelu było stworzenie sprzyjającego układu sił wewnątrz Ukrainy, umożliwiającego sprawowanie kontroli nad tym państwem. Często odbywało się to poprzez „kupowanie” odpowiednich polityków, którzy sprzyjali realizacji partykularnych interesów określonej grupy osób, bądź też innego zewnętrznego podmiotu.

⁶ <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/komentarze-osw/2020-10-16/ukraina-proba-zamachu-na-instytucje-antykorupcyjne>.

⁷ <https://www.epravda.com.ua/publications/2017/08/14/>.

Atak rosyjskich wojsk na Ukrainę 24 lutego 2022 roku w znaczącym stopniu uwypuklił analizowaną w niniejszym artykule rywalizację między Rosją a Zachodem. Wskazał również na wpływy i powiązania Moskwy z zachodnimi partnerami, którzy swoim postępowaniem hamowały wyjście Ukrainy spod wpływów Rosji. Wskazuje na to m. in. spowolniona reakcja Berlina w początkowym stadium wojny (od 24 lutego 2022 roku do listopada 2022 roku) w udzielaniu Ukrainie pomocy militarnej. Polityka Niemiec zadawała się być próbą kontynuacji tradycyjnej niemiecko-rosyjskiej wspólnoty losów (*Schicksalgemeinschaft*), szeroko komentowanej w literaturze (por. Wilczyński, 2022). Potwierdzeniem tego jest konstruktywna analiza owej pomocy przedstawiona w wywiadzie byłego ambasadora Ukrainy w Republice Federalnej Niemiec, Andrija Melnyka, dla Natalii Moseichuk. Wskazywał on przede wszystkim na problematyczne podejście strony niemieckiej do każdej kwestii związanej z udzielaniem pomocy – zaczawszy od spraw społecznych, a kończąc na strategicznie ważnej kwestii pomocy militarnej. Wymownym w tym kontekście było przekazanie wojsku ukraińskiemu przez Niemcy pomocy w postaci „słynnych” 5 tysięcy hełmów. Co więcej, Niemcy w parze z Francją skutecznie blokowały proces przystąpienia Ukrainy do struktur NATO, co bezpośrednio wpływało na pozycję Ukrainy w wojnie z Rosją⁸. W ten sposób, poprzez swoich zachodnich partnerów, władze na Kremlu realizowały swój partykularny interes ukierunkowany na osłabianie pozycji Ukrainy a wraz z tym zwiększenia swoich szans na zwycięstwo w rywalizacji z Zachodem.

Jednak od listopada 2022 roku postawa Niemiec zaczęła ulegać zmianie. Wynika to chociażby ze słynnych ustaleń z Ramstein, gdzie sukcesywnie przełamywano barierę niemieckiej niechęci. Być może wynika to z zaangażowania Stanów Zjednoczonych w sprawy wewnętrzne Ukrainy, które nie chcąc popsuć relacji z Berlinem, zaoferowały jej pomoc zarówno militarną, jak i gospodarczą. Utrzymanie przez Niemcy dotychczasowej zachowawczej polityki wobec wojny na Ukrainie, mogłoby być doskonałą szansą dla Rosji, aby z sukcesem realizować swój plan, co w bezpośredni sposób groziłoby interesom Stanów Zjednoczonych w tej części świata. Dlatego Waszyngton zaczął „dbać” o Niemcy, robiąc z nich logistyczne centrum dostarczania broni na

⁸ <https://nypost.com/2022/05/19/ukraine-blocked-from-speedy-entrance-to-eu-by-france-and-germany/>; <https://www.reuters.com/article/us-nato-france-ukraine>; <https://www.france24.com/en/live-news/20220404-merkel-defends-2008-decision-to-block-ukraine-from-nato>.

Ukrainę, przy jednoczesnym utrzymaniu eksportowych zdolności tego państwa. Co więcej, to Waszyngton przejął na siebie ciężar finansowej pomocy Ukrainie, która we wrześniu 2022 roku wynosiła 60 mld dolarów i była skierowana na obszary wojska, finansów publicznych oraz pomocy humanitarnej⁹.

Otóż koniec 2022 roku stał się momentem zjednoczenia oraz wspólnej walki zachodnich państw przeciwko Rosji. Dotychczasowe układy Moskwy z zachodnimi partnerami przestały obowiązywać. Spowodowane to jest z jednej strony „zmęczeniem” się państw Zachodu wojną, która pochłonęła wiele zasobów, a z drugiej chęcią powrotu do normalności i dbania o własne wewnętrzne interesy społeczno-polityczne. Ukraina w tym układzie stanowczo dąży do zmiany obowiązujących reguł gry, które dotychczas były dyktowane przez władze na Kremlu. Celem Ukrainy w tej rozgrywce jest trwałe oderwanie się od *ruskiego miru* i dołączenie do świata Zachodu.

Wnioski

Eskalacja działań wojennych na terytorium Ukrainy po 24 lutego 2022 roku z pewnością wpłynie na przebieg procesu transformacji światowego porządku. Wynika to z faktu, iż konflikt dotyczy nie tylko Rosji i Ukrainy, lecz ma zdecydowanie szerszy zasięg. Ostatecznym celem tej rywalizacji jest osiągnięcie dominującej pozycji na świecie, co będzie możliwe poprzez dostęp do surowców energetycznych oraz kontroli szlaków ich dystrybucji. Ukraina w tym zakresie jest niezwykle ważnym podmiotem ze względu na swoje geograficzne położenie oraz zalegające w jej ziemi zasoby. Wojna między Rosją a Ukrainą skończy się, kiedy rosyjska koncepcja rządzenia państwem i organizacji społeczeństwa, wciąż obecna w społeczno-politycznej Ukrainy, zostanie zastąpiona *stricte* zachodnią – praworządną i nieskorumpowaną. Co więcej, koniec wojny jest również uzależniony od zmiany sposobu myślenia samych Rosjan, których czeka świadomościowa rewolucja, pozbawiająca ich imperialnych założeń, wiążących się z przekonaniem, że Moskwa to „Trzeci Rzym”. Obecnie nie tylko rządzący Rosją, ale nawet rosyjska liberalna opozycja mocno tkwi w imperialno-sakralnej idei swojego państwa. Zasadniczą kwestią jest więc zmiana koncepcji rządzenia państwem w samej Rosji, jak również wynikającej z niej narracji, narzucanej innym podmiotom, w tym przede wszystkim Ukrainie.

⁹ <https://forsal.pl/swiat/bezpieczenstwo/artykuly/8570534,pomoc-dla-ukrainy-ranking-panstw-ktore-daja-najwiecej.html>.

Problemem jest to, iż dopóki Rosjanie nie zmienią swojego myślenia, dopóty państwo rosyjskie będzie stanowiło zagrożenie dla swojego międzynarodowego otoczenia.

Z perspektywy Ukrainy wojna z Rosją może dostarczyć możliwości zbudowania silnego państwa i społeczeństwa obywatelskiego. W tym celu konieczne jest sformułowanie konstruktywnej koncepcji rozwoju państwa, jego przewodniej idei, opartej na założeniach *stricte* ukraińskiej tożsamości. Ponadto istotnym jest sformułowanie spójnej polityki zagranicznej i odejście od wielowektorowej idei w tym zakresie. W związku z tym pierwszym krokiem na tej drodze powinna być rzeczywista walka z korupcją oraz stworzenie przejrzystego prawodawstwa, które będzie stanowiło podstawę funkcjonowania wszystkich sfer działalności człowieka. Ukraina z pewnością ma wszystko, aby być podmiotem, a nie przedmiotem na arenie międzynarodowej, aby dołączyć do grona światowych decydentów. W tym celu koniecznym jest zmiana wewnętrznego układu politycznego i przejście zachodniego sposobu kierowania państwem.

Literatura

- Andrew, J., 2016. *The World in Conflict: Understanding the world's troublespots*, Profile Books, London.
- Baluk, W., 2017. *Wewnętrzne uwarunkowania wojny rosyjsko-ukraińskiej*, [w:] W. Baluk, M. Doroszko (red.) *Wojna hybrydowa Rosji przeciwko Ukrainie w latach 2014-2016*, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin.
- Biryukov, A., 2001. *Bankruptcy and Legislation Reform in Ukraine*, Review of Central and East European Law, nr 4, s. 12-25.
- Carothers, T., 2002. *The End of the Transition Paradigm*, Journal of Democracy, vol. 13, s. 56-64.
- Ciekanowski, Z., Brządkiewicz, D., Nowicka, J., 2022. *Bezpieczeństwo państw Europy Wschodniej w sytuacji wojny na Ukrainie*, Przegląd Geopolityczny, 42, s. 14-29.
- Holovko, V., 2012. *Ukrainian Financial-Industrial Groups In The Modernization Processes of 1991-2009*, Institute of History of Ukraine, National Academy of Sciences of Ukraine, Kyiv.
- Kagan, R., 2008. *The Return of History and the End of Dreams*, Atlantic Books, London.

- Larcev, V., Klyuchnikov, G., 2001. *Ukrainian Privatization In Memories and Reflections*, Poligraf_Inform, Kyiv.
- Mickiewicz, P., 2022a. *Anatomia rosyjskiego imperializmu ery Władymira Putina*, Przegląd Geopolityczny, 40, s. 9-26.
- Mickiewicz, P., 2022b. *NATO w koncepcji politycznej Joe Bidena i jej ewolucja w obliczu rosyjskiej agresji na Ukrainie*, Przegląd Geopolityczny, 41, s. 9-26.
- Monaghan, A., 2022. *Russian Grand Strategy In the Era of Global Power Competition*, Manchester University Press, Manchester.
- Motyl, A., 1998. *After Empire: Competing Discourse and Inter-State Conflict in Post-Imperial Eastern Europe*, [w:] R. Barnett, J. Snyder (red.) *Post-Soviet Political Order: Conflict and State Building*, Routledge, New York.
- Możgin, W., 2021. *Deoligarchizacja na Ukrainie. Czy istnieje szansa na naprawę ukraińskiego systemu politycznego?* Horyzonty Polityki, Tom 12, nr 40, s. 203-221.
- Nogalski, Sz., 2021. *Przyczyny II wojny o Górski Karabach i jej wyniki*, Przegląd Geopolityczny, 37, s. 75-91.
- Oualaalou, D.S., 2021. *The Dynamics of Russia's Geopolitics: Remaking the Global Order*, Springer, Cham.
- Świąchowiec, T., 2014. *Imperium zła*, Wydawnictwo Fronda, Warszawa.
- Waltz, K., 1990. *Realist Thought and Neorealist Theory*, Journal of International Affairs, Vol. 44, s. 58-67.
- Waltz, K., 2010. *Theory of International Politics*, Waveland Press, Long Grove.
- Wilczyński, W. J., 2018. *Ukraina A. D. 2017*, Przegląd Geopolityczny, 24, s. 9-34.
- Wilczyński, W.J., 2021. *Regiony świata. Geografia i geopolityka*, Polskie Towarzystwo Geopolityczne, Kraków.
- Wilczyński, W.J., 2022. Recenzja: *I.O. Johnson, Faustian Bargain. The Soviet-German Partnership and the Origins of the Second World War, New York 2021*, Przegląd Geopolityczny, 40, s. 191-197.
- Zapałowski, A., 2019. *Ukraina jako strefa buforowa Rosji*, Przegląd Geopolityczny, 30, s. 9-28.
- Zapałowski, A., 2021. *Ukraina w szarej strefie bezpieczeństwa*, Przegląd Geopolityczny, 38, s. 42-56.

Streszczenie:

W artykule wyjaśniono proces rywalizacji między rosyjską a zachodnią koncepcją światowego porządku w perspektywie wydarzeń mających miejsce na Ukrainie od 1991 roku. Zgodnie z wstępnym założeniem, wojna na Ukrainie to wyraz rywalizacji między Rosją a Zachodem. Autor rozpatruje każdą stronę zaangażowaną w konflikt jako odrębny projekt zarządzania światem. Celem toczącej się walki jest wzmocnienie pozycji na arenie międzynarodowej przez Rosję i umocnienie jej hegemonii na obszarze tzw. bliskiej zagranicy, oraz niedopuszczenie do tego przez Stany Zjednoczone przewodzące całemu Zachodowi i dążące do uwolnienia się Ukrainy spod rosyjskiej dominacji. Autor rozpatruje wojnę na Ukrainie jako szansę dla tego państwa na wyjście spod wielowiekowych wpływów Rosji i odrzucenie rosyjskiego modelu rządzenia, oraz na zbudowanie własnej silnej podmiotowości w oparciu o stricte ukraińską ideę państwowości, podłożem której będą konceptualne założenia przyjęte na Zachodzie.

Słowa kluczowe: geopolityczna rywalizacja, państwo buforowe, Rosja, transformacja światowego porządku, wojna rosyjsko-ukraińska, Zachód.

Łukasz SZYMANKIEWICZ

Akademia WSB w Dąbrowie Górniczej

ORCID: 0000-0002-9859-9896

ZMIANY W POLSKIM SYSTEMIE OCHRONY LOTNICTWA CYWILNEGO

CHANGES IN THE POLISH CIVIL AVIATION SECURITY SYSTEM

Abstract:

Air transport, as a component of critical infrastructure, is an attractive target for terrorist attack, which makes it necessary to maintain an adequate level of aviation security. An important element of protection is the personnel training system, in which changes are made in response to the dynamics of threats, including the evolution in the motivation and modus operandi of terrorists. The aforementioned evolution of security threats is a result of modern migration processes and cultural changes that promote radicalization and political extremism. The purpose of the article is to present and evaluate the changes in the National Training Program on civil aviation security, with a particular focus on the introduction of the topic of countering internal threats, including radicalization, the introduction of a new cybersecurity training, as well as concerning the expansion of the categories of people covered by the training on civil aviation security awareness.

Keywords: act of unlawful interference, civil aviation, security, national training program.

Ochrona lotnictwa cywilnego przed aktem bezprawnej ingerencji

Celem niniejszego artykułu jest próba wyjaśnienia przyczyn zmian w Krajowym Programie Szkolenia w zakresie ochrony lotnictwa cywilnego, które zostały wprowadzone rozporządzeniem Ministra Infrastruktury z dnia 26 lipca 2021 r. oraz, a także ich ocena. Autor obrał perspektywę badawczą praktyka/instruktora jako elementu systemu ochrony lotnictwa cywilnego (dalej system olc). W tym miejscu należy wskazać dwie specyficzne cechy systemu olc odnoszące się do praktyki: po pierwsze jest to forma systemu reaktywnego; po drugie system nastawiony jest na niedopuszczenie do wystąpienia aktu bezprawnej ingerencji oraz na reakcję na taki akt – tym samym motywacja sprawców

w momencie ataku nie jest istotna dla osób, których zadaniem jest np. fizyczna ochrona portu lotniczego.

Zgodnie z Ustawą Prawo lotnicze, lotnictwo cywilne obejmuje wszystkie rodzaje lotnictwa, z wyjątkiem lotnictwa państwowego, to jest państwowych statków powietrznych, załóg tych statków oraz lotnisk państwowych wykorzystywanych wyłącznie do startów i lądowań państwowych statków powietrznych (*Ustawa Prawo lotnicze*, art. 1). Ochrona lotnictwa polega na wykorzystaniu środków oraz zasobów materialnych i ludzkich przeznaczonych do ochrony statków powietrznych i portów lotniczych przed aktem bezprawnej ingerencji (rozporządzenie 300/2008, art. 3). Na terenie portów lotniczych prowadzonych jest wiele działalności gospodarczych oraz występuje szereg elementów infrastruktury niezbędnej do prowadzenia operacji lotniczych, np. wieże kontroli lotów, pas startowy, płyty postojowe, hangary, bazy paliw, generatory energetyczne, systemy wentylacyjne i klimatyzacyjne, ujęcia wody, terminale pasażerskie oraz terminale cargo (Jurgilewicz, 2014, s. 215). Lotnictwo cywilne stanowi atrakcyjny cel ataku terrorystycznego ze względu na spektakularność i medialność, zaś port lotniczy stanowić może infrastrukturę krytyczną, istotną dla „bezpieczeństwa państwa i jego obywateli oraz służącą zapewnieniu sprawnego funkcjonowania organów administracji publicznej, a także instytucji i przedsiębiorców” (*Ustawa o zarządzaniu kryzysowym*, art. 3).

Analizując zmiany w systemach odc zauważyć można reaktywność owych systemów, która charakteryzuje się wprowadzaniem nowych środków i metod ochrony w odpowiedzi na incydenty, które się wydarzyły. W aspekcie bezpieczeństwa lotnictwa¹ jako jedno z najpoważniejszych zagrożeń wskazuje się terroryzm, który głównie identyfikowany jest jako zagrożenie zewnętrzne; niestety przykłady ataków terrorystycznych przeprowadzonych bezpośrednio lub pośrednio przez personel wskazują na potrzebę ograniczenia ryzyka wystąpienia zagrożeń wewnętrznych. Sam aspekt teoretyczny terroryzmu jest problematyczny, gdzie najdobitniejszym przykładem złożoności problemu jest brak jednej, uniwersalnej definicji terroryzmu – rozwiązaniem spornej kwestii definiowania terroryzmu jest podejście

¹ W przypadku lotnictwa cywilnego wyszczególnić należy dwa aspekty: *safety* i *security*. *Safety* odnosi się do bezpieczeństwa związanego z technologią lotniczą, procedurami oraz wyszkoleniem załóg lotniczych oraz personelu naziemnego, natomiast *security* odpowiada przede wszystkim na potrzeby zapewnienia ochrony lotnictwa – w tym przypadku język angielski znacznie ułatwia precyzyjne rozróżnienie problematyki bezpieczeństwa lotnictwa cywilnego.

sektorowe, gdzie dzięki wyodrębnieniu terroryzmu lotniczego możliwym było sporządzenie definicji aktu bezprawnej ingerencji, która po raz pierwszy pojawiła się w 1988 r. w *Protokole o zwalczaniu bezprawnych czynów przemocy w portach lotniczych obsługujących międzynarodowe lotnictwo cywilne*, uzupełniającym *Konwencję o zwalczaniu bezprawnych czynów skierowanych przeciwko bezpieczeństwu lotnictwa cywilnego* (Protokół montrealski, art. 2). Obecnie, pełna lista aktów bezprawnej ingerencji zawarta jest w art. 2 Ustawy Prawo Lotnicze. Współcześnie, do najpoważniejszych zagrożeń dla lotnictwa cywilnego zalicza się: samobójczy terroryzm bombowy, użycie statku powietrznego lub bezzałogowego statku powietrznego jako środka ataku, środki masowego rażenia, płynne materiały wybuchowe, indywidualizację form ataku, dywersyjne formy ataku, towary niebezpieczne transportowane drogą lotniczą, cyberterroryzm.

Ochrona lotnictwa cywilnego w aspekcie organizacyjnym i prawnym

W celu prawidłowego umiejscowienia szkolenia kadr w całym systemie odc należy przybliżyć jego strukturę. Obejmuje ona trzy obszary, które podlegają szczególnej ochronie: statek powietrzny, port lotniczy, ruch lotniczy. Pierwotnie, to statek powietrzny z załogą i pasażerami na pokładzie stanowił główny cel ataków terrorystycznych, gdzie pierwszą metodą ataku były uprowadzenia. Dlatego biorąc pod uwagę reaktywność systemów odc, kolejne pojawiające się elementy systemów sprawiły, że system najlepiej chroni statek powietrzny z załogą i pasażerami na pokładzie. Paradoksalnie, ze względu na stosowanie coraz doskonalszych systemów ochrony (np. kontroli bezpieczeństwa i kontroli dostępu), statek powietrzny jest trudniej dostępny dla potencjalnych terrorystów, co wymusiło na terrorystach poszukiwanie nowych celów ataków. Wraz ze zmianami *modus operandi* i motywacji terrorystów, gdzie od 1979 r. dominuje terroryzm motywowany religijnie, a od 1983 r. mamy do czynienia z atakami samobójczymi, innym atrakcyjnym i dostępnym celem ataku jest terminal pasażerski, który ze względu na swoją otwartość stanowi tzw. cel miękki, tym samym trendy terroryzmu lotniczego wpisują się w koncepcję czterech fal współczesnego terroryzmu wg. D. Rapaporta (2004). Dodatkowymi potencjalnymi zagrożeniami są: radykalizacja oraz cyberterroryzm – tym samym potencjalnie zagrożone są wszystkie trzy wyżej wskazane obszary, tj. statek powietrzny, port lotniczy, ruch pasażerski.

Rozbudowując wskazane komponenty systemu olc, w pełni rozwinięty system ochrony składa się z następujących elementów:

- przepisów, norm i procedur postępowania;
- technicznych środków ochrony, w tym np. kontroli dostępu, systemu przepustkowego, monitoringu i barier technicznych;
- ochrony fizycznej, w tym kontroli bezpieczeństwa, ochrony obiektów i obszarów, ochrony statków powietrznych i stosowania wart ochronnych na pokładach statków powietrznych;
- systemów logistycznych i łączności;
- personelu;
- systemów kierowania i zarządzania (Siadkowski, 2015c, s. 128).

Każdy pracownik przed rozpoczęciem pracy powinien ukończyć z wynikiem pozytywnym niezbędne szkolenie lub szkolenia, których zakres tematyczny odpowiada wykonywanym obowiązkom, specyfice pracy oraz konieczności stosowania odpowiednich środków kontroli w zakresie ochrony. Zgodnie z Krajowym Programem Szkolenia (dalej KPS) przeprowadza się m.in. szkolenia dla:

- operatorów kontroli bezpieczeństwa;
- osób sprawdzających pojazdy;
- wykonujących patrole, nadzór i kontrolę dostępu;
- ochraniających i przeszukujących statki powietrzne;
- realizujących procedurę łączenia bagażu rejestrowanego z pasażerem;
- osób stosujących środki kontroli w zakresie ochrony inne niż kontrola bezpieczeństwa w odniesieniu do ładunku i poczty lotniczej, zaopatrzenia pokładowego i portu lotniczego;
- osób bezpośrednio nadzorujących osoby stosujące środki ochrony;
- osób odpowiedzialnych za organizację ochrony lotnictwa cywilnego w podmiocie prowadzącym działalność lotniczą.

Zapewnienie odpowiedniego poziomu realizacji szkoleń oraz doskonalenia personelu jest niezbędnym elementem systemu olc (Siadkowski, 2015a, s. 34).

Zmiany w Krajowym Programie Szkolenia

Funkcjonowanie systemu ochrony opiera się na aktach prawnych, które powinny być spójne i zharmonizowane, a ponadto niektóre istotne elementy mające wpływ np. na treści szkoleniowe lub zakres osób podlegających szkoleniu, wynikają lub są zawarte w innych aktach prawnych dotyczących lotnictwa cywilnego. Poniżej wymieniono

najważniejsze akty prawa unijnego i krajowego, mające wpływ na zakres tematyczny i realizację szkoleń z zakresu ochrony lotnictwa cywilnego.

Do najważniejszych aktów prawa unijnego należą dwa rozporządzenia: *Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady Nr 300/2008* z dnia 11 marca 2008 r. w sprawie wspólnych zasad w dziedzinie ochrony lotnictwa cywilnego i uchylające rozporządzenie (WE) Nr 2320/2002 oraz *Rozporządzenie wykonawcze Komisji 2015/1998* z dnia 5 listopada 2015 r. ustanawiające szczegółowe środki w celu wprowadzenia w życie wspólnych podstawowych norm ochrony lotnictwa cywilnego (dalej rozporządzenie 2015/1998). Z perspektywy zmian na szczególną uwagę zasługuje rozporządzenie 2015/1998, gdzie w załączniku do rozporządzenia dedykowany jest cały rozdział dotyczący rekrutacji i szkolenia personelu (*Załącznik do rozporządzenia 2015/1998*, rozdz. 11). Zgodnie z pkt. 11.2.1.3 tego załącznika treści szkoleniowe określa lub zatwierdza właściwy organ, w przypadku Polski jest to Prezes Urzędu Lotnictwa Cywilnego. W dniu 22 sierpnia 2021 r. przesłał on do podmiotów zajmujących się działalnością lotniczą wytyczne do opracowania nowych programów szkolenia, które powinny zostać opracowane zgodnie z *załącznikiem do rozporządzenia 2015/1998* oraz *Krajowym Programem Szkolenia* w zakresie ochrony lotnictwa cywilnego. Jednym z nowych tematów szkolenia, który zawarty jest w każdym programie szkolenia jest „znajomość elementów przyczyniających się do ustanowienia solidnej i odpornej kultury ochrony w miejscu pracy i w obszarze lotnictwa, w tym między innymi wiedza na temat zagrożeń wewnętrznych i radykalizacji”, często łączony z tematem związanym ze znajomością wymogów prawnych. Co istotne, w pkt 11.4.2 załącznika wskazuje się, że szkolenia okresowe powinny być powtarzane co najmniej raz na pięć lat, natomiast jeżeli pracownik nie wykonywał obowiązków przez ponad sześć miesięcy, powinien powtórzyć szkolenie przed powrotem do wykonywania obowiązków.

W przypadku prawa krajowego, najważniejszym aktem prawnym regulującym zakres ochrony lotnictwa cywilnego jest *Ustawa z dnia 3 lipca 2002 r. Prawo Lotnicze*. Ponadto wskazać należy trzy kluczowe rozporządzenia: Rozporządzenie Ministra Infrastruktury z dnia 2 grudnia 2020 r. w sprawie Krajowego Programu Ochrony Lotnictwa Cywilnego; Rozporządzenie Ministra Infrastruktury z dnia 26 lipca 2021 r. w sprawie Krajowego Programu Szkolenia w zakresie ochrony lotnictwa cywilnego; Rozporządzenie Ministra Infrastruktury z dnia 5 listopada 2020 r. w sprawie Krajowego Programu Kontroli Jakości w zakresie ochrony lotnictwa cywilnego. Już same nazwy rozporządzeń

określają ich zakres przedmiotowy oraz wskazują, że polski system olc jest spójny (Szymankiewicz, 2021, s. 62) i odpowiada założeniom ochrony lotnictwa, tj. stosowaniu norm i metod zgodnych z normami prawa unijnego i krajowego, wdrażaniu zaleceń władz lotniczych, szkoleniu personelu oraz kontroli jakości stosowanych norm. Wybrane, najistotniejsze zmiany wprowadzone w Krajowym Programie Szkolenia zawarte zostały w tabeli nr 1.

Tab. 1. Wybrane zmiany w Krajowym Programie Szkolenia w zakresie olc

Lp.	Wprowadzone zmiany
1.	Egzaminowanie instruktorów w siedzibie Urzędu Lotnictwa Cywilnego
2.	Egzamin dla instruktorów przeprowadzany co trzy lata
3.	Wprowadzenie obowiązkowego szkolenia z zakresu ogólnej świadomości ochrony lotnictwa cywilnego dla pracowników ze strefy ogólnodostępnej
4.	Wprowadzenie tematu szkolenia dotyczącego tzw. kultury ochrony oraz procedur zgłaszania zagrożeń wewnętrznych
5.	Wprowadzenie szkolenia osób mających dostęp do krytycznych systemów technologii informacyjno-komunikacyjnych lub danych
6.	Skrócenie ważności szkoleń specjalistycznych z pięciu do trzech lat
7.	Anulowanie ważności szkoleń specjalistycznych po 6 miesiącach niewykonywania obowiązków służbowych
8.	Zwiększenie jednostek dydaktycznych szkoleń
9.	Wydłużenie kursu dla operatorów kontroli bezpieczeństwa z dwóch do trzech tygodni oraz konieczność prowadzenia szkolenia przez dwóch instruktorów

Źródło: opracowanie własne autora.

Próba oceny wprowadzonych zmian w Krajowym Programie Szkolenia

Egzaminowanie instruktorów w siedzibie Urzędu Lotnictwa Cywilnego pomimo dużego sprzeciwu samych instruktorów, należy uznać za dobrą zmianę, mającą na celu poprawę jakości prowadzonych szkoleń. Przed wprowadzoną zmianą, kandydat na instruktora musiał odbyć szkolenie w ośrodku szkoleniowym (często w przedsiębiorstwie/instytucji, w której pracował), które zakończone było egzaminem przeprowadzonym w tym samym ośrodku; następnie co pięć lat należało odbyć szkolenie okresowe dla instruktorów. Wprowadzona zmiana spowodowała zmniejszenie się liczby instruktorów o ponad połowę; obecnie, w grudniu 2022 r. na prowadzonej przez ULC liście znajduje się 212 instruktorów. Obowiązek ponownej certyfikacji co trzy lata ma na celu eliminację osób, które nie zajmują się już szkoleniami lub też nie prowadzą szkoleń na odpowiednim poziomie merytorycznym.

Trzecia zmiana, która weszła w życie 30 czerwca 2022 r. i dotyczy objęciem obowiązkiem ukończenia ogólnego szkolenia z zakresu ogólnej świadomości ochrony lotnictwa cywilnego wszystkich pracowników ze stref ogólnodostępnych również zasługuje na ocenę pozytywną. Przed 30 czerwca 2022 r. szkoleniem z zakresu świadomości ochrony lotnictwa cywilnego objęte były głównie osoby, które ubiegały się o dostęp do stref zastrzeżonych lotniska bez eskorty. Czynnikiem wpływającym na pozytywną ocenę powyższej zmiany jest zakres tematyczny szkolenia, gdzie oprócz podstawowych ram prawnych, genezy terroryzmu, przykładów aktów bezprawnej ingerencji pracownicy mogą otrzymać praktyczne informacje dotyczące procedur zgłaszania oraz reagowania na różnego rodzaju zagrożenia, dzięki czemu nie tylko wzrasta ich świadomość na temat potrzeby ochrony, ale również sami mogą przedmiotowy system ochrony wzmocnić.

Nowowprowadzony temat szkolenia dotyczący tzw. kultury ochrony oraz procedur zgłaszania zagrożeń wewnętrznych posiada co najmniej dwa główne cele. Po pierwsze, umożliwia uświadomienie pracownikom, że ochrona nie jest wyłącznie uciążliwym obowiązkiem, ponadto każda zatrudniona osoba również może mieć pozytywny wpływ na poziom ochrony, a tym samym na poziom bezpieczeństwa. Kultura ochrony może stanowić zbiór norm, wartości i założeń związanych z codziennym funkcjonowaniem podmiotów prowadzących działalność lotniczą. Po drugie, tematyka odnosi się do zagrożenia ze strony personelu, tzw. insiderów, którzy posiadając wiedzę lub dostęp do pewnych obszarów/obiektów mogą być w stanie świadomie przeprowadzić akt bezprawnej ingerencji lub też mogą umożliwić, nawet nieświadomie, przeprowadzić taki akt. Zagrożenia wewnętrzne wiążą się mogą z zachowaniami o charakterze kryminalnym, radykalizacją, czy też z terroryzmem. Tym samym zasadnym jest włączenie powyższej tematyki do programów szkoleń.

Wyżej wskazane pierwsze cztery zmiany posiadają głównie pozytywny wpływ na system ochrony. Okazuje się, że nie dotyczy to wszystkich wskazanych w tabeli nr 1 zmian. Niektóre z nich niestety negatywnie wpływają na sprawne działanie podmiotów prowadzących działalność lotniczą. Pierwszą problematyczną zmianą jest wprowadzenie zupełnie nowego szkolenia z zakresu cyberbezpieczeństwa dla osób posiadających dostęp do krytycznych systemów technologii informacyjno-komunikacyjnych lub danych. W dobie coraz większego zagrożenia cyberatakami, gdzie najlepszym przykładem jest uchwalenie przez Premiera Rady Ministrów

obowiązującego do 23 stycznia 2023 r. zarządzenia o wprowadzeniu pierwszego stopnia alarmowego ALFA-CRP na terenie całego kraju (www.gov.pl), wprowadzenie szkolenia z zakresu cyberbezpieczeństwa należałoby uznać za jak najbardziej zasadne. Problem polega jednak na wskazaniu kto dokładnie powinien podlegać szkoleniu oraz co równie istotne, kto takie szkolenie powinien przeprowadzić. Do krytycznych systemów technologii informacyjno-komunikacyjnych lub danych na przykładzie samego portu lotniczego można przyporządkować przykładowo system kontroli dostępu, systemy służące do odpraw podróżnych, urządzenia służące do kontroli bezpieczeństwa pasażerów i ich bagażu, systemy łączności radiowej. Jeszcze inny katalog systemów występuje w przypadku linii lotniczych czy też służb ruchu lotniczego. Po drugie, czy należy przeszkolić każdą osobę posiadającą dostęp do systemu z poziomu użytkownika, czy też wyłącznie administratorów systemów? Z praktycznego punktu widzenia pojawia się kolejna problematyczna kwestia, odnosząca się wprost do administratorów systemów. Często bowiem, administratorami systemów są prywatne podmioty zewnętrzne, gdzie w praktyce wiele prac administracyjnych wykonuje się zdalnie. Do tej pory nie wiadomo w jaki sposób należy weryfikować kto faktycznie w danej firmie zewnętrznej posiada dostęp do systemu, ponieważ firmy nie mają obowiązku tego wskazywać. Czy pracownicy firmy zewnętrznej powinni więc zostać objęci takim szkoleniem? Wątpliwości wzbudza również wyznaczenie osoby przeprowadzającej szkolenie. Zgodnie z przepisami zawartymi w KPS, szkolenie przeprowadza certyfikowany instruktor szkolenia wpisany na listę Urzędu Lotnictwa Cywilnego, ewentualnie pewne informacje może przekazywać inna osoba, ale pod nadzorem instruktora. W przypadku szkolenia z zakresu cyberbezpieczeństwa należy zauważyć, że instruktorzy szkolenia z zakresu ochrony lotnictwa cywilnego nie posiadają odpowiednich kompetencji.

Cztery ostatnie wskazane zmiany mają negatywny wpływ na organizacyjny aspekt szkoleń i funkcjonowanie poszczególnych komórek organizacyjnych. Skrócenie ważności szkoleń z pięciu do trzech lat powoduje zwiększenie częstotliwości szkoleń, co nie jest wyłącznie obciążeniem dla instruktorów, ale również personelu, szczególnie w przypadku, gdy poszczególni pracownicy muszą odbyć kilka szkoleń specjalistycznych. Umieszczenie w KPS zapisu dotyczącego anulowania ważności szkoleń specjalistycznych po sześciu miesiącach niewykonywania obowiązków służbowych wynika z konieczności dopasowania przepisów krajowych do norm unijnych, gdzie ów zapis

zawarty jest w załączniku do rozporządzenia 2015/1998. W praktyce są przypadki, gdy osoby wracające z ponad sześciomiesięcznego zwolnienia lekarskiego lub z urlopu macierzyńskiego nie mogą wykonywać obowiązków służbowych, chociaż ich stan wiedzy i umiejętności praktycznych nie uległ w żaden sposób pogorszeniu. Zwiększenie liczby jednostek dydaktycznych wydłuża czas trwania szkolenia, co negatywnie wpływa na poziom percepcji osób uczestniczących w szkoleniu; wydłużono również jednostkę dydaktyczną z 45 do 50 minut. Największe zmiany dotyczą szkolenia dedykowanego sprawdzaniu pojazdów, gdzie zwiększono liczbę zajęć z 6 do 16 godzin. Przykładowo, biorąc pod uwagę pracownika z wewnętrznej służby ochrony zatrudnionego w porcie lotniczym, który odpowiada za sprawdzanie pojazdów, kontrolę dostępu, nadzór, patrole oraz ochronę statków powietrznych, musi on odbyć co najmniej: szkolenie z zakresu świadomości ochrony lotnictwa cywilnego, trzy szkolenia specjalistyczne.² Przed zmianą KPS łącznie szkolenia trwały ok. 21-22 godzin i były powtarzane co 3 lata w przypadku szkolenia z zakresu świadomości ochrony lotnictwa i co 5 lat w przypadku szkoleń specjalistycznych. Obecnie, te same szkolenia muszą trwać co najmniej 32 godziny i są powtarzane co 3 lata. Tym samym, przed zmianą przepisów pracownik spędzał średnio 4 godziny rocznie na szkoleniu, podczas gdy obecnie czas ten wynosi ok. 10 godzin. W tym aspekcie problemy organizacyjne są tym większe, im większy jest dany podmiot. Niezrozumiałe jest również wydłużenie czasu kursu dla nowych operatorów kontroli bezpieczeństwa o tydzień oraz konieczność prowadzenia szkolenia przez dwóch instruktorów. Paradoksalnie pojawiło się ryzyko, że szkolenia poprzez swoją zwiększoną częstotliwość mogą negatywnie wpłynąć na poziom ochrony lotnictwa cywilnego.

Przyczyny wprowadzonych zmian w Krajowym Programie Szkolenia

O ile nie wszystkie zmiany można rozpatrywać jako pozytywne, to biorąc pod uwagę przyczyny ich wprowadzenia, należy zauważyć, że stanowią próbę na zminimalizowanie ryzyka w stosunku do

² Jest to przykład uproszczony, gdzie autor nie uwzględnia konieczności ukończenia szkolenia podstawowego (jedynego szkolenia, którego się nie powtarza, oraz kursu na operatora kontroli bezpieczeństwa, ponownych certyfikacji, szkoleń miesięcznych z użyciem oprogramowania komputerowego, egzaminów półrocznych oraz innych szkoleń, np. przeszkolenia strzeleckiego czy szkolenia z zakresu BHP i pierwszej pomocy).

potencjalnych zagrożeń, gdzie przede wszystkim wskazać można radykalizację, zagrożenia wewnętrzne i cyberterroryzm; ponadto celem zmian jest chęć poprawy jakości szkoleń, a tym samym personelu. Przez radykalizację można rozumieć proces, w którym osoba lub grupa przybiera coraz bardziej skrajne poglądy, które mogą prowadzić do ekstremizmu, gdzie ostatnim etapem jest chęć stosowania przemocy (Bolechów, 2012, s. 55). Sam proces radykalizacji można opisać za pomocą formy „zweźającego się tunelu” lub „klatki schodowej o zmniejszającej się liczbie wejść”. Tym samym radykalizacja przybiera charakter determinizmu, w którym wyróżnia się następujące fazy: ideologiczne zaangażowanie, radykalizację poglądów, wydarzenie katalizujące, brutalny ekstremizm lub terroryzm (Muro, 2016). Problem radykalizacji został również wskazany w opublikowanym przez Instytut Studiów nad Bezpieczeństwem Unii Europejskiej roczniku bezpieczeństwa europejskiego (Fiott, Cullman, 2022, s. 190).

Opublikowany przez Europol raport na temat trendów terrorystycznych wyszczególnia terroryzm dżihadystyczny, lewicowy lub też lewicowo-anarchistyczny, prawicowy, etno-nacjonalistyczny i separatystyczny. Z punktu widzenia lotnictwa cywilnego obecnie największe zagrożenie – biorąc pod uwagę potencjalną liczbę ofiar i skalę zniszczeń – stanowi terroryzm motywowany religijnie. W tym przypadku szczególnie narażonym obszarem jest strefa ogólnodostępna portu lotniczego. Biorąc pod uwagę analizę ataków terrorystycznych przeprowadzonych w latach 2001-2018 w strefie ogólnodostępnej przy użyciu materiałów wybuchowych zauważalny jest trend przesuwania miejsca ataku w lokalizacje charakteryzujące się większą liczbą osób oraz częstszych ataków samobójczych z użyciem pojazdu, tzw. VBIED – *Vehicle Borne Improvised Explosive Device* (Szymankiewicz, 2022b, s. 133). Przykładem potwierdzającym tezę o zwiększonej brutalizacji ataków w strefie ogólnodostępnej jest atak terrorystyczny przeprowadzony 22 marca 2016 r. przez terrorystów-samobójców z tzw. Państwa Islamskiego (Global Terrorism Database), w wyniku którego na lotnisku zginęło 16 osób³; innym przykładem może być samobójczy atak z 2012 r. przeprowadzony na terenie parkingu portu lotniczego w bułgarskim Burgas (Szymankiewicz, 2022a, s. 119).

³ Był to tzw. atak symultaniczny przeprowadzony na terenie portu lotniczego Zaventem oraz stacji metra Maelbeek. W ataku na terenie portu lotniczego zginęło 16 osób, w ataku na terenie stacji metra śmierć poniosło 19 osób.

W przypadku zagrożeń wewnętrznych związanych typowo z terroryzmem można wskazać atak z października 2015 r., gdy na pokładzie statku powietrznego lecącego z Egiptu do Petersburga doszło do eksplozji improwizowanego urządzenia wybuchowego, który najprawdopodobniej został podłożony przez pracownika portu lotniczego (GTD). Jednak oprócz radykalizacji i terroryzmu wskazać można również inne zagrożenia, które czasem ciężko skategoryzować. Przykładowo, w sierpniu 2018 r. Richard Russell, pracownik obsługi naziemnej uprowadził statek powietrzny linii Horizon Air z portu lotniczego Seattle-Tacoma, a kilkanaście minut po starcie rozbił maszynę na wyspie Ketron (FBI Seattle). Pracownik ten nie posiadał licencji pilota, nieznane są motywy jego działań, według śledczych mógł przejawiać skłonności samobójcze. Jednym z najpopularniejszych przykładów zagrożeń wewnętrznych niezwiązanych z terroryzmem jest katastrofa lotnicza z marca 2015 r. w Alpach, spowodowana przez niemieckiego pilota linii Germanwings, Andreasa Lubitza. Pilot wykorzystał moment pozostania samemu w kabinie, zatrzęsął drzwi do kokpitu i rozbił maszynę z załogą i pasażerami na pokładzie.⁴ Być może dzięki wprowadzeniu kultury ochrony oraz procedur zgłaszania zagrożeń wewnętrznych pracownicy mogliby zgłosić niepokojące zachowania swoich kolegów przełożonym lub odpowiednim służbom ochrony.

W kwestii cyberbezpieczeństwa problematyczną kwestią jest jednoznaczne stwierdzenie czy mamy do czynienia z atakiem hakerskim, błędem ludzkim lub innym błędem systemu, czy też nastąpił pewien niefortunny splot innych wydarzeń. Dobrym przykładem może być odwołanie 21 czerwca 2015 r. kilkunastu lotów Polskich Linii Lotniczych LOT. Rzecznik prasowy LOT-u podał informację, że doszło do ataku na naziemną sieć teleinformatyczną (dziennik.pl), a media szybko zaczęły przekazywać wiadomość o pierwszym w historii ataku hakerskim na PLL LOT (TVN Warszawa). Z czasem zaczęły pojawiać się inne wersje wydarzeń, mówiące o przypadkowym ataku lub błędzie popełnionym przez firmę zewnętrzną, której LOT powierzył obsługę systemów

⁴ Incydent ten jest również przykładem na reaktywność systemów ochrony lotnictwa cywilnego. Wzmocnione drzwi do kokpitu zostały wprowadzone głównie po symultanicznym ataku terrorystycznym z 11 września 2001 r. Głównym powodem było uniemożliwienie lub też utrudnienie nieuprawnionego przejścia kontroli nad statkiem powietrznym. Zapewne nikt przed katastrofą spowodowaną z premedytacją przez pilota nie przewidział, że zagrożenie może stanowić członek załogi. Po tym incydencie wprowadzono zasadę dwóch osób w kokpicie.

informatycznych.⁵ Innym przykładem wskazującym na ważną rolę systemów teleinformatycznych w codziennym funkcjonowaniu lotnictwa była awaria systemu informacji lotniskowej, systemu łączności lotniskowej oraz alarmowego systemu powiadamiania na warszawskim Okęciu z 28 września 2017 roku.⁶ Dlatego wprowadzenie nowego szkolenia dotyczącego cyberbezpieczeństwa jest jak najbardziej zasadne, kłopotliwym jednak pozostaje aspekt organizacyjny szkolenia.

Wnioski i rekomendacje

Biorąc pod uwagę aktualne zagrożenia dla lotnictwa cywilnego, szczególnie związane z większą brutalizacją ataków, obieraniem za cel ataku stref ogólnodostępnych portów lotniczych, zagrożenia wewnętrzne i incydenty wymierzone w systemy teleinformatyczne, pojawienie się nowego szkolenia dedykowanego cyberbezpieczeństwu, tematyka związana z kulturą ochrony i zagrożeniami wewnętrznymi oraz objęcie obowiązkowym szkoleniem z zakresu ogólnej świadomości ochrony lotnictwa cywilnego cały personel wykonujący swoje obowiązki w strefie ogólnodostępnej są jak najbardziej zasadne. Wątpliwości wzbudza zbyt duża liczba jednostek dydaktycznych oraz skrócenie ważności szkoleń, co w konsekwencji doprowadza do zwiększenia częstotliwości szkoleń i zaburza prawidłową organizację i funkcjonowanie systemu olc. Bezzasadnym jest również wydłużenie kursu dla operatorów kontroli bezpieczeństwa do trzech tygodni i konieczność prowadzenia kursu przez dwóch instruktorów. Doprowadza to do trudności organizacyjnych, zwiększenia kosztów poprzez konieczność zatrudnienia dodatkowego personelu lub generowania nadgodzin; ponadto udział personelu w szkoleniach, gdzie część tematów permanentnie jest powtarzana, nie ma pozytywnego wpływu na proces edukacyjny. Tym samym rekomendowanym rozwiązaniem byłoby powrót do pięcioletniego okresu ważności szkoleń specjalistycznych, zmniejszeniem zakresu tematycznego szkoleń do niezbędnego minimum, gdzie konieczność nabycia odpowiedniej wiedzy spoczywałaby na szkoleniu podstawowym, którego nie trzeba okresowo

⁵ Więcej na ten temat można przeczytać np. w komunikacie prasowym na portalu TVP Info pt. „To nie PLL LOT był celem hakera. Ich system miał być narzędziem innego ataku”, źródło: <https://www.tvp.info/21847669/lot-nie-był-celem-ataku-hakera>.

⁶ R. Badowski, *Wielka awaria na Okęciu. Do akcji wkracza sztab kryzysowy pod nadzorem ABW*, „Na temat” 28 września 2017 r., źródło: <https://natemat.pl/218715,wielka-awaria-na-okeciu-do-akcji-wkracza-sztab-kryzysowy-pod-nadzorem-abw>.

powtarzać, natomiast w sytuacji np. wprowadzenia istotnych zmian prawnych można wprowadzić stosowanie doraźnych szkoleń i instruktarzy. Większy nacisk należałoby postawić na stosowaniu szkoleń na stanowisku pracy pod nadzorem instruktora lub doświadczonego pracownika – tzw. szkolenia *on the job*, które zdaniem A. Siadkowskiego są najlepszym sposobem zdobycia praktycznych umiejętności na przez pracownika na zajmowanym stanowisku, ponadto są wartościową metodą w przypadku konieczności modyfikacji zakresu obowiązków lub przekwalifikowania pracownika (Siadkowski, 2015b, s. 79). Szkolenie personelu stanowi jeden z fundamentów skutecznego i sprawnego systemu ochrony, jednak w obecnym kształcie prawodawca opracowując zbyt restrykcyjny i rozbudowany program szkolenia dążył do utworzenia idealnych rozwiązań mogących niestety sprawnie działać wyłącznie w aspekcie teoretycznym; poprawa jakości szkoleń, a tym samym realne podniesienie kompetencji personelu wymaga również uwzględnienia możliwości organizacyjnych wszystkich podmiotów. Aby to osiągnąć, zarówno prawodawcy, Prezes Urzędu Lotnictwa Cywilnego, służby ochrony, ośrodki szkoleniowe oraz wszystkie podmioty prowadzące działalność lotniczą powinny posiadać nie tylko wspólny cel, jakim jest bezpieczeństwo lotnictwa cywilnego, ale również wspólną perspektywę realizacji tego celu.

Literatura

- Bolechów, B., 2012. *Radykalizacja do przemocy politycznej. Teorie, mechanizmy, wzorce*, [w:] A. Moroska-Bonkiewicz (red.), *Ekstremizm polityczny we współczesnym świecie*, Wydawnictwo DSWE, Wrocław.
- Danielewicz, K., 2019. *Problem powrotu terrorystów z Państwa Islamskiego do Europy*, *Przegląd Geopolityczny*, 29, s. 53-66.
- Europol, 2022. *European Union Terrorism Situation and Trend Report*, Publications Office of the European Union, Luxemburg.
- Fiott, D., Cullman, L., 2022. *Yearbook of European Security*, European Union Institute for Security Studies, b.m.w.
- Hałas, B., 2022. *Promocja terroryzmu w Internecie i przeciwdziałanie ze strony Unii Europejskiej*, *Przegląd Geopolityczny*, 40, s. 121-133.
- Jurgilewicz, M.K., 2014. *Zarys prawnych uwarunkowań ochrony infrastruktury krytycznej na obszarze portów lotniczych*, [w:] T. Compa, J. Rajchel, K. Załęski (red.), *Bezpieczeństwo w lotnictwie w*

- różnych aspektach działalności lotniczej*, Wydawnictwo WSOSP, Dęblin.
- Muro, D., 2016. *What does Radicalisation Look Like? Four Visualisations of Socialisation into Violent Extremism*, Notes Internacionals CIDOB, 12.
- Protasowicki, I., 2018. *Rola szkodliwego oprogramowania w geopolityce*, Przegląd Geopolityczny, 26, s. 85-94.
- Protokół o zwalczaniu bezprawnych czynów przemocy w portach lotniczych obsługujących międzynarodowe lotnictwo cywilne uzupełniający Konwencję o zwalczaniu bezprawnych czynów skierowanych przeciwko bezpieczeństwu lotnictwa cywilnego*, sporządzony w Montrealu dnia 24 lutego 1988 r.
- Rapaport, D.C., 2004. *The Four Waves of of Modern Terrorism*, [w:] A.K. Cronin, J.M. Ludes (ed.), *Attacking Terrorism Elements of a Grand Strategy*, Georgetown University Press, Waszyngton.
- Rogała-Lewicki, A., 2021. *Infrastruktura pozostająca w dyspozycji przedsiębiorcy o szczególnym znaczeniu dla bezpieczeństwa państwa*, Przegląd Geopolityczny, 35, s. 126-142.
- Rozporządzenie Ministra Infrastruktury z dnia 2 grudnia 2020 r. w sprawie Krajowego Programu Ochrony Lotnictwa Cywilnego.*
- Rozporządzenie Ministra Infrastruktury z dnia 26 lipca 2021 r. w sprawie Krajowego Programu Szkolenia w zakresie ochrony lotnictwa cywilnego.*
- Rozporządzenie Ministra Infrastruktury z dnia 5 listopada 2020 r. w sprawie Krajowego Programu Kontroli Jakości w zakresie ochrony lotnictwa cywilnego.*
- Siadkowski, A.K., 2015. *Prawodawstwo w ochronie lotnictwa cywilnego*, Wydawnictwo Naukowe Wyższej Szkoły Biznesu w Dąbrowie Górniczej, Dąbrowa Górnicza.
- Siadkowski, A.K., 2015. *Przygotowanie kadr jako element systemu ochrony lotnictwa cywilnego w opinii Operatorów Kontroli Bezpieczeństwa*, [w:] A.K. Siadkowski (red.), *Przygotowanie kadr w ochronie lotnictwa cywilnego*, Wydawnictwo Naukowe Wyższej Szkoły Biznesu w Dąbrowie Górniczej, Dąbrowa Górnicza.
- Siadkowski, A.K., 2015. *Wybrane aspekty zarządzania portem lotniczym*, Wydawnictwo WSB, Dąbrowa Górnicza.
- Szymankiewicz, Ł., 2022. *Evolution of Aviation Terrorism – El Al Israeli Airlines, Case Study*, Journal of Strategic Security 15, no. 1, s. 106-125.

Szymankiewicz, Ł., 2021. *Terroryzm antyizraelski na przykładzie linii lotniczych El Al*, Wydawnictwo Naukowe Akademii WSB, Dąbrowa Górnicza.

Szymankiewicz, Ł., 2022. *The modus operandi of terrorist attacks using improvised explosive devices in landside zones from 2001-2018*, Journal of KONBiN, vol. 52, iss. 3, s. 123-135.

Ustawa Prawo lotnicze z dnia 3 lipca 2002 r. (Dz. U. nr 130 poz. 1112 z późn. zm.).

Ustawa z dnia 26 kwietnia 2007 r. o zarządzaniu kryzysowym (Dz. U. z 2007 r., nr 89, poz. 590, z późn. zm.).

Zawadzka, S., 2022. *Biometric technology in European Union border management after 2015*, Przegląd Geopolityczny, 39, s. 93-113.

Streszczenie:

Transport lotniczy jako element infrastruktury krytycznej, stanowi atrakcyjny cel ataku terrorystycznego, co powoduje konieczność utrzymywania odpowiedniego poziomu ochrony lotnictwa. Ważnym elementem ochrony jest system szkolenia personelu, w którym dokonywane są zmiany w odpowiedzi na dynamikę zagrożeń, w tym ewolucję w motywacji i *modus operandi* terrorystów. Wspomniana ewolucja zagrożeń bezpieczeństwa wynika z współczesnych procesów migracyjnych i przemian kulturowych, które sprzyjają radykalizacji i ekstremizmowi politycznemu. Celem artykułu jest zaprezentowanie i ocena zmian w Krajowym Programie Szkolenia w zakresie ochrony lotnictwa cywilnego, ze szczególnym uwzględnieniem wprowadzenia tematyki przeciwdziałania zagrożeniom wewnętrznym, w tym radykalizacji, wprowadzenia nowego szkolenia z zakresu cyberbezpieczeństwa, a także dotyczących rozszerzenia kategorii osób objętych szkoleniem z zakresu świadomości ochrony lotnictwa cywilnego.

Słowa kluczowe: akt bezprawnej ingerencji, krajowy program szkolenia, lotnictwo cywilne, ochrona.

Daniel KUCHARZEK

Lotnicza Akademia Wojskowa w Dęblinie

ORCID: 0000-0001-5968-8610

MODEL TYPOWANIA SPRAWCÓW ZAMACHÓW Z WYKORZYSTANIEM BOJOWYCH ŚRODKÓW CHEMICZNYCH

A MODEL FOR TYPING THE PERPETRATORS OF ATTACKS WITH THE USE OF CHEMICAL WARFARE AGENTS

Abstract:

The purpose of this article is to try to identify the types of individuals and/or non-state organizations that are most capable of carrying out attacks on passenger aircraft using chemical warfare agents. The research was conducted on the basis of recorded cases in the past of deliberate use of chemical warfare agents in attacks not related to military activities. The first part of the article presents examples of attacks with the use of chemical warfare agents that were carried out by individuals or non-state organizations. Using these examples, an attempt was made to create an ideological-psychological model of the perpetrators of the attacks, which can be used to select potential assassins with the use of chemical warfare agents. The research was conducted using characteristics of motivations and ideologies adhered to by individuals or non-state organizations.

Keywords: aviation terrorism, chemical warfare agents, air transportation security.

Wstęp

Celem niniejszego artykułu jest próba wytypowania osób lub/i organizacji niepaństwowych (non-state actors), które posiadają możliwości oraz motywację do przeprowadzenia zamachów na pasażerskie statki powietrzne z użyciem bojowych środków chemicznych. Empiryczną podstawą przeprowadzonego typowania są ataki, które miały miejsce w latach 1994-2007, zaś jego celem jest sformułowanie odpowiedzi na pytanie: Kto mógłby przeprowadzić zamach na samolot pasażerski z wykorzystaniem bojowych środków chemicznych?

Sprawcy ideologicznie motywowanych ataków, niezależnie czy są to pojedyncze osoby czy zorganizowane podmioty, posługują się

różnymi metodami. Jedną z takich metod jest atak z użyciem środków CBRN (chemical, biological, radiological, nuclear). Środki te charakteryzują się niekontrolowanym rozprzestrzenianiem oraz destrukcyjnym oddziaływaniem na organizmy żywe. Ataki tego rodzaju są też wysoce medialne, co wynika z grozy, jaką budzą w społeczeństwie (zwłaszcza takim, które w przeszłości doświadczyło cierpienia na skutek użycia tych środków).

Ze względu na zaistniałe (dość liczne) przypadki ataków z użyciem materiałów chemicznych, zjawisko „chemicznego terroryzmu” stało się przedmiotem szczególnego zainteresowania decydentów, organów ścigania i służb wywiadowczych, a także naukowców zajmujących się problematyką bezpieczeństwa. Należy zaznaczyć, że do przeprowadzenia ataków przez podmioty niepaństwowe, najczęściej są wykorzystywane materiały wybuchowe. Można jednak posłużyć się licznymi przykładami użycia do tego celu toksycznych środków chemicznych (Binder, Ackerman, 2019). Dane zebrane przez Global Terrorism Database pokazują, że od 1970 roku odnotowano 451 incydentów o charakterze terrorystycznym z użyciem środków CBRN (*National Consortium for the Study of Terrorism and Responses to Terrorism - START*, University of Maryland, 2019). W zależności od rodzaju zastosowanego czynnika CBRN zarejestrowano 37 zdarzeń biologicznych, 13 zdarzeń z udziałem substancji radiologicznych i aż 401 zdarzeń w których użyto środki chemiczne. W tym czasie nie odnotowano ataków z użyciem broni jądrowej. Zatem to środki chemiczne, spośród wszystkich czynników CBRN, były w badanym okresie najczęściej wykorzystywane do przeprowadzenia zamachów terrorystycznych (Clark, Guarrieri, 2021). Definicja bojowych środków chemicznych, zawarta w Global Terrorism Database precyzuje, że jest to broń wyprodukowana z toksycznych substancji chemicznych, która jest stosowana w postaci cieczy, pary lub aerozolu za pomocą systemu środków przenoszenia. Powyższa kategoria obejmuje również bojowe środki chemiczne rozprzestrzeniane za pomocą środków wybuchowych (*Global Terrorism Database*, 2019).

Zamachy na samoloty pasażerskie z użyciem środków chemicznych, a szczególnie bojowych środków chemicznych skutkowałyby śmiertelnymi ofiarami wśród pasażerów i załóg statków powietrznych. Oczywiście jest również, że wykorzystanie bojowych środków chemicznych do przeprowadzenia zamachów na samoloty pasażerskie stanowi szczególne zagrożenie ze względu na ograniczoną i hermetyczną przestrzeń wnętrza samolotu. Czynnikiem potęgującym

zagrożenia jest także brak możliwości szybkiego wylądowania i opuszczenia skażonej przestrzeni przez pasażerów i załogi statków powietrznych. Z tych właśnie przyczyn bojowe środki chemiczne mogą zostać skutecznie wykorzystane do dokonania zamachów. Dodatkowymi czynnikami skłaniającymi do użyciu bojowych środków chemicznych są łatwość z jaką można je przemycić na pokład samolotu oraz niewielka ilość substancji potrzebnej do skażenia powietrza. Skażenie powietrza śmiertelną dawką bojowych środków chemicznych byłoby możliwe, pomimo działającej w samolotach pasażerskich instalacji filtrującej powietrze.¹

Przypadki zamachów

Najbardziej znane przypadki użycia bojowych środków chemicznych miały miejsce w Japonii w latach dziewięćdziesiątych XX wieku. Członkowie sekty Aum Shinrikyo, której duchowym przywódcą był Shoko Asahara, użyli po raz pierwszy sarinu w czerwcu 1994 roku. Aum rozpyliła bojowy środek chemiczny w postaci gazu w Matsumoto, mieście położonym około 300 km na północny zachód od Tokio. Było to pierwsze na tak dużą skalę niemilitarne użycie bojowych środków chemicznych. Aum dokonała ataku przy użyciu czterech specjalnie przygotowanych pojazdów, rozpylając śmiertelny gaz za pomocą wentylatorów. Obłok sarinu skierowano w kierunku prywatnych domów, apartamentowców i akademików. Wybór celów został podyktowany miejscem zamieszkania trzech sędziów, rozpatrujących pozew w sprawie przeciwko Aum. W wyniku ataku zginęło siedem osób (w tym dwóch sędziów), a około 500 wymagało pomocy medycznej (Kaplan, 1996). Kolejny atak członkowie sekty Aum przeprowadzili już w styczniu 1995 roku. Do zamachu użyli VX, który należy również do grupy bojowych środków chemicznych działających na układ nerwowy człowieka. W tym przypadku celem ataku był Hiroyuki Nagaoka, przewodniczący Stowarzyszenia Ofiar Aum. Podobnie, jak w pierwszym przypadku, ofiarą była osoba prowadząca działalność przeciwko Aum. Największy i najbardziej znany atak przy użyciu sarinu, został przeprowadzony w marcu 1995 roku. Tym razem celem zamachu nie były osoby, które sekta uznała za jej wrogię, ale przypadkowi podróżni tokijskiego metra. W czasie porannego szczytu członkowie Aum Shinrikyo umieścili jedenaście paczek z sarinem w pięciu pociągach

¹ <https://www.donaldson.com/content/dam/donaldson/acrospacedefense/literature/north-america/fl12271/Air-Purification-System-APS-White-Paper.pdf>.

metra. W wyniku ataku śmierć poniosło 12 osób, a około 5500 odniosło poważne obrażenia (Kaplan, 1996). Działalność Aum Shinrikyo jest kwalifikowana jako terrorystyczna. Sekta nie stawiała jednak za cel, jak ma to miejsce w większości organizacji terrorystycznych, wymuszenie na rządzie realizację celów politycznych, społecznych, religijnych itp. Aum reprezentowała światopogląd apokaliptyczno-fundamentalistyczny a jej działania służące zastraszeniu miały znaczenie drugorzędne. Głównym celem sekty było oczyszczenie świata ze zła, przez wyeliminowanie wrogich sił i wszystkich, którzy je wspierają. Osiągnięcie zakładanego celu miano osiągnąć poprzez masowe mordy, by ostatecznie stworzyć społeczność zbudowaną wokół kultu Shoko Asahary. Członkowie sekty dla realizacji celów organizacji podejmowali liczne próby pozyskania broni masowego rażenia. Dysponując dużymi środkami finansowymi sekta nie tylko zakupywała bojowe środki chemiczne, ale również podejmowała próby ich produkcji w swoich laboratoriach (Saiya, 2018).

Kolejne zdarzenie z wykorzystaniem bojowego środka chemicznego miało miejsce w 1999 roku w Londynie. Policja została poinformowana, że członkowie *Reclaim the Streets* (RTS) kupili 34 pojemniki z gazem CS. Pozyskane środki chemiczne zamierzali użyć do protestu przeciwko obradom państw- członków Światowej Organizacji Handlu w Londynie. Do bezpośredniego użycia środków chemicznych jednak nie doszło. Wcześniej organizowane przez RTS protesty przybierały zazwyczaj formy happeningów, mających uwrażliwiać publiczność na ważne problemy społeczne. Początkowo pokojowe zgromadzenia bardzo często przeradzały się w zamieszki (Mohtadi, Murshid, 2006). Pozyskanie przez RTS środków chemicznych w celu użycia ich w czasie demonstracji świadczy o radykalizacji form prowadzonego protestu. Ich działalność była wcześniej odbierana jako ruch oporu przeciwko dominacji sił korporacyjnych oraz używania samochodów, jako najważniejszego środka transportu. Protesty prowadzone przez RTS zawsze kierowały się zasadą pokojowego oddziaływania bezpośredniego.

W czerwcu 2000 roku w moskiewskiej saunie znaleziono urządzenie wybuchowe domowej produkcji, które zawierało trujący gaz. Chemiczny ładunek został rozbrojony przez agentów służby bezpieczeństwa. Nikt nie odniósł obrażeń, nie stwierdzono również żadnych uszkodzeń budynku i jego wyposażenia. Użyty przez zamachowców ładunek zawierał 300 gramów materiałów wybuchowych oraz paczkę z chloropikryną w postaci gazowej. Biorąc pod uwagę

ewentualne konsekwencje wybuchu, uwagę zwraca połączenie niewielkiej przestrzeni sauny i trującej substancji chemicznej, co w rezultacie tworzyłoby komorę gazową. Próba ataku z wykorzystaniem chloropikryny, mogła mieć dwojakie podłoże, tj. kryminalne lub terrorystyczne. Z uwagi na fakt, że żadna organizacja terrorystyczna lub grupa narodowościowa walcząca z dominacją rosyjską, nie przyznała się do zamachu świadczy, że podłożony ładunek miał przeznaczenie wyłącznie kryminalne.

Kolejne zdarzenia z użyciem bojowego środka chemicznego miały podłoże, które można zakwalifikować jako akt zemsty. Charakter dokonanych ataków świadczy, że były to działania wynikające z chęci zemsty. Pierwszy z przytoczonych przykładów odnotowano 22 sierpnia 2000 roku w Gatineau, w Kanadzie. Nastolatek rzucił plastikową butelką zawierającą mieszaninę mleka i chloru w 14-letniego chłopca. W wyniku ataku poszkodowany miał problemy z oddychaniem (Pate i in., 2001). W drugim przypadku nieznana grupa zaatakowała kilka szkół za pomocą gazu CS w Central Highlands w Wietnamie. W wyniku serii ataków poszkodowanych zostało 132 osoby. Zatrucie środkiem CS przybierało przeważnie objawy bólu głowy i problemy z oddychaniem (Mohtadi, Murshid, 2006). Kolejne zdarzenie miało miejsce w szkockim Glasgow. Trzy osoby trafiły do szpitala po tym, jak został rozpylony gaz CS w barze. Kamery telewizyjne uchwyciły mężczyznę, który rozpylił gaz w powietrzu, a następnie przeszedł do innej części pubu, gdzie ponownie użył gaz CS.²

Zdecydowanie inny charakter miały zdarzenia, które wydarzyły się w czerwcu 2003 roku. Odnotowano wówczas przypadki rozsyłania kopert, które zawierały niewielkie ilości adamsytu. Listy zostały wysłane do kilku instytucji mających swoje siedziby na terytorium Belgii. Należały do nich m.in.: lotnisko Ostenda, ambasada Wielkiej Brytanii, centrum pocztowe w Gandawie, biurowiec w Deinze koło Gandawy, kapitanat portu w Antwerpii oraz sąd apelacyjny w Brukseli. Mimo że listy zawierały niewielkie ilości bojowych środków chemicznych, jednak mogły one zagrażać życiu lub zdrowiu ludzi. W związku z tą sprawą został aresztowany 45-letni Irakijczyk, jednak nie udowodniono mu udziału w przeprowadzonych atakach (Byrnes, 2006, s. 43). Powszechnie uważa się, że zamach miały ewidentnie charakter

² <https://www.donaldson.com/content/dam/donaldson/aerospace-defense/literature/north-america/fl12271/Air-Purification-System-APS-White-Paper.pdf>.

terrorystyczny. Mimo że żadna z działających wówczas organizacji nie przyznała się do użycia adamsytu, duża liczba obiektów do których przesłano koperty z bojowym środkiem, a przede wszystkim metoda przeprowadzenia ataków, tj. zastraszenie, wypełnia kryteria ataku terrorystycznego.

Użycie bojowego środka chemicznego miało również miejsce 9 kwietnia 2004 roku w Sofii w Bułgarii, gdzie doszło do uwolnienia chloropikrynę w holu komisariatu policji. Użycie obezwładniającego środka chemicznego doprowadziło do hospitalizacji 49 osób. Powyższe zdarzenie, według informacji przekazanej przez Policję, nie było atakiem terrorystycznym, a jedynie nieszczęśliwym wypadkiem. Nie podano jednak wyjaśnienia, skąd pochodził tak niebezpieczny bojowy środek chemiczny i jakie były cele rozpylenia (Mohtadi, Murshid, 2006).

We wrześniu 2004 roku Biuro Terenowe FBI w Memphis otrzymało informację, że Demetrius Van Crocker próbował zdobyć materiały (w tym bojowe środki chemiczne) do skonstruowania bomby, którą zamierzał zdetonować w sądzie federalnym lub stanowym. Wstępne śledztwo ujawniło, że Crocker sympatyzował z Ku Klux Klanem oraz organizacjami o zabarwieniu neonazistowskim. W październiku 2004 r. został on aresztowany po tym, jak FBI przeprowadziło prowokacyjną sprzedaż materiałów niebezpiecznych. Po aresztowaniu agenci FBI dokonali przeszukania w domu Crockera, gdzie odkryli przedmioty, które uznano za wystarczające do skonstruowania improwowanego urządzenia wybuchowego (Koehler, Popella, 2018).

Kolejne zdarzenia, wykorzystane do analizy przypadków użycia broni niekonwencjonalnej przez podmioty niepaństwowe, miały miejsce w latach 2006-2007. W Iraku dokonano serii zamachów z wykorzystaniem środka chemicznego w postaci gazowej. W celu przeprowadzenia ataków użyto 15 samochodów ze zbiornikami zawierającymi chlor. Toksyczne działanie chloru spowodowało śmierć 115 osób. Natomiast poszkodowane zostały 854 osoby (w tym 85 dzieci). Do zamachów przyznali się terroryści islamscy, powiązani prawdopodobnie z al Qaeda. W tym przypadku użycie środków chemicznych miało miejsce na obszarze, gdzie toczyły się działania wojenne. Konflikt rozgrywał się wielopłaszczyznowo, a jego stronami były m.in. wielonarodowe siły sprzymierzone ze Stanami Zjednoczonymi, zwolennicy obalonego dyktatora Saddama Husajna, a także sunnici, szyici, Kurdowie oraz inne skonfliktowane mniejszości zamieszkujące ten niebezpieczny obszar.

Samotne wilki

Dążąc do określenia typu osób lub organizacji, stwarzających największe zagrożenie dokonaniem ataku na samoloty pasażerskie z wykorzystaniem bojowych środków chemicznych, należy przede wszystkim dokonać próby nakreślenia ich sylwetki osobowej. Sprecyzowanie metod, jakimi posługują się sprawcy oraz jakie są zakładane przez nich cele działalności, pozwoli wskazać najbardziej prawdopodobny podmiot, skłonny do użycia bojowych środków chemicznych.

Do pierwszej grupy należą samotne wilki (samotne jednostki), a więc osoby, które nie są związane z żadną organizacją i nie kierują się rozkazami lub bezpośrednimi wytycznymi pozyskiwanymi od innych osób lub organizacji (Burton, Stewart, 2008). Koncepcja prowadzenia działalności przez samotne jednostki opiera się na „działaniu bez przywództwa” („oporu bez przywództwa”), tj. rezygnacji ze struktur organizacyjnych (zwłaszcza struktur hierarchicznych) i działaniu w sposób zdecentralizowany (Posłuszna, Mares, 2016). Należy zaznaczyć, że podstawowym czynnikiem, skłaniającym samotne jednostki do popełniania przestępstw, nie jest wyłącznie wyznawana przez nich ideologia. Jeffrey D. Simon (2016) dokonał kategoryzacji samotnych wilków na podstawie kryterium, jakim było źródło i charakter ich motywacji do działania, wyróżnił pięć kategorii:

1. świecki samotny wilk (*secular lone wolf*), czyli jednostka, która dopuszcza się określonych działań z motywów politycznych, separatystycznych lub nacjonalistycznych;
2. religijny samotny wilk (*religious lone wolf*), który kieruje się w swoich działaniach wyznawaną doktryną religijną (chrześcijaństwo, islam, judaizm, hinduizm itp.);
3. samotny wilk jednej sprawy (*single-issue lone wolf*) – do tej kategorii zalicza się m.in. radykalnych antyaborcjonistów, wojujących „ekologów” i obrońcy praw zwierząt;
4. kryminalny samotny wilk (*criminal lone wolf*), kierujący się motywem kryminalnym, który przeważnie wynika z możliwych do osiągnięcia korzyści osobistych (głównie materialnych, ale również z zemsty lub nienawiści)
5. idiosynkratyczny samotny wilk (*idiosyncratic lone wolf*), którego działania wynikają z zaburzeń psychicznych (schizofrenia paranoidalna, depresja lub inne zaburzenia psychiczne).

Samotne wilki wszystkich kategorii to osoby wyizolowane i bardzo niezależne, które nie cofają się nawet przed atakami

samobójczymi. Bezpośrednia przyczyna prowadząca do takich zachowań, bardzo często ma swoje źródło w resentymentach spowodowanym gniewem, który ukształtował się na skutek ukrywanego głęboko uczucia frustracji, alienacji i niezadowolenia z siebie, biorące się z przeżytej porażki. Narastanie poczucia doznanej krzywdy może doprowadzić do kumulacji napięcia, którego likwidacja następuje przez dokonanie aktu zemsty.

Ukrywanie negatywnych reakcji zatruwających osobowość w połączeniu z brakiem struktur organizacyjnych powoduje, że bardzo trudne jest namierzenie samotnego wilka w wyniku inwigilacji prowadzonej przez państwowe służby bezpieczeństwa. Ataki przeprowadzane przez samotne wilki stanowią zatem duże zagrożenie dla bezpieczeństwa publicznego. Według Petera Nessera (2013) około 14% zamachów dokonanych w latach 1995 – 2012 w Europie, było dziełem samotnych wilków. Badania prowadzone w celu wskazania przyczyn, które motywują samotne wilki do działania wykazały, że ożywienie ich aktywności nastąpiło w okresie upowszechnienia Internetu (Posłuszna, 2012). Za pomocą tego medium są oni nie tylko inspirowani i motywowani do działań, ale również mogą uzyskiwać informacje o metodach walki oraz źródłach pozyskiwania (produkcji) środków rażenia, w tym broni chemicznej. Przykłady udzielania tego rodzaju porad można znaleźć na stronie internetowej Earth Liberation Front - ELF³³. Czynnikiem sprzyjającym fizycznej realizacji zamierzeń, podejmowanych przez samotne wilki, są również kwestie finansowe. Realizowane przez nich działania nie wymagają znaczących środków finansowych. Ataki są najczęściej przeprowadzane z wykorzystaniem dostępnych środków rażenia. Wiąże się to nie tylko z ich częstym środowiskowym wyobcowaniem, ale również z realnym zagrożeniem, że podjęcie próby poszukiwania środków rażenia, np. z wykorzystaniem Internetu, może zwrócić uwagę służb odpowiedzialnych za bezpieczeństwo. Dlatego istnieje zagrożenie użycia bojowych środków chemicznych do ataku przez dokonać osoby, które mają do nich bezpośredni dostęp. Bojowe środki chemiczne są dostępne na przykład w laboratoriach naukowych, wojsku oraz przemyśle.

³³ <http://www.elfpressoffice.org/security.html>.

Organizacje terrorystyczne

Odmienną grupą sprawców, którzy mogą przeprowadzić zamach z użyciem bojowych środków chemicznych, są podmioty działające w ramach określonej struktury organizacyjnej. Najczęściej zdarzenia z użyciem bojowych środków chemicznych są dziełem organizacji terrorystycznych. Wynika to z definicji, która wskazuje wyraźne cechy charakteryzujące terroryzm. Należą do nich (McCann, Pimley, 2018):

- cel, motywacja (polityczna, religijna, rasowa, ideologiczna);
- metody osiągnięcia celu: przemoc (zabójstwa, zranienia, niszczenie mienia itd.), działania kryminalne (porwania, wymuszenia, wykorzystywanie broni palnej, materiałów wybuchowych, środków chemicznych itd.), strach, terror, zagrożenie;
- działania zaplanowane;
- efekt medialny, psychologiczny itd.

Federalne Biuro Śledcze (FBI) definiuje terroryzm jako bezprawne użycie siły lub przemocy wobec osób lub mienia w celu zastraszenia rządu, ludności cywilnej lub jakiegokolwiek jej części, w celu realizacji celów politycznych lub społecznych (Hone, 2017). Do drugiej połowy XX wieku podstawą funkcjonowania grup terrorystycznych była hierarchiczna struktura organizacyjna. Od tego czasu nastąpiły jednak istotne zmiany w tym modelu. Przeobrażenia dokonały się właśnie w sferze organizacyjnej (coraz bardziej spłaszczone struktury) oraz zasadach komunikacji (pośrednia lub nawet zdepersonalizowana) (Posłuszna, 2012). Spłaszczenie struktur nie oznacza całkowitego braku istnienia hierarchii. Komunikacja wewnątrz organizacji jest realizowana za pomocą modelu *all-channel network communication*. Polega on na kontaktach współpracujących ze sobą elementów organizacji terrorystycznej z pominięciem ścisłego kierownictwa. Przedstawiony sposób działania utrudnia służbom bezpieczeństwa wykrycie i neutralizację przywódców organizacji terrorystycznej. Zaistniałe zmiany były wymuszane przez globalizację, a przede wszystkim przez czynniki ją napędzające, tj. szybsze środki transportu oraz wdrażania nowoczesnych technologii informatycznych i komunikacyjnych. Wykorzystanie środków transportu do przeprowadzania zamachów (szczególnie samobójczych) stanowi taktykę działań organizacji terrorystycznych. To właśnie zamachy przeprowadzone 11 września 2001 roku odegrały kluczową rolę w inspirowaniu i zachęcaniu organizacji terrorystycznych – w szczególności religijnych – do przyjęcia terroryzmu samobójczego jako metody ataku (Demir, Guler, 2020). Dokonująca się ewolucja w taktyce i metodach działalności

terrorystycznej uwidocznia się również na płaszczyźnie motywacyjnej (poszerzenie spektrum celów, ideologiczny uniwersalizm). Wielopłaszczyznowość motywacyjna jest warunkowana zmieniającymi się realiami politycznymi, gospodarczymi i kulturowymi. Ważnym czynnikiem motywującym członków organizacji terrorystycznych jest zjawisko resentymentu. Organizacje terrorystyczne skupiają często ludzi przyjmujących ekstremistyczne idee, jako racjonalizację własnych ograniczeń i niemocy. Sprzyja temu postępujące zjawisko wykluczenia, narastającego ubóstwa i degradacji środowiska naturalnego dużych obszarów współczesnego świata. Rosnąca przepaść między bogatymi i biednymi, uprzywilejowanymi i marginalizowanymi, prowadzi do nie tylko do nasilającej się migracji, ale przede wszystkim rodzi złość i chęć zemsty na osobach lub instytucjach, które według terrorystów, są odpowiedzialne za istniejące nierówności (Smith, 2008).

Elżbieta Pośluszna (2012) dzieli terroryzm ze względu na charakter celów, które organizacje terrorystyczne zakładają osiągnąć. Autorka w swojej pracy wyróżnia zatem dwa rodzaje terroryzmu, tj. terroryzm jednej sprawy (*single issue terrorism*) oraz terroryzm wielu spraw, szerokok zakresowy (*multiple-issue terrorism*). Terroryzm jednej sprawy, cechuje organizacje dążące do załatwienia jednej kwestii, np. ochronę pewnych terenów i zakaz ich dewastacji, zmniejszenie przyrostu naturalnego, likwidacji infrastruktury technologicznej, powrót do życia plemiennego, np. organizacja Earth First! W oficjalnych publikacjach FBI znaleźć można taką oto charakterystykę tegoż zjawiska: „Terroryzm jednokierunkowy różni się od tradycyjnego terroryzmu tym, że ekstremistyczne grupy specjalnego interesu starają się wpływać na konkretne kwestie, a nie wprowadzać szeroko zakrojone zmiany polityczne. Ekstremiści specjalnego zainteresowania dokonują aktów przemocy motywowanej politycznie, aby zmusić segmenty społeczeństwa, w tym ogół społeczeństwa, do zmiany postawy w kwestiach uważanych za ważne dla ich przyczyn. Grupy te zajmują skrajne obrzeża praw zwierząt, ruchów pro-life, ochrony środowiska, antynuklearnych i innych...” (*Terrorism in the United States*, 1999). Terroryzm szerokok zakresowy charakteryzuje dążenie do całościowego przekształcenia społeczeństwa zgodnie z przyjętymi założeniami ideologicznymi (np. Czerwone Brygady) lub religijnymi (np. Hamas, Dżama'a Islamijja).

Organizacje przestępcze

Działania skutkujące użyciem środków chemicznych, mogą również wynikać z działań organizacji o charakterze przestępczym (przestępczość zorganizowana). Według kodeksu karnego przestępstwem jest czyn zabroniony pod groźbą kary przewidzianej w obowiązującej ustawie (*Kodeks karny*, 1997). Z zapisów kodeksu karnego wynika jednoznacznie, że działania o charakterze terrorystycznym są kwalifikowane jako działalność przestępcza. Kodeks karny przewiduje jednak kary za czyny, które nie mogą zostać uznane za akty terrorystyczne. Zalicza się do nich przestępstwa wynikające z celów ich działalności, jakimi jest osiągnięcie nielegalnych korzyści finansowych. Natomiast metody stosowanych przez organizacje przestępcze, tj. zabójstwa, zastraszania, wymuszenia, porwania itp., są bardzo podobne do stosowanych przez organizacje terrorystyczne (Rakopoulos, 2020). Dużo szersze określenie działalności przestępczej przedstawił Zbigniew Rau (2002), według którego charakteryzuje się ona kilkoma cechami, do których należą: działalność z chęci zysku lub żądzy władzy; działalność bezterminowa lub długoterminowa; podział ról, zadań lub kompetencji między członkami grupy; specjalna hierarchia; dyscyplina i wewnętrzna kontrola członków grupy przestępczej; stosowanie przemocy lub innych środków zastraszania; popełnianie przestępstw o znacznym ciężarze gatunkowym; działalność w skali międzynarodowej; pranie brudnych pieniędzy; wywieranie wpływu na politykę administracji i organy ścigania. Na świecie znana jest działalność dużej liczby organizacji przestępczych, które kierując się celami ekonomicznymi, stosują wyrafinowane metody kryminalne do osiągnięcia celu. Należą do nich między innymi: japońska Yakuza, chińskie Triady, mafie włoskie oraz kartele kolumbijskie. Działalność organizacji przestępczych jest możliwa dzięki istniejącej strukturze hierarchicznej, wewnętrznej dyscyplinie oraz kryminalnych metodach osiągania celów (Płachta, 2017).

Podstawową zasadą postępowania przestępców, różną od zachowań grup terrorystycznych, jest dążenie do minimalizowania rozgłosu, czy wręcz ukrywania efektów swojej aktywności. Do podstawowych różnic można natomiast zaliczyć też cel działalności (ideologiczny dla terroryzmu, ekonomiczny dla grup przestępczych). Mimo to niejednokrotnie pojawia się problem, czy dany czyn można zakwalifikować jako akt terroru, czy też jako pospolity bandytyzm (Płachta, 2017).

Wnioski

Czy w przyszłości możliwe jest przeprowadzenie zamachu na samolot pasażerski z wykorzystaniem bojowych środków chemicznych? Pozytywna odpowiedź na to pytanie jest wysoce prawdopodobna. Zatem należy postawić kolejne pytanie, na które odpowiedź jest celem niniejszego artykułu, a mianowicie kto mógłby przeprowadzić zamach na samolot pasażerski z wykorzystaniem bojowych środków chemicznych? W tym przypadku odpowiedź jest czysto hipotetyczna, gdyż dotychczas nikt takiego ataku nie przeprowadził. Dokonując jednak analizy zdarzeń, jakie miały miejsce w przeszłości oraz wskazując typy osób i organizacji niepaństwowych, które dokonywały czynów zabronionych (również z użyciem bojowych środków chemicznych), można podjąć próbę wytypowania ewentualnych sprawców.

Można przypuszczać, że zorganizowane grupy przestępcze oraz kryminalne samotne jednostki, będą dużo rzadziej wykorzystywać bojowe środki chemiczne do realizacji swoich celów. Czynnikiem zniechęcającym do stosowania tego rodzaju metod jest nadawanie zamachom rozgłosu medialnego, który nie sprzyja prowadzeniu interesów finansowych. Kolejnym czynnikiem, wskazującym na mniejsze prawdopodobieństwo zastosowania przez organizacje przestępcze środków chemicznych, jest wyznawana przez nie zasada niekierowania ataków przeciwko przypadkowym grupom ludzi. Użycie bojowych środków chemicznych spowodowałoby niepotrzebne nagłośnienie przeprowadzonego zamachu, co z kolei mogłoby doprowadzić do podjęcia przez służby bezpieczeństwa bardziej radykalnych działań porządkowych.

Największe prawdopodobieństwo posłużenia się bojowymi środkami chemicznymi do przeprowadzenia zamachu na pokładzie samolotu pasażerskiego jest związane z działalnością samotnych wilków i organizacji terrorystycznych, kierujących się w swojej działalności fundamentalistyczną ideologią. Do tej grupy należą przede wszystkim: świecki samotny wilk, religijny samotny wilk, organizacje terrorystyczne, zwłaszcza religijne. Wymienione podmioty będą w stanie dokonać zamachu z wykorzystaniem bojowych środków chemicznych, gdyż nie liczą się one z konsekwencjami, jakie niosą skażenia chemiczne. Szczególnie samotne wilki i organizacje terrorystyczne, dokonujące zamachy z pobudek religijnych, realizując apokaliptyczną wizję świata, będą dążyły do unicestwienia możliwie jak największej liczby ludzi.

Oprócz uwzględnionych w badaniu istnieją jeszcze inne czynniki wpływające na możliwość użycia bojowych środków chemicznych.

Dlatego uzyskane wyniki badań nie stanowią jedynej podstawy rozstrzygającej o sposobie typowania sprawców ataków na samoloty pasażerskie z użyciem bojowych środków chemicznych. W przeprowadzonym badaniu zostały uwzględnione wszystkie istotniejsze przypadki użycia broni chemicznej o właściwościach bojowych, dlatego uzyskane wyniki mogą posłużyć jako punkt wyjścia dla dalszych badań mających na celu minimalizację zagrożeń związanych z chemicznym terroryzmem lotniczym.

Literatura

- Biliński, A., 2022. *The effects of immigration on the support for radical right in the West and its geopolitical implications*, Przegląd Geopolityczny, 39, s. 36-54.
- Binder, M.K., Ackerman, G.A., 2019. *Pick your POICN: Introducing the profiles of incidents involving CBRN and non-state actors (POICN) database*. Studies in Conflict & Terrorism, 1–24.
- Burton, F., Stewart, S., 2008. *The 'lone wolf' disconnect*, STRATFOR Global Intelligence.
- Byrnes, J., 2006. *Advances in Sensing with Security Applications*, Springer.
- Clark, T.A., Guarrieri, T.R., 2021. *Modeling Terrorist Attack Cycles as a Stochastic Process: Analyzing Chemical, Biological, Radiological, and Nuclear (CBRN) Incidents*. Journal of Applied Security Research. 16, pp. 1–26.
- Danielewicz, K., 2019. *Problem powrotu terrorystów z Państwa Islamskiego do Europy*, Przegląd Geopolityczny, 29, s. 53-66.
- Demir, M., Guler, A., 2020. *The effects of the 9/11 terrorist attacks on suicide terrorism*, Behavioral Sciences of Terrorism and Political Aggression, 15, 1.
- Fogaš, A., Verba, V., Wilczyński, P. L., 2016. *Aktualne konflikty na Bliskim Wschodzie i ich wpływ na sytuację w Europie*, Przegląd Geopolityczny, 17, s. 41-49.
- Górka, M., 2018. *Wybrane aspekty polityki cyberbezpieczeństwa Unii Europejskiej na przykładzie Europolu*, Przegląd Geopolityczny, 25, s. 86-103.
- Hałas, B., 2022. *Promocja terroryzmu w Internecie i przeciwdziałanie ze strony Unii Europejskiej*, Przegląd Geopolityczny, 40, s. 121-133.

- Hone, T., 2017. *Terrorism. CIA, and South America*. Crescat Scientia. Journal of History and Political Science. Utah Valley University, s. 57.
- Kaplan, D.E., 1996. *The Cult at the End of the World: The Terrifying Story of the Aum Domsday Cult, from the Subways of Tokyo to the Nuclear Arsenals of Russia*. New York: Crown.
- Kodeks karny, Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. (Dz. U. 1997 Nr 88 poz. 553).*
- Koehler, D., Popella, P., 2018. *Mapping Far-right Chemical, Biological, Radiological, and Nuclear (CBRN) Terrorism Efforts in the West: Characteristics of Plots and Perpetrators for Future Threat Assessment*, *Terrorism and Political Violence*, 32, 8.
- McCann, W.S., Pimley, N., 2018. *Mixed Mandates: Issues Concerning Organizational and Statutory Definitions of Terrorism in the United States*. *Terrorism and Political Violence*, 32, 4, pp. 1–24.
- Michalczuk, K., 2021. *Aktywność dżihadystów po Arabskiej Wiośnie*, *Przegląd Geopolityczny*, 37, s. 121-131.
- Mohtadi, H., Murshid, A., 2006. *A Global Chronology of Incidents of Chemical, Biological, Radioactive and Nuclear Attacks: 1950-2005*. U.S. Department of Homeland Security.
- Nesser, P., 2012. *Research Note: Single Actor Terrorism: Scope, Characteristics and Explanation*, *Perspectives on Terrorism*, s. 61-73.
- Pate, J., Ackerman, G., McCloud, K., 2001. *2000 WMD Terrorism Chronology: Incidents Involving Sub-National Actors and Chemical, Biological, Radiological, or Nuclear Materials*, Center for Nonproliferation Studies Report, Monterey Institute of International Studies.
- Płachta, M., 2017. *Terroryzm i przestępczość zorganizowana: wzajemne relacje i ich implikacje dla bezpieczeństwa wewnętrznego*. Edukacja dla bezpieczeństwa, Year X, issue 3.
- Posłuszna, E., 2012. *Ekstremizm ekologiczny*. Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa.
- Posłuszna, E., Mares, M., 2016. *Environmental-extremist and Animal Rights Single Issue Perpetrators*. In: M. Fredholm (Ed.), *Understanding Lone Wolf Terrorism. Past Experience, Future Outlook, and Response Strategies*, pp. 87-106. Routledge, London.
- Rakopoulos, T., 2020. *The shared boundary: Sicilian mafia and antimafia land*. *Journal of Modern Italian Studies*, 25, 1, pp. 1–17.
- Rau, Z., 2002. *Przestępczość zorganizowana w Polsce i jej zwalczanie*. Zakamycze, Kraków, s. 44–45.

- Saiya, N., 2018. *Confronting Apocalyptic Terrorism: Lessons from France and Japan*. Studies in Conflict & Terrorism, 1–21.
- Simon, J.D., 2013. *Lone Wolf Terrorism. Understanding the Growing Threats*, Prometheus Books: Amherst, New York, ss. 43-45.
- Smith, P.J., 2008. *Terrorism in the year 2020: Examining the ideational, functional and geopolitical trends that will shape terrorism in the twenty-first century*. Dynamics of Asymmetric Conflict, Vol. 1, No. 1, ss. 48–65.
- Terrorism in the United States*. 1999. U.S. Department of Justice, Federal Bureau of Investigation, Washington.
- The FBI Laboratory Report*, 2006, An FBI Laboratory Publication Federal Bureau of Investigation Quantico, Virginia.
- Wilczyński, P.L., 2017a. Miejsca potencjalnych konfliktów etnicznych w Europie, Przegląd Geopolityczny, 20, s. 28-52.
- Wilczyński, P.L., 2017b. *Problematyka bezpieczeństwa we współczesnym dyskursie eksperckim w Polsce*, Przegląd Geopolityczny, 21, s. 48-66.

Streszczenie:

Celem niniejszego artykułu jest próba określenia typów osób lub/i organizacji niepaństwowych, które w największym stopniu są zdolne do przeprowadzenia zamachów na pasażerskie statki powietrzne z użyciem bojowych środków chemicznych. Badania przeprowadzono na podstawie odnotowanych w przeszłości przypadków celowego posłużenia się bojowymi środkami chemicznymi w atakach nie związanych z działaniami militarnymi. W pierwszej części artykułu przedstawiono przykłady zamachów z wykorzystaniem bojowych środków chemicznych, które dokonały osoby lub organizacje niepaństwowe. Na ich przykładzie dokonano próby stworzenia ideologiczno-psychologicznego modelu sprawców zamachów, który może posłużyć do wytypowania potencjalnych zamachowców z użyciem bojowych środków chemicznych. Badania przeprowadzono z wykorzystaniem charakterystyki motywacji i wyznawanych ideologii osób lub organizacji niepaństwowych.

Słowa kluczowe: terroryzm lotniczy, bojowe środki chemiczne, bezpieczeństwo w transporcie lotniczym.

Saroj K. ARYAL

Warsaw University

ORCID: 0000-0001-5094-3590

Manish J. PULAMI

South Asian University in New Delhi

ORCID: 0000-0002-0334-0989

INDIA'S 'STRATEGIC AUTONOMY' AND STRENGTHENING ITS TIES WITH THE US

'STRATEGICZNA AUTONOMIA' INDII I WZMACNIANIE JEJ WIĘZI Z USA

Abstract:

Immediately after independence, India joined the Non-Aligned Movement (NAM), which allowed it to avoid having to take sides with either of the then-existing two political-military blocs led by the US and the USSR. India under Jawaharlal Nehru, guided in foreign policy by principles derived from the traditions of Indian civilization, was not even able to anticipate and prevent China's aggression in 1962. Nehru's idealistic approach adopted by the Congress Party failed to ensure the permanence of power, and in 2014 the conservative-nationalist Indian People's Party (Bharatiya Janata Party) won the election, taking India's sovereignty and national interest as its supreme political imperative. The purpose of this article is to explain how the BJP government is striking a balance between India's traditional NAM-based strategic culture and growing defense ties with the US in the Indo-Pacific region. Therefore, it was necessary to present the evolution of Indian politics from radical non-alignment, grounded in the traditional value of non-violence (*ahinsa*), to so-called strategic autonomy.

Keywords: India, USA, Indo-Pacific, Strategic Autonomy, Non-Alignment Movement.

Introduction

The behavior of a state in international politics depends on the root of the strategic culture that a country has. Despite some debate about its utility, strategic culture has become a commonly used phrase in the sense of a "shaping framework" for strategic behavior. A nation's strategic culture is influenced by geography, history, national culture,

politics, economy, technology, and other factors¹ (Johnston 1995). After independence, India promoted the concept of "non-alignment," which still exists in some form in Indian policymaking. Unlike China or Pakistan, postcolonial India did not seek alliances with strong countries to strengthen its national security, remaining "nonaligned" even after major wars in 1962 and 1965. However, the post-Cold War international order and the approach to international relations have changed drastically. S. Jaishankar, India's External Affairs Minister, recently stated that *'non-alignment is a concept that is relevant in a specific era and context, but the independence of action enshrined in it remains a factor of continuity in India's foreign policy. This is about as explicit as our political leaders are likely to get about an obvious post-Cold War fact: non-alignment as a foreign policy concept is dead'* (Ragavan 2020). On the contrary, despite the fact that *real politik* and Hindu nationalism provide alternatives to the Nehruvian legacy that has dominated Indian strategic culture since 2014, Nehruvianism continues to dominate the country's strategic thought.

Strategic autonomy was one, which quickly acquired an anti-US connotation similar to non-alignment. Multi-alignment has not been universally welcomed because, as the Foreign Minister stated elsewhere, it may give the impression of opportunism, whereas India seeks strategic convergences. If the twenty-first century is the Asian Century, then Asia's waters will be the next battleground (Kaplan 2011). The maritime domain in Asia is rapidly changing, thereby altering the security architecture in place since the Cold War's end. It is not that India is unaware of the changes in its security environment or is not attempting to change its policies, but it is allowing non-alignment principles to stifle its vision. As argued in ORF 2016² commentaries, India must recognize that non-alignment does not imply non-engagement. The world is rapidly moving toward a multi-polar security model in which India can play a significant role. India and the region are aware of this, but the fear of being dragged into an alliance is slowing New Delhi's progress.

¹ As modern scholars emphasize, an overwhelming influence on the formation of Indian strategic culture was exerted by the unique features of Indian civilization embodied in ancient scripts and expressed in the supreme values of this civilization, derived from Buddhism and Hinduism (comp. e.g. Rowntree, Lewis, Price, Wyckoff, 2000, pp. 511-515; Wilczyński, 2021, pp. 231-236).

² *Observer Research Foundation*. <https://www.orfonline.org/research/indias-non-aligned-dilemma/>.

On the broader spectrum, having a strategic dilemma has always been India's major challenge. Take it India's neighborhood policy (Aryal 2021) or India's recent confusion on Non-Alignment, Multi-alignment or strategic autonomy. As a result of that international community often criticize India's position. India risks becoming increasingly marginalized in an emerging global order marked by renewed bifurcation fueled by Russia's invasion of Ukraine and the strategic rivalry between China and the United States. The Indo-Pacific region can be viewed as a microcosm of this. On the one hand, India maintains an official commitment to an open and inclusive regional architecture based on the increasingly irrelevant principle of "ASEAN centrality." At the same time, New Delhi maintains a lukewarm support for more exclusive and functionally driven plurilateral groupings such as the Quad, where New Delhi is unwilling to become entangled in more institutionalized regional initiatives such as the Five Eyes or AUKUS (Bajpae 2022).

Thus, this article attempts to discuss India's position in Indo-Pacific from the angle of 'strategic autonomy'. Likewise, India's position in the region and increasing defense cooperation with the USA raise the different set of questions on India's existing belief on international position. So, the article also aims to discuss India-USA relations from the eye of strategic autonomy perspective.

From 'Non-Alignment' to 'Strategic Autonomy'

Non-alignment is frequently portrayed as either a counter-hegemonic critique of contemporary world order or a rhetorical justification for maximizing national interest, both of which are plausible descriptions of India's foreign policy behavior over the last 60 years. The former sees non-alignment as a product of India's 'Gandhian' legacy in foreign policy, the moral force of a political subjectivity based on nonviolent struggle, and draws a direct line from anti-colonial struggle to independent India's foreign policy worldview (Abraham 2008).

The Non-Aligned Movement (NAM) was created and founded at the height of the Cold War, during the collapse of the colonial system and the independence struggles of peoples in Africa, Asia, Latin America, and other parts of the world. During the Movement's early days, its actions played an important role in the decolonization process, which led to the attainment of freedom and independence by many countries and peoples, as well as the establishment of tens of new sovereign states. Throughout its history, the Movement of Non-Aligned Countries has played a critical role in maintaining global peace and security. While

there were some meetings with a third-world perspective prior to 1955, historians believe that the Bandung Asian-African Conference was the most immediate precursor to the formation of the Non-Aligned Movement. This Conference was held in Bandung, Indonesia, on April 18-24, 1955, and brought together 29 Heads of State from the two continents to identify and assess world issues of the time, as well as to pursue joint policies in international relations³.

Although it is an outcome of the decolonization and the distance mentality toward the bloc politics, the meaning and the instrumentalization of the NAM changed after end of the Cold War. More recently, it has become fashionable to view non-alignment as nothing more (or less) than the rational outcome of a calculated approach to maximizing national interests in a context dominated by Cold War bipolarity. According to this logic, non-alignment was the best way to gain economic leverage from competing superpowers seeking to attract newly independent countries to their side. As a result, after the collapse of the Soviet Union, India also has re-defined the NAM. Specially after the rise of BJP government in power the re-definition of NAM has often coined as NAM 2.0 or Multi-alignment. The core goal of a strategic approach should be to provide India with the most options in its relations with the rest of the world—that is, to increase India's strategic space and capacity for independent agency, which will provide it with the most options for internal development. In a changing world, such an approach will preserve and sustain two core objectives of non-alignment. This policy can thus be characterized as 'NONALIGNMENT 2.0,' a modernization of the fundamental principle that has defined India's international engagements since Independence. Non-primary alignment's goals were to ensure that India did not define its national interests or approach to world politics in terms of ideologies and goals established elsewhere; that India retained maximum strategic autonomy to pursue its own developmental goals; and that India worked to build national power as the foundation for creating a more just and equitable global order (Khilnani 2014).

Strategic autonomy refers to a country's ability to pursue its national interests and pursue its preferred foreign policy without being constrained in any way by other countries. Strategic autonomy, in its

³ *History and Evolution Of Non-Aligned Movement*. 2012, Ministry of External Affairs, Government of India. <https://mea.gov.in/in-focus-article.htm?20349/History+and+Evolution+of+NonAligned+Movement>

purest form, assumes that the state in question possesses vastly superior power. This is what would allow that state to withstand pressures from other countries to change its policy or moderate its interests. In theory, only a single superpower in a unipolar international order has true strategic autonomy because it is the only country with overwhelming economic, industrial, military, and technological capabilities and thus the ability to resist pressure from all other states.⁴ In New Delhi, however, there are differing views on what strategic autonomy entails in practice. There is particular disagreement about which activities and countries enhance and which limit India's autonomy. Some non-aligned supporters see strategic autonomy as a warning against a closer partnership with the United States, which they believe would limit India's freedom of action (Smith 2020). At the same time, in current academia India-US partnership specially in Indo-Pacific has been coined as India's move for a 'Strategic Autonomy'.

India in Indo-Pacific

India's pursuit of its position as a rising and competitive power globally has enlarged the country's extended neighbourhood. For this, the maritime space has always been a vital space for India. Presently, India has realised the numerous opportunities and challenges emanating from one of the crucial maritime domains of the Indo-Pacific region. This extension of the neighbourhood by India, many explain, to be an 'essential' involvement, and some say it is an 'unnecessary' entanglement (Doyle & Rumley, 2019). India is an essential player in the Indo-Pacific region, underlining the increasing maritime geopolitical competition, particularly the rise of China. The Indo-Pacific region has emerged as a geographic space of connexion in the new strategic reality. Although the Indian Ocean region has always been a part of the Indian sub-continent, maritime security for India has long remained outside the strategic and foreign policy concerns (Singh, Khan, Thoker, & Lone, 2022). Thus, the emergence of the Indo-Pacific region has provided an alternative space for strategic and foreign policy engagements in the new maritime geopolitical conditions. The other significant actors, like the United States, Japan, and Australia, have encouraged and promoted the critical role of India in this region, citing their common interests (Baruah, 2020).

⁴ Aravind Devanathan asked: *What is 'strategic autonomy'? How does it help India's security?*, 2015, Manohar Parrikar Institute of Defense Studies and Analysis. https://idsa.in/askanexpert/strategicautonomy_indiasecurity.

The role of India can be analysed through different lenses. India's increasing footprints in the region can be observed as a search for an opportunity for trade, investments, and economic cooperation (Baruah, 2020). Moreover, India in the Indo-Pacific region can be analysed as an attempt to increase the strategic and diplomatic partnerships with the countries like the United States, France, Japan, and Australia, as the region is going to matter for India for securing the security environment as the priorities are similar (Thankachan, 2021). However, the capabilities remain different. Along with the ambitions, the challenges for India in the region remains pertinent. These elements of India's association with the Indo-Pacific region will provide a clear picture of new geopolitical challenges and a shift in foreign policy from non-alignment to strategic autonomy (Banerjee, 2022).

Realising the shared strategic challenges with other countries against China in the region, India has primarily involved itself in finding balance with its most competitive actor in the international domain. India's involvement in the region signifies the renewal of its partnership with the West and decreasing its capacity constraints in securing its strategic interests. Under the Prime Minister Narendra Modi, the Indian foreign policy has made changes realising the challenges put forward by China in terms of military modernisation and economic capacity. The penetration of China into India's immediate neighbourhood through Belt and Road Initiative (BRI) projects has created tensions in New Delhi, pushing the Indian decision-makers to the Indo-Pacific region (Ranjan, 2021). Furthermore, the USA, Japan, and Australia are promoting India's role in the region, which presents India with an immense opportunity. Hence, the shift of India's foreign policy to strategic autonomy can be discussed because of the geopolitical challenges.

The shift of foreign policy by India, at first, comes in defining and laying out its approach to the new construct of the Indo-Pacific region. The intentions of strategic autonomy were clearly put forward by Prime Minister Modi in Shangri-La Dialogue in 2018 (Baruah, 2020). This can be taken as the pivotal point for India to act with strategic autonomy as it was clear that alliances with the West can bring perfect balance against China, and the understanding of the region can be a platform for a rising country in world politics. However, the strategic autonomy alternative opted for by India cannot be comprehended as bandwagoning with the West. It should be analysed as New Delhi's position to make itself more visible and expand its security role in the region (Saha, 2022).

Additionally, Southeast Asia, which is the second theatre of interest for New Delhi, was also being primarily influenced by China (Saha, 2022). The commercial and investment opportunities in the ASEAN countries are crucial for India (Roy, 2022). The creation of hindrances in the Act East Policy of India by China in Southeast Asia is among the specific regions that the country has taken initiatives to shift its foreign policy actions (Roy, 2022). These stances in the geopolitical domain have led many to raise questions about the shifting foreign policy goals of India. India was hesitant to be perceived as a member of a Western nation-led alliance to oppose China, even as the Indo-Pacific region as a whole offered new prospects and a platform to improve India's security profile. In hindsight, India's intention was clear, which was to leverage the Indo-Pacific to further its strategic goals and adapt to a shifting security landscape. The Indo-Pacific region provides options for New Delhi that improve its strategic position.

Moreover, the region offers India huge commercial, economic, and developmental opportunities. India's approach to the Indo-Pacific is guided by the Security and Growth for All in the Region (SAGAR) vision and the Indo-Pacific Oceans Initiative (IPOI) (Singh, Khan, Thoker, & Lone, 2022). These have also lured India to the region and ultimately justified its changing foreign policy objectives. They enable India to interact with its Indo-Pacific neighbours in various contexts, such as maritime resource management, the growth of the blue economy, maritime connectivity, disaster management, and capacity building, either bilaterally or on multilateral platforms. An important area of concern for the Indo-Pacific region is trade and economy. India's primary assets include its approach to regional finance and credit, supply chain resilience, and the soft power it derives from its extensive diaspora network (Baruah, 2020). Utilising cutting-edge technology like green hydrogen and focusing on areas like the blue economy where pre-existing frameworks and processes may be used to foster tighter economic cooperation are the ways to drive growth in the Indo-Pacific region for India. India's Look East policy, more recently, Act East policy, plays a significant role in shaping its vision for the Indo-Pacific region (Roy, 2022). India has trade agreements with Bangladesh, Bhutan, Japan, Nepal, and the ASEAN nations in the Indo-Pacific area (Saha, 2022). It has also held discussions with Australia and New Zealand. India's vision for 2030 includes ten growth sectors and trade-related elements like infrastructure development that may be realised through trade in the Indo-Pacific region (Banerjee, 2022).

Therefore, the role of India in the Indo-Pacific region is guided by geopolitical concerns and economic opportunities. The serious geopolitical apprehensions and huge economic prospects in the region have led to a shift in the foreign policy objectives and behaviours of India. Unlike its policies in the post-Cold War period, the strategic interests in the Indian and Pacific region are increasing with its rise as a major power in the world. Although India has been hesitant in accepting changes in its foreign policy behaviours, the changing dynamics of the Indo-Pacific region providing huge opportunities for India along with partners of common interests can be taken as justification for the shift.

Deepening India-US ties in Indo-Pacific

To analyse India's foreign policy shift towards strategic autonomy, it is crucial for us to examine the increasing cooperation between India and the USA at different levels. The change in the pattern of foreign policy behaviour of India is reflected through the deepening strategic cooperation between two countries in the Indo-Pacific region. The continuity and deepening relationship between India and the USA were primarily established between Prime Minister Narendra Modi and President Donald Trump and continues with President Joe Biden. The theatre of the Indo-Pacific region has provided a platform for both to position strengthened bilateral relations. India has placed cooperation with the USA in the region at utmost importance, and similarly, New Delhi is central to the strategies in the Indo-Pacific region (Sibal, 2020).

The cooperation between the two countries is primarily focused on the strategic domain in the Indo-Pacific region. Both countries are focused on countering the rise of China. India's most all-encompassing strategic partner is the US, with which it cooperates in a wide range of fields, including commerce, defence, multilateralism, intelligence, cyber security, civil nuclear energy, education, and healthcare (Singh, 2019). Beyond strategic ties, the relationship extends from the bilateral to the multilateral level while embracing a more comprehensive range of issues, such as civilian nuclear cooperation and nuclear non-proliferation, infrastructure financing, the production and delivery of COVID-19 vaccines, humanitarian aid and disaster relief, peacekeeping and education, space and cyber security, countering terrorism and extremism, ocean governance, and promoting a free and open world (Singh, Khan, Thoker, & Lone, 2022). However, economic and commercial cooperation remains the weakest link between the two in the region. India declined to participate in trade negotiations with the

US-led Indo-Pacific Economic Framework for Prosperity (IPEF), making it the only member of the 14-nation group to reject the organisation's trade negotiating track.

Meanwhile, the QUAD (comprising of India, Australia, Japan, and the US) revived in 2017, and the new West Asian I2U2 (consisting of Israel, India, United Arab Emirates, and the US) formed in 2021 is the platform through which the strategic relationship between India and the USA function. For India and the US, the QUAD has emerged as a preeminent forum for pursuing focused multilateral cooperation, while the new West Asian I2U2 emphasises technological cooperation (Kugelman, 2022). The two countries also launched a new "2+2" defence and foreign ministers dialogue. Three significant "foundational" military agreements were signed between India and the US between 2016 and 2020: the Logistics Exchange Memorandum of Agreement (LEMOA), Communications Compatibility and Security Agreement (COMCASA), and Basic Exchange and Cooperation Agreement (BECA). A significant milestone was reached in the MALABAR 2020 naval exercise when India invited Australia to take part for the first time since 2007 (Thakker, 2021). Much of the strategic collaboration between the United States and India has been fuelled by navy-to-navy contact (Baruah, 2020). The withdrawal of troops from Afghanistan by the USA, which also has reduced its dependence on Pakistan, will likely increase the cooperation between India and the USA in the area of counter-terrorism and military intelligence (Rajagopalan, 2022).

Notably, India and the United States have acknowledged the growing threat presented by China's assertiveness in the area. China's growing capability and influence across the Indo-Pacific increases the robustness and durability of the US-India. They have committed towards a more enduring and decisive role in the Indo-Pacific. The ties are increasing between the two like-minded countries to counter China's economic, diplomatic, military, and technological might (Singh, Khan, Thoker, & Lone, 2022). The threat perception of India towards China and conflicts in the borders have likely increased the cooperation between India and the USA. The mutual perceived enemy by both countries is the primary factor which has enhanced the relationship. A seat at the Quadrilateral table allows India to confront China's aggressiveness, opens the door to an Indo-Pacific that is "free, open, and inclusive," and advances India's understanding of foreign security (Doyle & Rumley, 2019).

Therefore, India's deepening relationship with the USA in the Indo-Pacific region, particularly on the strategic and military front, will help to justify the shift in the foreign policy behaviour towards strategic autonomy. Many argue about the multi-alignment and internationalist character of Indian foreign policy. However, whatever jargon they may employ and although the India-US mutual strategic interest is considerable in the region, India has been able to pursue its national interest or goal. It is an intent to pursue strategic autonomy. With cooperation with the USA and other major powers by participating in several multilateral forums, India is successfully forwarding its national interest and ambition of becoming a major power in the region. Nevertheless, the US administration is aware of India's desire for issue-based alliances and strategic autonomy.

Conclusion

After the assessment above, we can conclude the paper by saying three main things. First, the NAM has been instrumentalized by some states as a hedging tool. So, as for India as well, the NAM has become a way to justify their action or the policy response. Second, the fate of India and the USA in Indo-Pacific is intertwined by their need. India, on the one hand, needs a partner with defense superiority to check and balance China's rise in the region, and on the other hand, USA needs a partner with growing defense capabilities to share a responsibility in the region. And thirdly, it is India's weakest point among the policy-making circle that they always have a problem defining and delimiting certain strategies. So, the exact definition and usability of 'Strategic Autonomy' also hard to detect with respect to India, which recently also created international buzz concerning India's position in the Russia-Ukraine war.

Nevertheless, despite not finding definition of the terminology, we can clearly see the shift from NAM toward something multi-alignment or strategic autonomy. As justified by the Indian government time and again, the relations with the United States also formed as an outcome of India's attempt to gain a strategic autonomy. Having said that India's strategic autonomy and increasing engagement with USA raise the question whether India's behavior in Indo-Pacific is anchored by the interest of USA or not?

References

- Abraham, I., 2008. *From Bandung to NAM: Non-alignment and Indian foreign policy, 1947–65*. *Commonwealth & Comparative Politics*, 46(2), 195-219.
- Aryal, S.K., 2021. *India's 'Neighbourhood First' policy and the Belt & Road Initiative (BRI)*. *Asian Journal of Comparative Politics*,
- Bajpae, C., 2022. *Is Strategic Autonomy a Boon or Burden for India? The Diplomat*. <https://thediplomat.com/2022/04/is-strategic-autonomy-a-boon-or-burden-for-india/>.
- Banerjee, S., 2022. *India and the Emerging Dynamics of the Indo-Pacific*. Indian Council of World Affairs, New Delhi.
- Baruah, D.M., 2020. *India in Indo-Pacific: New Delhi's Theater of Opportunity*. New Delhi: Carnegie Endowment for International Peace.
- Doyle, T., & Rumley, D., 2019. *The Rise and Return of the Indo-Pacific*. Oxford: Oxford University Press.
- Johnston, A.I., 1995. Thinking about strategic culture. *International security*, 19(4), 32-64.
- Kaplan, R., 2011. *The South China Sea Is the Future of Conflict*. *Foreign Policy*. <https://foreignpolicy.com/2011/08/15/the-south-china-sea-is-the-future-of-conflict/>.
- Khilnani, S., 2014. *Nonalignment 2.0: A foreign and strategic policy for India in the 21st century*. Penguin India, New Delhi.
- Kugelman, M., 2022. *Another Quad Rises*. Retrieved from *Foreign Policy*: <https://foreignpolicy.com/2022/07/14/i2u2-quad-india-israel-uae-us-south-asia/>
- Petrović, A., Stevanović, A., 2021. *The EU and India in the Polarized World*, *Przegląd Geopolityczny*, 36, s. 9-31.
- Raghavan, P.S., 2020. *What is in a NAM and India's Alignment*. *The Hindu*. <https://www.thehindu.com/opinion/op-ed/what-is-in-a-nam-and-indias-alignment/article32555378.ece>.
- Rajagopalan, R.P., 2022. *India's Place in the New US Indo-Pacific Strategy*. Retrieved from *Observer Research Foundation*: <https://www.orfonline.org/research/indias-place-in-the-new-us-indo-pacific-strategy/>
- Ranjan, R., 2021. *Introduction: China and South Asia in Twenty-first Century*. In: R. Ranjan, & G. Changgang (Eds.), *China and South Asia: Changing Regional Dynamics, Development and Power Play*. New York: Routledge.

- Rowntree, L., Lewis, M., Price, M., Wyckoff, W., 2000. *Diversity Amid Globalization. World Regions, Environment, Development*, Prentice Hall, Upper Saddle River, NJ.
- Roy, G.S., 2022. *ASEAN in India's Act East Policy*. In: M. Mayilvaganan (Ed.), *ASEAN and India-ASEAN Relations*. London: Routledge.
- Saha, P., 2022. *India's Role in the Emerging Dynamics of the Indo-Pacific*. Retrieved from Observer Research Foundation: <https://www.orfonline.org/expert-speak/indias-role-in-the-emerging-dynamics-of-the-indo-pacific/>
- Sibal, K., 2020. *International Cooperation In The Indo-Pacific Region*. *World Affairs: The Journal of International Issues*, 24(1), 62-69.
- Singh, B., Khan, A., Thoker, P.A., & Lone, M.A., 2022. *New Great Game in the Indo-Pacific: Rediscovering India's Pragmatism and Paradoxes*. New York: Routledge.
- Singh, S., 2019. *The Indo-Pacific and India-U.S. Strategic Convergence: An Assessment*. *Asia Policy*, 14, 77-94.
- Smith, J., 2020. *Strategic Autonomy and U.S.-Indian Relations*. War on the Rocks. Retrieved from <https://warontherocks.com/2020/11/strategic-autonomy-and-u-s-indian-relations/>.
- Stach, Ł., Sacharczuk, P., 2017. *Morze Południowochińskie jako miejsce rywalizacji geopolitycznej i wyścigu zbrojeń morskich w Azji Południowo-Wschodniej*, *Przegląd Geopolityczny*, 20, s. 138-161.
- Thakker, A., 2021. *U.S.-India Cooperation in the Indo-Pacific*. Retrieved from Centre for Strategic and International Studies: <https://www.csis.org/blogs/adapt-advance-refreshed-agenda-us-india-relations/us-india-cooperation-indo-pacific>
- Thankachan, S., 2021. *India and the Free and Open Indo-Pacific: Present*. *Global Affairs Journal* (2), 13.
- Wilczyński, W. J., 2019. *Społeczne i ekonomiczne zróżnicowanie Indii*, *Przegląd Geopolityczny*, 30, s. 84-102.
- Wilczyński, W.J., 2021. *Regiony świata. Geografia i geopolityka*, PTG, Kraków.

Streszczenie:

Wkrótce po uzyskaniu niepodległości India przystąpiła do Ruchu Państw Niezaangażowanych, który pozwalał na uniknięcie konieczności opowiadania się po stronie żadnego z istniejących wówczas dwóch bloków polityczno-militarnych, którym przewodziły USA i ZSRR. India pod rządami Jawaharlala Nehru, kierując się w polityce zagranicznej zasadami wynikającymi z tradycji indyjskiej cywilizacji, nie były nawet zdolne przewidzieć i zapobiec agresji Chin w 1962 roku. Idealistyczne podejście Nehru przyjęte przez Partię Kongresową nie zapewniło trwałości władzy i w 2014 roku wybory wygrała konserwatywno-nacjonalistyczna Indyjska Partia Ludowa (Bharatiya Janata Party), dla której suwerenność i interes państwowy Indii stanowią naczelną imperatywy polityczne. Celem niniejszego artykułu jest wyjaśnienie, w jaki sposób rząd BJP osiąga równowagę między tradycyjną kulturą strategiczną Indii opartą na niezaangażowaniu, a rosnącymi więzami obronnymi z USA w regionie Indo-Pacyfiku. Dlatego niezbędne było przedstawienie ewolucji indyjskiej polityki od radykalnego niezaangażowania, mającego swoje oparcie w tradycyjnej wartości jaką stanowi powstrzymanie się od przemocy (*ahinsa*) do tzw. strategicznej autonomii.

Słowa kluczowe: India, USA, Indo-Pacyfik, Autonomia Strategiczna, Ruch Niezaangażowania (NAM).

Stanisław ZARYCHTA

Akademia Marynarki Wojennej w Gdyni

ORCID: 0000-0001-7586-408X

BROŃ JĄDROWA INDYJSKICH SIŁ ZBROJNYCH

Chociaż Republika Indii obejmuje swoim terytorium większość subkontynentu indyjskiego, czyli obszaru wyraźnie odseparowanego od sąsiednich regionów, nie jest wolna od częstych wojen toczonych z państwami sąsiednimi. Jednym z głównych źródeł konfliktów jest zgoda Londynu (w 1947 roku) na podział Indii Brytyjskich na kilka państw, z których największe to India¹ i Pakistan. Obecnie największym nuklearnym punktem zapalnym na świecie jest właśnie granica indyjsko-pakistańska. Konflikt o przynależność Dżammu i Kaszmiru oraz o podział granicznej prowincji Pendżab, które pozostają głównym przedmiotem sporu, doprowadził do intensywnego wyścigu zbrojeń i rozbudowy arsenału taktycznych pocisków nuklearnych w obu państwach. W ramach tego konfliktu odbyły się trzy wojny indyjsko-pakistańskie w latach 1947-1948, 1965 i 1999. Wojny te kończyły się zawieszeniem broni osiągniętym przy udziale ONZ i wycofaniem wojsk poza linię demarkacyjną. Pomimo międzynarodowych presji dyplomatycznych brak jest perspektyw na rozwiązanie i zakończenie tego konfliktu. Ponadto, w roku 1971 doszło między głównymi sukcesorami Indii Brytyjskich do kolejnej wojny, która doprowadziła do secesji Pakistanu Wschodniego, na bazie którego powstało nowe państwo Bangladesz. Ponadto w 1962 roku India toczyła wojnę z Chinami o północny Kaszmir, tzw. NEFA (Północno-Wschodni Obszar Graniczny), oraz indyjską część Tybetu, czyli terytorium Aksai Chin (Aksayqin), które w efekcie zostało przejęte przez ChRL. Wg polityków indyjskich Pakistan i Chiny stanowią główne zagrożenie dla bezpieczeństwa kraju. Z tego powodu republika

¹ Zgodnie ze *Słownikiem poprawnej polszczyzny PWN*, słowo **Indie** oznacza: 1) region obejmujący obszar Półwyspu Indyjskiego i jego nasady; 2) byłą kolonię brytyjską w Azji Południowej; oraz 3) potoczne określenie współczesnego państwa, którego poprawna nazwa to **India**. Rozróżnienie między Indią a Indiami występuje także w języku angielskim, co potwierdzają m.in. kolejne wydania *The Oxford Dictionary* (przyp. red.).

Indii utrzymuje bardzo liczne siły zbrojne, zdolne do prowadzenia wojny jednocześnie na dwóch frontach.

Swój program atomowy India zaczęła rozwijać po pierwszym teście chińskiej bomby atomowej, przeprowadzonym w 1964 roku na poligonie Lop Nor na pustyni Takla Makan (region Sinciang). Tak więc decyzja o budowie bomby atomowej była spowodowana przede wszystkim sukcesem Chińczyków, jak i obawą, że Pakistan wybuduje pierwszy własną bombę. Budowa indyjskiej bomby jądrowej postępowała w sytuacji zagrożenia ze strony Chin, które już były mocarstwem atomowym, oraz Pakistanu, który w skrytości pracował nad pozyskaniem broni jądrowej.

W 1954 roku India osiągnęła ustne porozumienie z Kanadą i Stanami Zjednoczonymi w ramach programu *Atom dla Pokoju*, na podstawie którego państwa te zgodziły się na dostarczenie i uruchomienie reaktora badawczego CIRUS (*Canada India Reactor Utility Services*). Było to przełomowe wydarzenie w historii budowy indyjskiej broni jądrowej. Reaktor CIRUS wyprodukował część początkowego indyjskiego zapasu plutonu wykorzystanego w pierwszej próbie nuklearnej Pokhran-I.

„Ojcem” indyjskiego programu nuklearnego był Homi Jehangir Bhabha (1909-1966), fizyk jądrowy, dyrektor założyciel i profesor fizyki w Instytucie Badań Podstawowych Tata w Hajdarabadzie (*Tata Institute of Fundamental Research*). W 1948 roku ówczesny premier Indii Jawaharlal Nehru wyznaczył Bhabhę na stanowisko dyrektora programu nuklearnego i wkrótce potem zlecił mu opracowanie broni jądrowej. W latach pięćdziesiątych Bhabha reprezentował Indię w Międzynarodowej Agencji Energii Atomowej IAEA (*International Atomic Energy Agency*) i pełnił funkcję przewodniczącego Konferencji Narodów Zjednoczonych w sprawie pokojowego wykorzystania energii atomowej w Genewie. W 1954 roku Homi J. Bhabha skierował program nuklearny w kierunku projektowania i produkcji broni, a po wojnie chińsko-indyjskiej zintensyfikował lobbing na rzecz rozwoju broni jądrowej. Zginął w katastrofie lotniczej w 1966 roku².

Dużą rolę na wczesnych etapach rozwoju indyjskiego programu nuklearnego odegrał fizyk Raja Ramanna (1925-2004), który kierował nim przez ponad cztery dekady, a także zainicjował programy obrony przemysłowej dla indyjskich sił zbrojnych. Ramanna rozszerzył i

² *Homi Bhabha Indian physicist*, <https://www.britannica.com/biography/Homi-Bhabha> (dostęp: 15.02.2023).

nadzorował badania naukowe nad bronią jądrową i był pierwszym dyrektorem zespołu naukowców, który nadzorował i przeprowadził test urządzenia jądrowego pod kryptonimem *Uśmiechnięty Budda* w 1974 roku³.

Efektom prac naukowców było wytworzenie na początku lat 70-tych wszystkich niezbędnych komponentów do produkcji broni jądrowej w Centrum Badań Atomowych im. Homiego Bhabhy (BARC - *Bhabha Atomic Research Centre*), zlokalizowanym w Bombaju (na zachodnim brzegu Zatoki Bombajskiej), który jest głównym ośrodkiem indyjskiego programu jądrowego. W 1974 roku Ramanna i inni urzędnicy BARC ustnie powiadomili Indirę Gandhi o gotowości do przeprowadzenia testu małego miniaturowego urządzenia jądrowego. Po uzyskaniu pozwolenia na przeprowadzenie testu 18 maja 1974 roku w podziemnym teście o kryptonimie *Uśmiechnięty Budda* lub *Operacja Happy Krishna* (test Pokhran-I) na pustyni w stanie Radżastan, zdetonowano pierwszą indyjską bombę jądrową o mocy 12-15 kt. Do jej produkcji użyto plutonu pochodzącego z reaktora CIRUS. Pierwsze indyjskie urządzenie implozyjne było bardzo podobne do amerykańskiej bomby Fat Man zrzuconej na Nagasaki, miało sześciokątny przekrój o wymiarze 1,25 m, wagę 1400 kg i było zamontowane na metalowym trójnogu umieszczonym w szybie, 107 m pod powierzchnią poligonu wojskowego Pokhran na pustyni Thar. W celu uspokojenia społeczności międzynarodowej władze Indii podkreślały, że był to test służący rozwojowi technologii jądrowej i pokojowemu jej wykorzystaniu, a użyta w nim głowica była produktem laboratoryjnym, nie zaś typową wersją broni⁴.

24 lata po *Uśmiechniętym Buddzie*, w 1998 roku na pustyni Thar w pobliżu granicy z Pakistanem (Radżastan), w ramach *Operacji Shakti* (znanej również jako Pokhran-II) przeprowadzono trzy równoczesne podziemne próby jądrowe, a dwa dni później, 13 maja, nastąpiły dwie kolejne, po czym India zadeklarowała zakończenie serii prób jądrowych. Moc wybuchu podczas testów wahała się od 0,2 kt do 45 kt. Test o kryptonimie Shakti I był urządzeniem termojądrowym o mocy 45 kt, Shakti II urządzeniem do implozji plutonu o mocy 15 kt i specjalnie zaprojektowanym do zastosowań w transporcie powietrznym lub pociskach. Był to ulepszony projekt w stosunku do *Uśmiechniętego*

³ Raja Ramanna, https://dbpedia.org/page/Raja_Ramanna (dostęp: 15.02.2023).

⁴ D. Baker, *Nuclear weapons, 1945 onwards (strategic and tactical delivery systems) Operations Manual*, ISBN 9781785211393, Published by Haynes Publishing, Sparkford, Yeovil, UK, 2017.

Buddy i został opracowany przy użyciu symulacji komputerowych. Shakti III miał liniową implozję o mocy 0,3 kt, podczas gdy Shakti IV był detonacją eksperymentalną o mocy 0,5 kt, a Shakti V był podobną detonacją o mocy 0,2 kt. Dwa ostatnie miały małą moc i były trudne do zarejestrowania. Detonacje Pokhran-II spotkały się z powszechnym uznaniem w Indiach. Ówczesny premier Atala Behari Vajpayee w oświadczeniu złożonym w parlamencie po testach 13 maja 1998 roku ogłosił, że India jest państwem posiadającym broń nuklearną. Jednocześnie podkreślił, że India nie zamierza używać tej broni do agresji ani do szantażowania jakiegokolwiek kraju. Broń ma służyć wyłącznie do obrony, i zapewniać krajowi bezpieczeństwo.

Przeprowadzone testy osiągnęły swój główny cel, jakim było umożliwienie Indii budowy broni rozszczepialnej i termojądrowej o mocy do 200 kiloton. Wraz z przeprowadzonymi testami, India oficjalnie dołączyła do grona pięciu mocarstw atomowych. Chociaż nigdy nie podpisała ona Traktatu o nierozprzestrzenianiu broni jądrowej NPT (*Nuclear Non-Proliferation Treaty*) ani Traktatu o całkowitym zakazie prób CTBT (*Comprehensive Test Ban Treaty*) uznając oba za wadliwe i dyskryminujące, to społeczność międzynarodowa, w tym państwa dysponujące bronią jądrową pogodziły się z faktem, że India jest potęgą nuklearną.

Ocena potencjału jądrowego Indii jest bardzo trudna ze względu na ograniczoną informację i brak transparentności w kręgach wojskowych. Zgodnie z przewidywaniami specjalistów India posiada ponad 160 głowic jądrowych, które mogą być przenoszone przez siły triady jądrowej. Należy dodać, że w ciągu ostatnich lat India skompletowała swoją *triadę nuklearną*, która składa się z lądowych pocisków nuklearnych GLBM, okrętów podwodnych uzbrojonych w pociski nuklearne SLBM i pociski manewrujące SLCM, oraz samolotów z bombami i pociskami nuklearnymi ALCM. Jest to szczególnie ważne, biorąc pod uwagę indyjską politykę zakazu pierwszego użycia broni jądrowej, przy jednoczesnym zastrzeżeniu prawa do masowego odwetu, jeśli zostanie zaatakowana bronią masowego rażenia w tym także bronią chemiczną i biologiczną.

Program badań i rozwoju pocisków raketowych zdolnych do przenoszenia głowic jądrowych w Indii odbywał się w ramach Zintegrowanego Programu Rozwoju Pocisków Kierowanych IGMDP (*Integrated Guided Missile Development Programme*). Projekt rozpoczął się w latach 1982-83 pod kierownictwem Abdula Kalama i zakończył w 2008 roku, koncentrując się na rozwoju pocisków krótkiego i średniego

zasięgu. Programem zarządzała Organizacja Badań i Rozwoju Obrony DRDO (*Defence Research and Development Organisation*) oraz Rada Fabryk Uzbrojenia (*Ordnance Factories Board*) we współpracy z innymi organizacjami badawczymi rządu indyjskiego. Od lat 70-tych indyjskie programy raketowe miały charakter samowystarczalny. Wiedzę specjalistyczną w dziedzinie napędu, nawigacji i produkcji materiałów lotniczych czerpano z radzieckich technologii raketowych. Uznaje się, że pocisk Prithvi ma technologię napędu wywodzącą się z radzieckiego pocisku ziemia-powietrze SA-2, za pomocą którego 1 maja 1960 roku zestrzelono amerykański samolot zwiadowczy U-2. India systematycznie dokonywała ulepszeń technologicznych swoich systemów raketowych i wyprodukowała wiele systemów raketowych, w tym międzykontynentalne rakiety balistyczne, pociski antybalistyczne, pociski ziemia-ziemia, powietrze-powietrze, powietrze-ziemia, pociski manewrujące i inne systemy. Wg doniesień India osiągnęła całkowitą samodzielność w technologii raketowej.

Rozwijane systemy raketowe otrzymały kryptonimy: lądowe pociski balistyczne oznaczono kryptonimem Agni (Ogień) i Prithvi (Ziemia); pociski manewrujące Nirbhay (Nieustraszony) i BrahMos (kontaminacja utworzona z nazw dwóch rzek, Brahmaputra i Moskwa); pocisk hipersoniczny Shaurya (Odwaga); morskie pociski balistyczne rodziny K (na cześć dr APJ Abdul Kalama, centralnej postaci w indyjskim programie raketowym i kosmicznym).

Lądowe pociski balistyczne

Na uzbrojeniu armii znajdują się cztery typy balistycznych pocisków lądowego bazowania: krótkiego zasięgu (Prithvi-2 i Agni-1); średniego zasięgu (Agni-2); pośredniego zasięgu (Agni-3, Agni-4) i dalekiego zasięgu (Agni-5 i Agni-6)⁵.

Pierwszym pociskiem opracowanym w ramach indyjskiego Zintegrowanego Programu Rozwoju Rakiet Kierowanych IGMDP była rakiet krótkiego zasięgu typu Prithvi, której zadaniem było zapewnienie odstraszenia nuklearnego. Projekt tego pocisku obejmował opracowanie trzech wariantów do użytku przez armię indyjską (Prithvi I o zasięgu 150 km), indyjskie siły powietrzne (Prithvi II o zasięgu 350 km) i marynarkę wojenną (Prithvi III o zasięgu 350 km). Kolejna wersja

⁵ H.M. Kristensen, M. Korda, *Nuclear Notebook: How many nuclear weapons does India have in 2022?* <https://thebulletin.org/premium/2022-07/nuclear-notebook-how-many-nuclear-weapons-does-india-have-in-2022/> (dostęp: 19.02.2023).

rakiety o kryptonimie Prithvi-II obecnie znajduje się w uzbrojeniu sił lądowych. Jest to jednostopniowy pocisk balistyczny krótkiego zasięgu napędzany paliwem płynnym, typu ziemia-ziemia. Rakieta może przenosić zarówno konwencjonalne, jak i jądrowe głowice o ciężarze 500-1000 kg na odległość 250-350 km z dokładnością trafienia 10-50 m. Długość rakiety wynosi 8,56 m, średnica 1,1 m, masa 4,6 tony. Posiada ona bezwładnościowy system naprowadzania z nawigacją inercyjną. W domenie publicznej uważa się, że India ma cztery grupy raketowe Prithvi (222, 333, 444 i 555) z około 30 wyrzutniami rozmieszczonymi w pobliżu granicy z Pakistanem.

W 2004 roku do uzbrojenia weszła rakieta średniego zasięgu Agni-1. Jest to jednostopniowy, drogowy i kolejowy mobilny pocisk balistyczny krótkiego zasięgu na paliwo stałe. Posiada długość 15,0 m, średnicę 1,0 m i ciężar 12,0 ton. Rakieta może przenosić głowicę konwencjonalną i jądrową o ciężarze 1000-2500 kg. Zasięg rakiety 700-1200 km, prędkość 9000 km/h, dokładność trafienia 25 m. Posiada ona bezwładnościowy system naprowadzania wykorzystujący nawigację inercyjną. Po raz pierwszy pocisk został wystrzelony z mobilnej wyrzutni drogowej w 2002 roku.

Ulepszoną wersją rakiety Agni-1 jest dwustopniowa rakieta Agni-2 na paliwo stałe. Weszła do uzbrojenia w latach 2002-2004, ale operacyjną gotowość osiągnęła w 2011 roku. Posiada długość 21,0 m, średnicę 1,3 m i ciężar 16,0 ton. Jest uzbrojona w głowicę konwencjonalną lub jądrową o ciężarze 1000 kg i może razić cele w zasięgu 2000-3500 km z dokładnością trafienia 30-40 m. Maksymalna prędkość rakiety 14040 km/h. Rakiety te wchodzi w skład sił odstraszania i mogą razić cele na całym terytorium Pakistanu oraz środkowych i południowych Chin.

Trzecia z serii, rakieta Agni-3 to pocisk balistyczny średniego zasięgu wprowadzony do służby w 2011 roku jako następcą Agni-2. Posiada zasięg powyżej 3500 km i może razić cele w Pakistanie, na Bliskim Wschodzie i na całym terytorium Chin z dokładnością trafienia do 40 m. Posiada długość 17,0 m, średnicę 2,0 m, masę 48,0 ton. Może przenosić głowicę jądrową o masie 1,5 tony z prędkością 15 Machów. Umieszczona jest na mobilnych kolejowych wyrzutniach. Pocisk jest wyposażony w zaawansowane systemy nawigacji, naprowadzania i kontroli.

W 2014 roku do uzbrojenia weszła czwarta rakieta z serii Agni-4, która została po raz pierwszy przetestowana w listopadzie 2011 roku. Jest to dwustopniowa rakieta na paliwo stałe umieszczona na

kolejowych wyrzutniach. Posiada długość 20,0 m, masę 17,0 ton i zasięg powyżej 3500 km. Dzięki zasięgowi jest w stanie uderzać w cele w prawie całych Chinach. Może przenosić głowicę konwencjonalną i jądrową o masie 1,0 tony. Celność trafienia poniżej 100 m. Rakieta wyposażona jest w najnowszą awionikę, komputer pokładowy piątej generacji i nową architekturę. W ciągu sześciu lat Agni-4 przeszedł siedem udanych testów. Testy te uutorowały drogę do następnej rakiety, Agni-5, która ma służyć przede wszystkim wzmocnieniu indyjskiego odstraszania nuklearnego przeciwko Chinom. Jest to trzystopniowa międzykontynentalna mobilna rakieta na paliwo stałe. Długość rakiety 17,5 m, średnica 2,0 m, masa 50-56 ton. Może przenosić głowicę jądrową o ciężarze 2500-3000 kg na odległość powyżej 5200 km z dokładnością trafienia do 10 m. Umożliwia to rozmieszczenie rakiet w dowolnym miejscu w Indii, gdyż przy tym zasięgu rakieta może razić cele na całym terytorium Chin, Rosji i częściowo w Europie. Pierwszy udany test rakiety odbył się w kwietniu 2012 roku. Według doniesień medialnych, w lipcu 2018 roku rakieta osiągnęła gotowość operacyjną i dzięki temu India dołączyła do elitarnego klubu państw posiadających międzykontynentalne rakiety balistyczne. Do tej pory tylko pięć krajów posiadało takie rakiety: Stany Zjednoczone, Rosja, Francja, Chiny i Wielka Brytania.

India pracuje również nad międzykontynentalną rakiętą balistyczną Agni-6 o zasięgu rażenia 8000-10000 km. Tak duży zasięg umożliwi uderzenie w chińskie okręty podwodne z raketami balistycznymi (SSBN) i okręty wojenne rozwinięte w rejonie południowego Oceanu Indyjskiego i środkowego Pacyfiku. W przyszłości rakiety balistyczne Agni-5 i Agni-6 zapewnią Indii bardzo silną tarczę bezpieczeństwa na poziomie strategicznym i poważnie odstraszają wielkie mocarstwa przed przyszłymi konfliktami.

W czerwcu i grudniu 2021 roku India przeprowadziła testy z nowym dwustopniowym pociskiem balistycznym średniego zasięgu Agni-P (Agni-Prime) na paliwo stałe, zdolnym do przenoszenia głowicy jądrowej o ciężarze 1500-3000 kg na odległość 1000-2000 km z dokładnością trafienia do 10 m. Długość rakiety 10,5 m, średnica 1,15 m, masa 11,0 ton. Rakieta przechowywana będzie w szczelnym kanistrze, będzie mogła przenosić głowice MIRV i MaRV i będzie odpalana z lądowych mobilnych samochodowych i kolejowych wyrzutni. Podczas startu wykorzystuje mechanizm zimnego startu i może strzelać w trybie salwy. Może być transportowana na terenie całego kraju zgodnie z wymaganiami eksploatacyjnymi.

Agni-P to pierwszy indyjski pocisk nowej generacji, który zawiera bardziej udoskonalone silniki raketowe, awionikę i systemy nawigacyjne. Nowsze technologie zaczerpnięto z raket Agni-4 i Agni-5 w celu zwiększenia dokładności trafienia i niezawodności podczas działań. Jest to nowa klasa pocisków typu Agni, która dzięki kompozytowej budowie jest o połowę lżejsza od Agni-3. Cechą Agni-P są cztery płetwy delta do manewrowania, dzięki którym pocisk pokonuje nie tylko system obrony przeciwraketowej, ale także może być użyty jako przeciwokrętowy pocisk balistyczny. W przyszłości Agni-P ma zastąpić rakiety starszego typu Agni-1 i Agni-2.

Pociski manewrujące

Siły zbrojne Indii posiadają również rakiety manewrujące typu cruise, które mogą być uzbrojone w głowice jądrowe. Należą do nich rakiety typu BrahMos i Nirbhay. Rakieta BrahMos (PJ-10) to indyjsko-rosyjski ponaddźwiękowy taktyczny pocisk manewrujący opracowany na bazie rosyjskiego pocisku P-800 Oniks, który został skonstruowany zgodnie z MTCR (*Missile Technology Control Regime*). Pocisk może być wystrzelony zarówno z okrętu podwodnego jak i nawodnego, samolotu lub z wyrzutni lądowej. Pocisk BrahMos ma identyczną konfigurację dla platform lądowych, morskich i podwodnych. Długość pocisku wynosi 8,4 m, średnica 0,60 m, rozpiętość 1,28 m, masa 3,0 tony. Może przenosić głowicę konwencjonalną i jądrową o masie 200 kg z prędkością powyżej 3 Machów. Zasięg pocisku morskiego i lądowego wynosi 800 km, natomiast powietrznego 650 km. Pocisk może atakować cel w dwóch wariantach, na dużej i małej wysokości. Na dużej wysokości, pocisk leci na wysokości 14 km z prędkością 2,8 Ma i przed bezpośrednim atakiem obniża wysokość do 15,0 m. Natomiast na małej wysokości, pocisk leci na wysokości 10-15 m z prędkością 2,0 Machów. Dokładność trafienia wynosi 1,0 m. Po raz pierwszy pocisk wszedł na uzbrojenie sił lądowych w 2005 roku, natomiast w siłach powietrznych w 2019 roku. Obecnie znajduje się w uzbrojeniu sił lądowych, morskich i powietrznych.

W trakcie testowania jest również rakietą dalekiego zasięgu klasy ziemia-ziemia Nirbhay, pierwszy rodzimy pocisk manewrujący, wybudowany w technologii *stealth* o zasięgu 1000-1500 km. Posiada długość 6,0 m, średnicę 0,52 m, rozpiętość skrzydeł 2,7 m, masę 1,5 tony. Jest to poddźwiękowy pocisk o prędkości 0,7-0,9 Macha i dużej dokładności trafienia. Pocisk ma napęd dwustopniowy z pierwszym stopniem na paliwo stałe, a drugim na paliwo płynne. Podczas lotu może

zmieniać wysokość przelotu, zmieniać trasę i wprowadzać systemy wroga w błąd. Dzięki dwóm bocznym skrzydłom pocisk może latać na różnych wysokościach od 50 m do 4 km nad ziemią, a także może latać na niskich wysokościach, aby uniknąć wykrycia przez wrogie systemy. Może przenosić 24 rodzaje różnych głowic, w tym głowicę jądrową o masie 200-300 kg⁶.

Atomowe okręty podwodne z pociskami balistycznymi

India buduje we współpracy z Rosją atomowe okręty podwodne typu Arihant (Pogromca wrogów). Są to pierwsze rodzimej konstrukcji indyjskie okręty podwodne z napędem nuklearnym, przeznaczone do przenoszenia pocisków balistycznych SLBM. Okręty są budowane w ramach projektu *Advanced Technology Vessel (ATV)* mającego na celu budowę atomowych okrętów podwodnych w Ship Building Center w Visakhapatnam (Andhra Pradesh). Pierwszy okręt typu S2 o nazwie INS Arihant S 73 wszedł do służby w 2018 roku, natomiast drugi okręt typu S3 INS Arighat S 74 został zwodowany w 2017 roku, próby morskie kontynuował w latach 2022-2023. Trzeci okręt typu S4 został zwodowany w 2021 roku. Łącznie India planuje wybudować 4 jednostki, co sprawi, że stanie się szóstym krajem wykorzystującym zbudowane przez siebie atomowe okręty podwodne zdolne do przenoszenia rakiet balistycznych z głowicami jądrowymi SLBM (po USA, Rosji, Francji, Wielkiej Brytanii i Chinach). Dwa pierwsze okręty INS Arihant i INS Arighat o wyporności 6000 ton, mają długość 111,6 m, szerokość 11,0 m, osiągają prędkość nawodną 10 węzłów, podwodną 24 węzły. Załoga liczy 95 marynarzy, w tym 23 oficerów. Okręty posiadają w uzbrojeniu w wersji SLBM cztery pionowe wyrzutnie dla dwunastu balistycznych pocisków K-15 Sagarika (Oceaniczny) o zasięgu 700 km, lub dla czterech rakiet typu K-4 o zasięgu 3500 km. Dodatkowo na dziobie posiadają 6 wyrzutni torped 533 mm, z których mogą być wystrzelwane pociski manewrujące cruise. Zanurzenie robocze okrętu wynosi 300 m⁷. W listopadzie 2018 roku premier Indii Narendra Modi ogłosił, że INS Arihant S-73 zakończył swój pierwszy 20 dniowy patrol odstrasżający, co oficjalnie oznaczało zakończenie tworzenia indyjskiej triady nuklearnej. Patrole odstrasżające mają na celu odstraszenie

⁶ *Nirbhay Subsonic Cruise Missile, India*, <http://www.army-technology.com/projects/nirbhay-subsonic-cruise-missile/> (dostęp:2.03.2023).

⁷ *Jane's Fighting Ships, 2022-2023*, JPCL, England.

potencjalnego przeciwnika przed pierwszym uderzeniem⁸. W 2022 roku przeprowadzono udany start pocisku balistycznego (brak danych jakiego typu) spod wody, który raził cel na Zatoce Bengalskiej. Kolejne dwa okręty podwodne klasy S4 będą miały większą wyporność (o ponad 1000 ton), długość i będą posiadały po 8 pionowych wyrzutni SLMB. Okręty podwodne z uzbrojeniem jądrowym stały się ważnym elementem indyjskiej polityki nie użycia broni jądrowej jako pierwszy, ponieważ działają jako gwarant pewnego odwetu lub drugiego uderzenia, zapobiegając niespodziewanemu pierwszemu uderzeniu przeciwnika uzbrojonego w broń jądrową.

Na uzbrojenie atomowych okrętów podwodnych opracowywane są pociski balistyczne, określane jako pociski rodziny K. W ramach rodziny K opracowano pociski o różnych zasięgach, w tym K-15 (B-05) zwany także Sagarika, który ma zasięg powyżej 750 kilometrów; pocisk K-4 o zasięgu 3500 kilometrów. W fazie rozwoju znajduje się rakieta K-5 o zasięgu 5000-6000 km. Wszystkie rakiety rodziny K zostały zaprojektowane do użycia z okrętów podwodnych typu Arihant.

Rakieta K-15 Sagarika jest dwustopniowym balistycznym pociskiem na paliwo stałe, która jest rozwinięciem taktycznego pocisku lądowego Shaurya. Posiada długość 10,0 m, średnicę 0,74 m, masę 6-7 ton, zasięg 750 km, dokładność trafienia poniżej 10 m. Rakieta może przenosić jedną głowicę jądrową o masie od 500 do 800 kg. Prędkość pocisku 7,5 Macha. W 2018 roku rakieta weszła na uzbrojenie sił morskich.

Ze względu na ograniczony zasięg K-15, który nie pozwala razić na całym terytorium Pakistanu i Chin, Indie opracowały dwustopniowy pocisk średniego zasięgu K-4, na paliwo stałe, o zasięgu powyżej 3500 km. Długość pocisku 12,0 m, średnica 1,3 m, masa 17,0 ton. Pocisk może przenosić jedną głowicę jądrową o masie do 2 ton. W marcu 2016 roku pocisk został pomyślnie przetestowany z okrętu INS Arihant. Ostatni test rozwojowy przeprowadzono w styczniu 2020 roku. Pocisk był gotowy do wejścia do produkcji seryjnej.

W 2015 roku rozpoczęto prace nad trzystopniowym pociskiem balistycznym na paliwo stałe K-5, który zostanie wdrożony w przyszłych wariantach okrętów podwodnych klasy Arihant. Według doniesień pocisk ma zasięg powyżej 5000 km i może przenosić ładunek jądrowy o

⁸ *Indian Submarine Completes First Patrol*, <https://www.armscontrol.org/act/2018-12/news/indian-submarine-completes-first-patrol> (dostęp: 12.03.2023).

masie 2 ton. W październiku 2020 roku poinformowano, że pocisk jest obecnie w fazie rozwoju i ma zostać przetestowany do końca 2022 roku.

Od 2017 roku trwają także prace rozwojowe nad międzykontynentalnym pociskiem balistycznym K-6. Jest to trójstopniowy pocisk na paliwo stałe o zasięgu 8000-12000 km. Planuje się uzbrojenie rakiety w system niezależnie kierowanych głowic jądrowych MIRV o ciężarze 3 ton. Pocisk K-6 ma trafić na uzbrojenie nowych okrętów podwodnych z pociskami balistycznymi typu S5, które będą dwukrotnie cięższe od okrętów klasy Arihant i uzbrojone w 12 wyrzutni pocisków SLBM.

Samoloty - nosiciele broni jądrowej

Samoloty myśliwsko-bombowe stanowią trzeci trzon indyjskiej triady jądrowej i w początkowym okresie do 2003 roku, były pierwszą i jedyną siłą zdolną do przeprowadzenia uderzeń jądrowych, kiedy to do operacyjnego użycia weszła lądowa rakiet balistyczna Prithvi-II zdolna do przenoszenia broni jądrowej. Pomimo rozwoju potencjału lądowych i morskich pocisków balistycznych, samoloty nadal odgrywają znaczącą rolę jako elastyczna siła uderzeniowa w indyjskiej doktrynie nuklearnej.

Obecnie na wyposażeniu indyjskich sił powietrznych znajdują się francuskie samoloty Mirage 2000H Vajr i Rafale oraz angielskie Jaguar IS/IB Shamsher zdolne do przenoszenia broni jądrowej (pociski manewrujące, bomby grawitacyjne). W Tworzą one 2-3 eskadry samolotów myśliwsko bombowych Mirage 2000H 40. Skrzydła stacjonujących w bazie sił powietrznych Maharajpur (Gwalior) w stanie Madhya Pradesh posiadają wystarczającą zdolność do prowadzenia działań i operacji jądrowych przeciwko Chinom i Pakistanowi. Samoloty Mirage 2000H przechodzą modernizację, w celu wydłużenia ich żywotności i zwiększenia możliwości bojowych. Zmodernizowana wersja nosi nazwę Mirage 2000I. Cztery eskadry samolotów Jaguar IS w Ambala Air Force Station w północno-zachodniej Haryanie, oraz w Gorakhpur Air Force Station w północno-wschodnim Uttar Pradesh posiadają zdolności do przeprowadzenia uderzeń jądrowych.

Ze względu na starzenie się floty powietrznej 23 września 2016 roku India i Francja podpisały umowę na dostawę 36 samolotów Rafale. Pełna dostawa samolotów została zakończona zgodnie z harmonogramem do kwietnia 2022 roku. Rafale są rozmieszczone w dwóch równorzędnych eskadrach po 18 myśliwców⁹. W siłach

⁹ H.M. Kristensen, M. Korda, op.cit.

powietrznych Indii znajdują się także samoloty produkcji rosyjskiej, w tym: MiG-21, MiG-27, MiG-29, Su-30. Samoloty MiG-29 K i Su-30 MKI mogą przenosić pociski manewrujące BrahMos z głowicami jądrowymi. Także budowane w Indii samoloty typu MiG-27 Flogger, według niepotwierdzonych źródeł, również zostały przystosowane do przenoszenia broni jądrowej.

System dowodzenia i kontroli

Zgodnie z konstytucją uchwaloną przez Zgromadzenie Konstytucyjne 26 listopada 1949 roku, która weszła w życie 26 stycznia 1950 roku głową państwa jest prezydent Indii, który jest zwierzchnikiem i naczelnym dowódcą sił zbrojnych. Jednak faktyczną władzę wykonawczą sprawuje premier, który przewodniczy Radzie Ministrów i odpowiada za bezpieczeństwo narodowe. Tak więc odpowiedzialność za prowadzoną politykę w obszarze obrony narodowej spoczywa na rządzie. Nadzór nad siłami zbrojnymi sprawuje Ministerstwo Obrony, w którego ramach działa od 2021 roku Zintegrowany Sztab Obrony IDS (*Integrated Defence Staff*) z kwaterą w New Delhi. Jest on odpowiedzialny za wspieranie i koordynowanie działalności wszystkich rodzajów sił zbrojnych i ustalanie priorytetów w różnych gałęziach indyjskich sił zbrojnych. W jego skład wchodzi przedstawiciele sił lądowych, marynarki wojennej, sił powietrznych, Ministerstwa Spraw Zagranicznych, Organizacji Badań i Rozwoju Obrony, Ministerstwa Obrony i Ministerstwa Finansów. Na czele IDS stoi Szef Sztabu Obrony, który jest dowódcą operacyjnym Indyjskich Sił Zbrojnych, szefem Wydziału Spraw Wojskowych w Ministerstwie Obrony oraz głównym doradcą ministra obrony i rządu w kwestiach wojskowych. Stanowisko to zostało utworzone 1 stycznia 2020 roku.

W skład indyjskich sił zbrojnych wchodzi: wojska lądowe, siły powietrzne, marynarka wojenna. Najliczniejszym komponentem indyjskich sił zbrojnych są siły lądowe, które w 2023 roku wraz z personelem rezerwowym liczyły 2197117 personelu; siły powietrzne liczyły 310575, a marynarka wojenna 142252 personelu. Każdy z powyższych rodzajów wojsk posiada własne dowództwo, strukturę oraz podległe jednostki bojowe i zabezpieczające, które odpowiadają za codzienną i taktyczną kontrolę operacyjną. Dowódcy operacyjni poszczególnych sił odpowiedzialni są dowodzenie, kierowanie i nadzorowanie działalności podległych jednostek i służb, osiągnięcie i utrzymanie gotowości bojowej oraz doradzanie ministrowi obrony i rządowi w kwestiach dotyczących obrony i wykorzystania sił podległych.

Dodatkowo, indyjskie siły zbrojne są wspierane przez Centralne Siły Zbrojne Policji, Centralne Siły Paramilitarne, Straż Przybrzeżną, Siły Operacji Specjalnych oraz różne dowództwa i instytucje międzyresortowe. Podstawową misją sił zbrojnych jest zapewnienie bezpieczeństwa narodowego i jedności narodowej, obrona narodu przed agresją zewnętrzną i zagrożeniami wewnętrznymi oraz utrzymanie pokoju i bezpieczeństwa w jego granicach. Prowadzą również humanitarne akcje ratownicze podczas klęsk żywiołowych.

W 2023 roku siły zbrojne Indii liczyły 2 649 944 żołnierzy zawodowych, 1 155 000 rezerwistów oraz 2 527 000 sił paramilitarnych, co plasuje Indię pod względem potencjału militarnego na 4 miejscu spośród 145 krajów branych pod uwagę w corocznym przeglądzie GFP (*Global Firepower*)¹⁰.

Za zarządzanie i administrowanie arsenałem nuklearnym, czyli wszystkimi taktycznymi, operacyjnymi i strategicznymi zapasami broni jądrowej odpowiada Dowództwo Sił Strategicznych SFC (*Strategic Forces Command*), nazywane także Strategicznym Dowództwem Jądrowym (*Strategic Nuclear Command*). Dowództwo SFC zostało utworzone 4 stycznia 2003 roku a jej pierwszym głównodowodzącym został marszałek lotnictwa Teja Mohan Asthana. Dowództwo Sił Strategicznych jest częścią Urzędu Dowodzenia Jądrowego NCA (*Nuclear Command Authority*), które jest organem odpowiedzialnym za dowodzenie, kontrolę i decyzje operacyjne dotyczące indyjskiego programu broni jądrowej. Składa się z Rady Politycznej kierowanej przez premiera Indii oraz Rady Wykonawczej kierowanej przez doradcę ds. Bezpieczeństwa Narodowego. Zadaniem Rady Wykonawczej jest dostarczanie danych wejściowych do podejmowania decyzji przez NCA i wykonywanie dyrektyw przekazanych jej przez Radę Polityczną. Rada Polityczna jest jedynym organem, który może zezwolić na użycie broni jądrowej, natomiast zadaniem SFC jest faktyczne uruchomienie procesu użycia broni jądrowej. Według oceny polityków mechanizm ten ma zapewnić ścisłą kontrolę cywilną nad indyjskim arsenałem jądrowym, a głównym celem mechanizmu dowodzenia i kontroli jest zapobieganie przypadkowemu lub nieautoryzowanemu użyciu broni jądrowej¹¹.

¹⁰ *Sila militarna Indii 2023*, https://www.globalfirepower.com/country-military-strength-detail.php?country_id=India (dostęp:22.03.2023).

¹¹ *Nuclear Command Authority*, <https://www.insightsonindia.com/science-technology/defence-technology/nuclear-command-authority/> (dostęp:24.03.2023).

Polityka nuklearna Indii

Polityka nuklearna Indii jest motywowana zagrożeniami regionalnymi, zwłaszcza ze strony Pakistanu i coraz większym stopniu Chin. Od początku rozwoju programu jądrowego India prowadziła politykę dwuznaczności i nieprzejrzystości, w celu maskowania osiągnięć w rozwoju broni jądrowej. W pozyskaniu broni jądrowej India upatrywała sposób na budowę swojej pozycji na kontynencie, a także budowę prestiżu w gronie mocarstw, które dysponują bronią jądrową. Od początku program jądrowy miał istotny wpływ na prowadzoną politykę wewnętrzną i zewnętrzną kraju oraz ogólny potencjał militarny. Podobnie jak Pakistan, India traktuje broń jądrową jako element odstraszania.

Indyjska doktryna nuklearna IND (*India's Nuclear Doctrine*) została po raz pierwszy sformułowana w latach 1998-99 i poddana debacie w 2003 roku. Zasadniczo skupiała się na swoim sąsiedzie - Pakistanie. Dziś, dzięki rozwojowi środków przenoszenia broni jądrowej, polityka odstraszania jądrowego uległa rozszerzeniu i rozciąga się od Zatoki Perskiej do Pacyfiku. Indyjska doktryna nuklearna opiera się na utrzymaniu wiarygodnego minimalnego odstraszania CMD (*Credible Minimum Deterrence*) i zasadzie nieużywania broni jądrowej jako pierwsza NFU (*no first use*) również w stosunku do państw posiadających broń jądrową. Oznacza to, iż zasadniczą ideą pozostaje zdolność do przetrwania nieprzyjacielskiego ataku oraz zadania skutecznego uderzenia odwetowego, które zniechęci potencjalnego agresora do użycia własnych sił nuklearnych. W przypadku poważnego ataku na Indie lub siły indyjskie w dowolnym miejscu przy użyciu broni biologicznej lub chemicznej, India zachowuje możliwość odwetu bronią jądrową. Nuklearny odwet będzie masowy i ma na celu wyrządzenie jak największej szkód. Nuklearne ataki odwetowe rozpoczną się jedynie w przypadku autoryzacji przez cywilne przywództwo polityczne za pośrednictwem Urzędu Dowodzenia Jądrowego. Wg doktryny broń jądrowa nie zostanie użyta przeciwko państwom nieposiadającym broni jądrowej¹².

India kontynuuje produkcję materiałów rozszczepialnych przeznaczonych do produkcji broni jądrowej i aktywnie rozwija swoje możliwości. Szacuje się, że w swoich arsenałach posiada ponad 160 głowic. Dzięki budowie okrętu podwodnego z balistycznymi pociskami

¹² *Nuclear Doctrine of India*, <https://www.drishtiiias.com/to-the-points/paper3/nuclear-doctrine-of-india> (dostęp:26.03.2023).

jądrowymi India uzupełniła *triadę nuklearną*, dzięki której może wykorzystać trzy rodzaje nosicielei broni jądrowej: siły lądowe, powietrzne lub morskie. Jednocześnie deklaruje pełną odpowiedzialność w prowadzonej polityce jądrowej, kontynuację ścisłej kontroli eksportu materiałów, technologii jądrowych i raketowych, deklaruje uczestnictwo w negocjacjach traktatu o zakazie dalszej produkcji materiałów rozszczepialnych do broni jądrowej FMCT (*Fissile Material Cut-off Treaty*), oraz potwierdza dalsze przestrzeganie moratorium na próby jądrowe, które ogłosiła w 1998 roku. Dodatkowo na początku 2010 roku India dołączyła do inicjatywy o ustanowieniu globalnego zakazu pierwszego użycia broni jądrowej w ramach ogólnego wsparcia dla globalnego rozbrojenia jądrowego.

India przywiązuje również dużo uwagi do rozwoju konwencjonalnych sił zbrojnych, które mają zapewnić bezpieczeństwo krajowi, bez ryzyka sięgania po broń nuklearną. W 2004 roku siły zbrojne opracowały doktrynę wojskową zimnego startu CSD (*Cold Start Doctrine*)¹³. Doktryna ta została opracowana, aby umożliwić natychmiastowe reagowanie na sytuacje kryzysowe, w tym ataki terrorystyczne bojowników działających z pakistańskiego terytorium. Jest to doktryna ofensywna, która może być również wykorzystana w ewentualnej przyszłej wojnie z Pakistanem, a jej celem będzie szybkie zajęcie terytorium Pakistanu, teoretycznie bez ryzyka konfliktu nuklearnego. Nowa doktryna ma umożliwić szybką mobilizację i podjęcie ograniczonych działań odwetowych na terytorium Pakistanu. Ofensywne działania będą prowadzone w ramach zjednoczonych grup bojowych. Doktryna polega na szybkim wkroczeniu indyjskich sił zbrojnych do Pakistanu, zanim Islamabad zdoła się przygotować, a społeczność międzynarodowa będzie w stanie zareagować.

Doktryna zimnego startu oznacza zerwanie z zasadniczo obronnymi doktrynami wojskowymi, które India stosowała od czasu uzyskania niepodległości w 1947 roku. Nazwa zimny start sugeruje, że India chcąc uniknąć gorącej wojny na pełną skalę skupia się na przeprowadzeniu szybkich i niespodziewanych ataków na terytorium Pakistanu, które mają pozwolić na uniknięcie działań odwetowych na pełną skalę. Celem ataku ma być zajęcie kluczowych obiektów Pakistanu, zanim jego siły zbrojne zajmą pozycje obronne wzdłuż granicy. Doktryna

¹³ *Cold Start: India's answer to Pakistan's nuclear bullying*, https://economictimes.indiatimes.com/news/defence/cold-start-indias-answer-to-pakistans-nuclear-bullying/articleshow/68254953.cms?utm_source=contentofinterest&utm_medium=text&utm_campaign=cppst (dostęp:26.03.2023).

ta ma na celu umożliwienie siłom indyjskim przeprowadzania ciągłych ataków, jednocześnie zapobiegając nuklearnemu odwetowi ze strony Pakistanu. Tak więc zimny start daje Indii możliwość ataku bez rozpoczęcia konfliktu nuklearnego z Pakistanem.

Doktryna zimnego startu ma także na celu przygotowanie armii w taki sposób, aby działania ofensywne mogły zostać podjęte w ciągu 48 godzin od wydania rozkazu, umożliwiając wojskom indyjskim zaskoczenie swoich pakistańskich odpowiedników. Doktryna zimnego startu zakłada szybkie rozmieszczenie wojsk na zachodniej granicy w ciągu kilku dni, jeśli dojdzie do wojny na pełną skalę.

Potwierdzając istnienie „proaktywnej strategii”, w 2010 roku India zaprzeczyła chęci stosowania doktryny zimnego startu, aby nie prowokować armii pakistańskiej do przeniesienia swych sił obronnych w pobliże indyjskiej granicy i do rozwinięcia taktycznej broni jądrowej. Jednak w styczniu 2017 roku Szef Sztabu Armii potwierdził istnienie doktryny zimnego startu podkreślając, że została ona opracowana dla konwencjonalnych operacji wojskowych. Choć o doktrynie mówi się oficjalnie, to nie oznacza to, że India jest w stanie przeprowadzić taką operację, chociażby z braku nowoczesnego sprzętu wojskowego w tym np. zaawansowanych mobilnych systemów obrony powietrznej do osłony wojsk pancernych.

Bibliografia

- Baker, D., 2017. *Nuclear weapons, 1945 onwards (strategic and tactical delivery systems) Operations Manual*, Haynes Publishing, Sparkford, Yeovil, UK.
- Cold Start: India's answer to Pakistan's nuclear bullying*, https://economictimes.indiatimes.com/news/defence/cold-start-indias-answer-to-pakistans-nuclear-bullying/articleshow/68254953.cms?utm_source=contentofinterest&utm_medium=text&utm_campaign=cppst (dostęp: 26.03.2023).
- Hallam, J., 2016. *Measures to reduce and eliminate the risk of accidental, mistaken, unauthorized or intentional nuclear weapon detonations*, *European Journal of Geopolitics*, 4, pp. 132-152.
- Homi Bhabha Indian physicist*, <https://www.britannica.com/biography/Homi-Bhabha> (dostęp: 15.02.2023).

- Indian Submarine Completes First Patrol*, <https://www.armscontrol.org/act/2018-12/news/indian-submarine-completes-first-patrol> (dostęp: 12.03.2023).
- Jane's Fighting Ships, 2022-2023*, JPCL, England.
- Kopec, R., 2018. *W kierunku nuklearnej hegemonii. Nowy wyścig zbrojeń w świetle Nuclear Posture Review*, Przegląd Geopolityczny, 24, s. 57-72.
- Kristensen, H.M., Korda, M., 2022. *Nuclear Notebook: How many nuclear weapons does India have in 2022?* <https://thebulletin.org/premium/2022-07/nuclear-notebook-how-many-nuclear-weapons-does-india-have-in-2022/> (dostęp: 19.02.2023).
- Nirbhay Subsonic Cruise Missile, India*, <http://www.army-technology.com/projects/nirbhay-subsonic-cruise-missile/> (dostęp: 2.03.2023).
- Nuclear Command Authority*, <https://www.insightsonindia.com/science-technology/defence-technology/nuclear-command-authority/> (dostęp: 24.03.2023).
- Nuclear Doctrine of India*, <https://www.drishtiiias.com/to-the-points/paper3/nuclear-doctrine-of-india> (dostęp: 26.03.2023).
- Raja Ramanna*, https://dbpedia.org/page/Raja_Ramanna (dostęp: 15.02.2023).
- Siła militarna Indii 2023*, https://www.globalfirepower.com/country-military-strength-detail.php?country_id=India (dostęp: 22.03.2023).
- Soroka, P., 2016. Rola nowoczesnych technologii w wyścigu zbrojeń, Przegląd Geopolityczny, 16, s. 77-86.
- Wilczyński, W. J., 2019. *Społeczne i ekonomiczne zróżnicowanie Indii*, Przegląd Geopolityczny, 30, s. 84-102.

Adam ROGALA-LEWICKI

Akademia Nauk Stosowanych Gospodarki Krajowej w Kutnie

ORCID: ---

SYTUACJA POLSKIEGO PRZEMYSŁU STOCZNIOWEGO I POTRZEBA JEGO KONSOLIDACJI

W większości państw uprzemysłowionych lub będących w trakcie procesu industrializacji, przemysł stoczniowy jest uważany za strategiczny sektor gospodarki. Dostarcza on ważnych narzędzi cywilnych (np. dla międzynarodowego obrotu towarowego), oraz militarnych (okręty wojenne o zaawansowanej technologii), oraz dysponuje dużymi możliwościami eksportowymi. W okresie PRL istniały w branży stoczniowej cztery wielkie przedsiębiorstwa państwowe: Stocznia Gdańska, Stocznia Północna, Stocznia Gdyńska i Stocznia Szczecińska, które szczyt swojego rozwoju osiągnęły w latach 70-tych, kiedy Polska była jedną z kilku największych potęg stoczniowych świata. Przedsiębiorstwa te w formie potężnych zakładów zlokalizowanych w trzech głównych ośrodkach stoczniowych przetrwały w swojej formie do czasu transformacji, mimo utraty rynków zbytu w związku z rozpadem ZSRR i RWPG. Po roku 1989 nastąpił okres przekształceń prawno-własnościowych trwających właściwie do dzisiaj (*Biała Księga...*, 2004; *Ocena przebiegu...*, 2009). Początkowo, w latach 90-tych, utrzymywał się wysoki poziom zamówień, co wynikało głównie z dobrej renomy międzynarodowej polskich zakładów oraz konkurencyjnej jakości płynącej z taniości siły roboczej względem zachodnich stocznii. Rola polskich stocznii zaczęła jednak być ograniczana do podwykonawstwa, portfel zamówień kurczył się i następowała stopniowa marginalizacja polskich zakładów. W pierwszych latach nowego stulecia doprowadziło to do załamania rynku i upadku nierentownych zakładów na skutek błędów w zarządzaniu i niekorzystnego kursu dolara. Okres koniunktury lat '90 skończył się z kilku, jednocześnie zaistniałych, powodów. Po pierwsze rynek zamówień skierował się stronę dalekowschodnich stocznii (chińskich i koreańskich), po drugie wystąpił ogólnoswiatowy kryzys w tym sektorze, po trzecie stocznie utraciły bieżący *cash flow*, wpadając w tzw. dziurę płynnościową. Mimo spadku znaczenia

przemysłu stoczniowego w okresie transformacji, sektor ten utrzymał swoje znaczenie na rynku pracy. Według danych Związku Pracodawców Forum Okrętowe, stocznie w Gdyni, Gdańsku i Szczecinie pod koniec 2004 roku zatrudniały łącznie 15,5 tys. pracowników. Ocenia się, że w całym przemyśle stoczniowym w Polsce, a więc w stoczniach produkcyjnych i remontowych, spółkach stoczniowych grup przemysłowych, firmach kooperujących oraz wszystkich powiązanych instytucjach naukowo-badawczych w 2004 roku pracowało łącznie 80-100 tys. osób (Dajczak 2008, s. 124). Wysoką renomę utrzymali też polscy specjaliści budownictwa okrętowego, wykształceni w krajowych uczelniach, którzy są także chętnie zatrudniani w zagranicznych stoczniach i instytucjach okrętowych. Upadek wielu firm i zwolnienie licznych, dobrze przygotowanych kadr, otworzył możliwości rozwoju dla nowych, prywatnych, przeważnie małych przedsiębiorstw. Przykładem sukcesu małej firmy działającej na rynku stoczniowym w Polsce jest Sunreef Yachts, której właścicielem jest Francis Lapp, przedsiębiorca pochodzący z Francji. Od 2002 roku siedzibą firmy jest Gdańsk, a na terenie zlikwidowanej stoczni powstał pierwszy zakład produkcyjny. Polskie firmy zajmujące się produkcją luksusowych jachtów są obecnie liderem na ogólnoswiatowym rynku, produkując średnio 20 tysięcy luksusowych jachtów, które trafiają na wody całego świata. Należy tutaj dodać, że od 2009 roku sukcesywnie notowany jest coroczny wzrost liczby wyprodukowanych łodzi o ok. 10%. Trafiają one do bogatych państw arabskich, Singapuru, Europy Zachodniej oraz Stanów Zjednoczonych Ameryki. Postępującemu rozdrobnieniu przemysłu stoczniowego towarzyszą tendencje do rekonsolidacji, prowadzonej w oparciu o najsilniejsze zakłady (*Strategia...*, 2006).

Wyraźne ożywienie w polskim przemyśle stoczniowym nastąpiło od roku 2004, kiedy to polskie stocznie przekazały armatorom ok. 25 statków, o łącznej pojemności 448 684 CGT (tzw. skompensowane tony brutto) i wartości 754,7 mln USD. To były wielkości znacznie lepsze niż w kryzysowym okresie lat 2000-2003, lecz nadal niższe niż średnie z lat '90. Według zestawienia CESA, w 2005 roku polskie stocznie przekazały armatorom na świecie 50 statków (dwa razy więcej niż rok wcześniej) o łącznym tonażu 638 500 CGT, co plasowało kraj na piątym miejscu w Europie (za Niemcami, Holandią, Hiszpanią i Rumunią). Cały portfel zamówień wszystkich polskich stocznii, według stanu na 31 grudnia 2005 roku, wynosił 123 statki o łącznym tonażu 2 mln 115 tys. CGT (pod tym względem w Europie w 2005 roku Polskę wyprzedzała tylko Holandia i Niemcy). Przy tym pomimo trudności ekonomicznych, utrzymywano

wysoki poziom techniczny statków projektowanych i budowanych w Polsce¹. Niestety kolejne załamanie nastąpiło po zamknięciu dużych stoczni produkcyjnych w Gdyni i Szczecinie w 2009 roku (ryc. 1) (Bieliński, 2006).

Rys. 1. Produkcja statków morskich o nośności powyżej 100 DWT w Polsce w latach 1984-2013

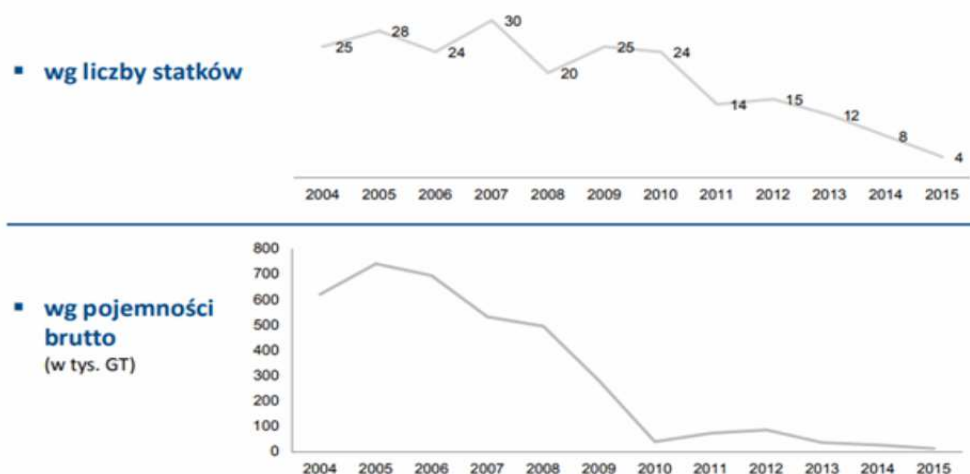
Źródło: opracowanie na podstawie danych Głównego Urzędu Statystycznego

Kluczowym momentem dla polskiego sektora stoczniowego było wykazanie udzielenia niedozwolonej pomocy publicznej, *ergo* naruszenia unijnego prawa ochrony konkurencji i konsumentów. W 2004 roku ówczesny rząd zdecydował się udzielić pomocy publicznej dwóm polskim stoczniom: Stoczni Gdynia i Stoczni Szczecińskiej Nowej. Komisja Europejska w decyzjach z 6 listopada 2008 C17/2005 i C19/2005 uznała pomoc publiczną udzieloną polskim stoczniom za niezgodną z rynkiem wewnętrznym i nakazała jej zwrot (*Informacja...*, 2007; Jasińska, 2012; Kamola-Cieślik, 2012) przy czym zdaniem NIK niecelowe było zaniechanie przez stronę polską odwołania się od decyzji. Procedura kompensacji, narzucona Polsce przez Komisję Europejską i wdrażana przez ministra skarbu i podległe mu agendy w konsekwencji wymusiła konieczność przeprowadzenia procesów redukujących nadmierną pomoc, oznaczającą wyprzedzący majątek, grupowe

¹ Na prestiżowej liście „Wyróżniających się statków roku 2004” (*Significant Ships of The Year*) Royal Institution of Naval Architects z Londynu znalazły się dwa statki polskiej budowy: kontenerowiec arktyczny *Mary Artica* z Gdańskiej Stoczni Remontowej S.A. i statek wielozadaniowy *Suomigracht* ze Stoczni Szczecińskiej Nowej. Z kolei Stocznia Gdynia S.A. na XII Międzynarodowych Targach Morskich Baltexpo 2004 zdobyła nagrodę „Złotej Kotwicy” za najlepszy produkt, jakim został samochodowiec budowany w ramach serii 8168 (Dajczak, 2008).

zwolnienia oraz związane z nimi postępowania kompensacyjne. Zgodnie z decyzjami Komisji z początku listopada 2008 roku, pierwsza dekada czerwca 2009 roku była wskazywana jako końcowa datę zakończenia procesu sprzedaży składników majątkowych stoczni. Proces ten trwał jednak znacznie dłużej: zgodnie z decyzją Komisji z 28 kwietnia 2010 roku, zezwolono Polsce na przedłużenie i kontynuowanie procesu kompensacji do końca I kwartału 2011 roku. Od tego czasu trwają wysiłki w celu zbudowania konkurencyjnego przemysłu stoczniowego, zdolnego do podjęcia rywalizacji na rynkach światowych.

Rys. 2. Produkcja w polskich stoczniach w latach 2004-2015 (od 100 GT – Gross Tonagge)

Źródło: Forum Okrętowe 2016, <http://forumokrętowe.org.pl/>, [dostęp: 17.06.2022]

Po roku 2009 ogromne tereny stoczni zostały podzielone i stały się miejscem budowy różnych konstrukcji stalowych, nie tylko dla sektora morskiego oraz wyposażenia okrętowego i offshore, ale także częściowo wyposażonych statków, kadłubów, sekcji i bloków dla stoczni zagranicznych. Średnioroczna produkcja jednostek w pełni wyposażonych w polskich stoczniach, po roku 2009, ilościowo oraz w jednostkach GT stanowiła jedynie 1/20 poziomu produkcji z lat 1996-2006. Majątek produkcyjny po byłych stoczniach zaczął być wykorzystywany przez większą liczbę mniejszych podmiotów, zazwyczaj dzierżawiących teren i hale oraz urządzenia produkcyjne, przy czym na terenach po byłej stoczni w Gdyni było mniej podmiotów niż w Szczecinie, za to większych i o lepiej uregulowanym statusie własnościowym. Budowano oraz częściowo wyposażano tam statki lub

kadłuby większe niż w Szczecinie i o znacznie większym, łącznym tonażu konstrukcyjnym.

W ostatniej dekadzie, mimo trudnej sytuacji na światowych rynkach, podmioty gospodarki morskiej w Polsce zaczęły krzepnąć. Przeladunki w portach polskich zwiększyły się z 77 mln ton w 2014 roku do 113 mln ton w 2021 roku (tab. 1).

Tabela 1. Przeladunki w największych polskich portach morskich w tys. ton (2016-2021)

	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Port Gdańsk	37 289	40 614	49 032	52 154	48 038	53 213
Port Gdynia	19 536	21 225	23 492	23 957	24 662	26 686
Port Szczecin-Świnoujście	24 113	25 424	28 314	32 175	31 178	33 220
Łącznie	80 938	87 263	100 838	108 286	103 878	113 118

Źródło: E. Ziajka, M. Rozmarynowska-Mrozek, *Polskie porty morskie w 2021 roku*, <https://polska-morska.pl/2022/02/14/polskie-porty-morskie-w-2021-roku/>, [dostęp: 17.06.2022]

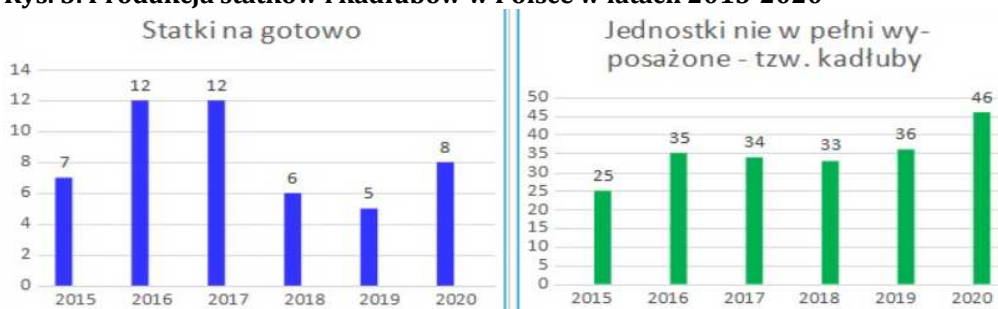
Stocznie z kolei zaczęły realizować ambitne projekty z powodzeniem konkurując na międzynarodowych rynkach. Według danych przedstawionych przez związek pracodawców Forum Okrętowe, w roku 2016 w Polsce zbudowano 12 w pełni wyposażonych jednostek pływających o łącznym skompensowanym tonażu pojemnościowym brutto 68 004 CGT (miara uwzględniająca pracochłonność produkcji w porównaniach między statkami różnych rodzajów) i tonażu pojemnościowym brutto 38 883 ton (GT). W roku 2016 polskie stocznie ogółem zbudowały, także w podwykonawstwie, na zlecenie stoczni zagranicznych, przynajmniej 37 kadłubów lub częściowo wyposażonych statków o łącznym tonażu 78 248 GT, czyli ok. dwa razy więcej niż w przypadku statków w pełni wyposażonych. Na koniec roku 2016 w portfelu zamówień polskich stoczni było 21 w pełni wyposażonych jednostek, reprezentujących łącznie 140 214 CGT i 81 739 GT². Należy zaznaczyć, iż produkcja obejmowała głównie wyposażenie statków (ok. 70% sprzedaży sektora stoczniowego). Znacznie lepsze, w skali kraju, jest wykorzystanie majątku produkcyjnego aktywnego w sektorze remontów i przebudów statków. Jak wstępnie szacowało Centrum Techniki Okrętowej – polskie stocznie wyremontowały i przebudowały w 2016 roku łącznie ok. 560 jednostek (a wśród zleceń były także duże, skomplikowane przebudowy). Polskie stocznie i dostawcy związani z

² Dane Forum Okrętowe 2016, <http://forumokrętowe.org.pl/>, [dostęp: 17.06.2022].

przemysłem okrętowym sprzedali w 2016 roku produkty i usługi warte ponad 11 mld zł, co oznaczało wzrost o ok. 5-10% – rok do roku.

Niemniej porównując rządy wielkości oddawanych w Polsce jednostek w latach '90 (a nawet '2000) oraz po 2015 roku, można pokusić się o stwierdzenie, iż każdy oddany statek staje się wydarzeniem. Trend ilościowy zarówno w odniesieniu do produkcji w pełni gotowych jednostek, jak i ich wyposażania czy oddawania jedynie elementów w Polsce od 2015 roku pozostaje zbliżony, przy czym 90% sprzedaży sektora wypracowują firmy prywatne (ryc. 3; tab. 2). Równoległe miało miejsce załamanie się rynku offshore, a zamówienia otrzymują prawie wyłącznie trzy największe kraje produkujące statki: Chiny, Korea Południowa i Japonia (tab. 3).

Rys. 3. Produkcja statków i kadłubów w Polsce w latach 2015-2020

Źródło: J. Czuczman, *Raport. Sytuacja przemysłu stoczniowego w Polsce rok po wystąpieniu Covid-19*, <https://www.gospodarkamorska.pl/raport-sytuacja-przemyslu-stoczniowego-w-polsce-rok-po-wystapieniu-covid-19-63721>, [dostęp: 17.06.2022]

Tab. 2. Produkcja statków według typów w Polsce w latach 2017-2020

TYPY STATKÓW		2017	2018	2019	2020
a — liczba statków b — pojemność brutto (GT) w tys.					
OGÓLEM	a	12	6	3	8
	b	69,6	11,4	7,0	32,2
Kontenerowce i semikontenerowce	a	1	—	—	1
	b	10,5	—	—	3,1
Masowce	a	3	—	—	—
	b	19,0	—	—	—
Drobnicowce ^a	a	—	—	—	3
	b	—	—	—	7,8
Gazowce	a	—	—	—	—
	b	—	—	—	—
Promy	a	6	2	1	—
	b	36,4	3,5	3,3	—
Statki pasażerskie	a	—	1	—	—
	b	—	0,4	—	—
Statki rybackie	a	—	3	2	—
	b	—	7,5	3,7	—
Statki nietowarowe	a	2	—	—	4
	b	3,7	—	—	21,3

Źródło: *Rocznik Statystyczny...* 2021, s. 202.

Tab. 3. Dostawy nowych statków w 2020 roku na świecie (w GT, Gross Tonnage)

Rodzaj	Chiny	Korea Płd.	Japonia	Reszta świata	Świat ogółem
Tankowce	2 702	7 071	1 901	478	12 152
Masowce	15 051	1 442	9 383	311	26 738
Drobnicowce	390	1	142	360	893
Kontenerowce	2 665	5 357	394	200	8 671
Gazowce	869	4 046	353	7	5 275
Chemikaliowce	488	88	465	55	1 095
Offshore	340	101	7	118	566
Pasażerskie	251	64	76	1 208	1 600
Inne	501	4	107	162	775
Łącznie	23 257	18 174	12 827	2 898	57 765
Udział w %	40	31	22	5	100,0

Źródło: opracowanie własne na podstawie: *Review of maritime transport – overview*, UNCTAD 2021, https://unctad.org/system/files/official-document/rmt2021_en_0.pdf, [dostęp: 17.06.2022], s. 39

Źródła problemów sektora stocznego w Polsce – próba diagnozy

Źródła problemów sektora stocznego w Polsce można podzielić na kilka kategorii:

- formalno-prawne, w tym:
 - a) strukturalne (restrukturyzacyjne) – w nowych warunkach po 1989 roku, gdy gospodarka krajowa została przestawiona na zasady rynkowe, drastycznie zmieniła się sytuacja stoczni, dotychczas funkcjonujących w oparciu o państwowe kredyty operacyjne. Ważni odbiorcy polskich statków: ZSRR, NRD i inne kraje RWPG wypadli z portfela zamawiających. Cofnięte zostały gwarantowane dopłaty wyrównawcze, utracono dotychczasowe rynki zbytu, załamał się dotychczasowy model finansowania. Spadek produkcji w stocznich, a także pogorszenie ich sytuacji finansowej odbiły się natychmiast na całym łańcuchu dostawców i kooperantów, powodując w wielu przypadkach ich upadłość. Dla przetrwania i odrodzenia przemysłu okrętowego konieczna była szybka i głęboka restrukturyzacja. Potrzebne było wejście na nowe rynki, wraz z przyjęciem strategii co do oferty typów i wielkości statków, oddłużenie zakładów, pozyskanie źródeł finansowania, wprowadzenie zmian w wewnętrznej organizacji (w szczególności pozbycie się wielu przyzakładowych obiektów socjalnych: hoteli pracowniczych, domów, przedszkoli,

ośrodków wypoczynkowych, przychodni lekarskich itp.), odcięcie wszelkich nierentownych pasywów, wreszcie dokonanie zmiany społeczno-mentalnej poprzez wdrożenie nowych modeli zarządzania i koordynacji pracy. Problem restrukturyzacyjny – mimo upływu ponad 30 lat – w wielu zakładach (szczególnie państwowych) pozostaje nadal aktualny. Żadna z prób restrukturyzacji sektora stoczniowego podejmowanych przez kolejne rządy nie zakończyła się pełnym sukcesem.

- b) właścicielskie – nawarstwiająca się problemy stoczni i konieczność dokonywania kolejnych restrukturyzacji, w tym zmian form właścicielskich, doprowadziły do sytuacji, w której stocznie w Polsce funkcjonują w najróżniejszych formach takich jak agencje (Agencja Rozwoju Przemysłu), fundusze inwestycyjne zamknięte (Mars FIZ), które zarządzają tymi stoczniami, a znajdują się w rękach Skarbie Państwa, przy czym często zarządzają jedynie wycinkiem przedsiębiorstwa. Wiele podmiotów latami, będąc w stanie upadłości, było zarządzane *de facto* przez syndyka (*vide* Stocznia Marynarki Wojennej). Sytuacja, w której kto inny zarządza dokiem, kto inny dźwigami, a kto inny suwnicą nie należała do rzadkości. Poszatkowanie struktury właścicielskiej oraz majątku utrudnia, a czasami wręcz uniemożliwia prowadzenie jakiegokolwiek długofalowego procesu inwestycyjnego.
- c) skali (rozdrobnienie sektora) – największe zagraniczne grupy stoczniowe (TKMS, Fincanteri, Naval Group, Damen, Navantia) realizują roczną sprzedaż na poziomie kilku miliardów euro, zatrudniając po kilka tysięcy pracowników i osiągając skalę działalności kilkukrotnie większą od wszystkich polskich stoczni razem wziętych. Tymczasem rozdrobnione polskie stocznie rywalizują o zamówienia i kontrakty nie w formule kooperacyjnej, czy konsolidacyjnej – pozwalającej docelowo podjąć się chociaż próby rywalizacji z w/w grupami stoczniowymi, tylko konkurencyjnej wobec siebie.
 - finansowe, w tym:
- a) płynnościowe – zmniejszająca się systematycznie liczba zamówień i w efekcie fatalna sytuacja finansowa doprowadziła do tego, że generalnie dla stoczni nastąpiło wstrzymanie linii kredytowych przez banki, brak zdolności otrzymania jakichkolwiek zabezpieczeń na rynkach finansowych, brak

dostępu do gwarancji publicznych na zaliczki armatorskie – co w konsekwencji doprowadziło do nakręcenia spirali negatywnych zjawisk finansowych skutkujących utratą potencjału do realizacji zamówień.

- b) zwrotu dotacji i subwencji publicznych – brak płynności finansowej i narastające zadłużenie skutkowało koniecznością ratowania zakładów – pod presją polityczną opinii publicznej i związków zawodowych – przed upadłością czy likwidacją. I tak kolejne rządy dotowały i subwencjonowały sektor stoczniowy – kamuflując strumienie tych przepływów pod postacią bezzwrotnych pożyczek, niskooprocentowanych kredytów, przejmowania akcji, udziałów itp. Po wejściu Polski do UE i przyjęciu do porządku prawnego wspólnotowych przepisów antymonopolowych, większość takich działań została uznana za niedozwoloną pomoc prawną. Konieczność zwrotu takiej pomocy lub przejścia przez narzuconą procedurę upadłościową równała się likwidacji dużych zakładów stoczniowych.
- c) kontraktowe – poważne zamówienia stoczniowe często oscylują na kwoty przekraczające nie tyle wartość całego kapitału zakładowego i zapasowego spółek stoczniowych ale wszystkich aktywów razem wziętych. Oznacza to, że dany zakład nie jest w stanie udźwignąć części biznesowej zamówienia – nie może go obsłużyć kontaktowo, albowiem instytucje finansowe nie udzielą ani gwarancji bankowej, ani ubezpieczeniowej dla kontraktu, co domyka „koło niemocy” (brak zamówień to brak przychodów, brak przychodów do brak możliwości obsługi zamówień).
 - kompetencyjne, w tym dotyczące:
- a) zarządzania projektami – realizacja projektów na budowę specjalistycznych jednostek oznacza skomplikowany proces jednoczesnego zarządzania czasem, kadrami, finansami i ryzykiem. Umiejętność zarządzania jest we współczesnych czasach odrębną – wysoko cenioną – kompetencją. Stocznie, które nie nabyły doświadczenia w realizacji takich złożonych projektów, nie dysponują odpowiednimi narzędziami i programami do zarządzania.
- b) zdolności realizacji wymagających zamówień o wysokich poziomie złożoności technologicznej (brak innowacyjności) – podobnie jak w przypadku zarządzania, zdolność realizacji

złożonych projektów wymaga wysokiego poziomu rozwoju technologicznego oraz ciągłego inwestowania w rozwój i innowacyjność. Przystarzałe zakłady nie są konkurencyjne i przegrywają walkę o zamówienia.

- c) kadrowe – ostatnie dekady to lata stopniowej utraty podstawowych kompetencji zawodowych w sektorze stoczniowym. Stare kadry albo odeszły na emeryturę, albo znalazły zatrudnienie w krajach oferujących lepsze warunki pracy i płacy (np. w Szwecji i w Norwegii), jednocześnie nie wykształcono nowych specjalistów. W tej trudnej sytuacji stocznie kierują poszukiwania w stronę rynku ukraińskiego, jak również sprowadzają pracowników z Azji Wschodniej.
- d) łańcuchów dostaw – występujące przestoje w ciągłości realizacji budowy jednostek zrywały istniejące łańcuchy dostaw, które każdorazowo jest bardzo trudno odtworzyć.

Globalny rynek stoczniowy tworzy podmiotowość uczestników z perspektywy regionów świata a nie sąsiadujących ze sobą stoczni rywalizujących o mini kontrakty, pozwalające przetrwać kolejny rok budżetowy. Faktem jest, że nie udało się wykorzystanie historycznego potencjału polskiego przemysłu stoczniowego jako jednego z kół zamachowych polskiej gospodarki. Działania poszczególnych stoczni i kooperantów są zwykle nieskoordynowane i rozproszone, toteż często nieefektywne.

Propozycje rozwiązań w polskim przemyśle stoczniowym

1. Stworzenie podmiotu o charakterze integracyjnym z perspektywą operacyjną na poziomie międzynarodowym, z możliwości obsługi i pozyskania portfela zamówień, klientów oraz finansowania dla stoczni krajowych (również w ramach współpracy międzynarodowej, transferu technologii i know-how), i docelowo eliminującego zjawisko negatywnej rywalizacji wewnętrznej prowadzącej do kanibalizacji podmiotów na rynku krajowym.
2. Integracja i konsolidacja stoczni oraz spółek techniki morskiej do poziomu zapewniającego pozycję konkurencyjną na rynku globalnym z potencjałem do rywalizowania, zabiegania o duże kontrakty (w charakterze wykonawcy a nie jedynie podwykonawcy) i ich skutecznego realizowania. Dokonanie konsolidacji: (1) właścicielskiej, (2) menedżerskiej, (3) kapitałowej.

3. Stworzenie holdingu posiadającego kompetencje do zaferowania kompleksowej usługi stoczniowej i techniki morskiej integrującej potencjał wszystkich podmiotów.
4. Stworzenie nadbudowy zarządczej w postaci spółki – np. Polski Holding Stoczniowy (PHS) – jako podmiotu realizującego poprzez spółki z grupy jednolitą, spójną politykę stoczniową z perspektywy stoczni polskich jako „uwpólnotowionego” gracza o pozycji globalnej, ze strukturą własnościową obejmującą m.in.: (1) Skarb Państwa, (2) Agencję Rozwoju Przemysłu, (3) MARS TFI, (4) Polską Grupę Zbrojeniową. W ramach PHS redukcja dublowania kosztów i stworzenie centrum usług wspólnych, co pozwala na uzyskanie efektu skali
5. Małe podmioty nie są w stanie posiadać tak szerokich kompetencji, powinny specjalizować się w wąskiej dziedzinie konkretnej techniki morskiej: specjalizacja poszczególnych zakładów / stoczni / firm: 1. kompetencyjna [np. (a) systemy okrętowe, w tym systemy zarządzania walką - integracja (b) spawanie, (c) remonty]; 2. obszarowa [np. (a) offshore, (b) okręty wojenne nawodne, okręty wojenne podwodne, (c) statki transportowe – kontenerowce, chemikaliowce, zbiornikowce (d) jednostki wyspecjalizowane, np. badawcze, (e) promy
6. Opracowanie, przygotowanie i przyjęcie specustawy stoczniowej, ze wskazaniem jednego ośrodka politycznego sprawującego nadzór i władztwo polityczne nad przemysłem stoczniowym.
7. Stworzenie silnej grupy stoczniowej mogącej neutralizować dysfunkcyjne działania związków zawodowych, jednocześnie występującej w roli silniejszego partnera w rozmowach ze związkami
8. Przeniesienie aspektu biznesowego na poziom silnie dokapitalizowanego podmiotu mogącego sobie pozwolić na udźwignięcie dużych kontraktów, w tym chociażby łatwe uzyskiwanie gwarancji bankowych, czy ubezpieczeniowych na rynku finansowym. Stworzenie odpowiednich mechanizmów zapewniających preferencyjne źródła pozyskiwania finansowania dla realizacji kontraktów stoczniowych, w tym finansowania z banków celowych (np. Europejski Bank Inwestycyjny, Europejski Bank Odbudowy i Rozwoju).

W latach PRL komunistyczne władze – m.in. ze względu na strukturę społeczną zatrudnienia – patrzyły na stocznie przychylnym okiem, uruchamiając inwestycje i dokonując regularnych zamówień. O ile w

latach 50. sukcesem była budowa jednostek o nośności kilkunastu tysięcy ton, o tyle rozbudowane zdolności pozwalały na wodowanie jednostek o nośności 400 tys. ton, w tym dla armatorów zachodnich. W 1960 roku z pochylni w Stoczni Gdańskiej zwodowano 32 kadłuby o łącznej nośności 207 tys. ton, co plasowało ten zakład na piątym miejscu na świecie. Problemy zaczęły się w 2002 roku, kiedy branża przeżywała głęboki kryzys, spowodowany m.in. dotowaniem budowy okrętów przez kraje Azji Wschodniej. W ostatnich trzech dekadach udział Europy w budowie statków spadł z blisko 70% do zaledwie 6%. Ponad 80% światowej produkcji przypada na 3 kraje – Japonię, Koreę i Chiny. Konkurencja, braki technologiczne i zapóźnienia w rozwoju portfela produktów spowodowały, że krajowe stocznie straciły pozycję rynkową. Do tego należy dodać błędy zarządzania, przerosty zatrudnienia, czy słaby nadzór właścicielski. Niemal w tym samym czasie Komisja Europejska uznała udzielone stoczniom przez Skarb Państwa dofinansowanie za niedozwoloną pomoc publiczną. Oznaczało to likwidację stoczni w Gdyni i Szczecinie w ramach procedury kompensacyjnej. Od tego czasu trwa codzienna walka o uzyskanie i utrzymanie rentowności funkcjonowania na konkurencyjnym rynku światowym. Mają temu pomóc kolejne projekty związane z przebudową struktury własnościowej. Na zmianę upadają i powstają nowe podmioty, głównie w celu odciążenia się od długów wygenerowanych przez te wcześniejsze. Często stosowaną formułą są też parki przemysłowe, które starają się pozyskać dzierżawców stoczniowego majątku. Początkowe procesy prywatyzacyjne zastępowane są przez zjawiska przejmowania przez Skarb Państwa upadających zakładów. Towarzyszy temu często próba konsolidacji, np. w ramach grupy MARS Shipyards & Offshore z własnym portfelem stoczni (MARS FIZ zarządzany jest przez MS Towarzystwo Funduszy Inwestycyjnych S.A., którego właścicielem jest ARP S.A.). Jednak przejmowaniu przez państwo zasobów stoczniowych nie towarzyszy spójna strategia. Powoli dostrzega się, że aktywa wszystkich krajowych państwowych i prywatnych stoczni nie przewyższają wartości średniej stoczni europejskiej – a to wszystko w warunkach globalnej rywalizacji. Polskie stocznie nie budują już masowo kontenerowców, które były podstawowym produktem przed 2009 rokiem. Znacząca część dochodów polskich zakładów pochodzi z usług remontowych. Budową statków i okrętów zajmuje się zaledwie kilka stoczni, w tym dynamiczne firmy, takie jak gdańska Grupa „Remontowa”, czy stocznia „Crist” z Gdyni. Krajowe stocznie potrzebują

dokapitalizowania, specjalistycznych zleceń i transferu technologii, bez czego ich rozwój nie będzie możliwy.

Bibliografia

- Biała Księga prywatyzacji polskich stoczni*, 2004. Ministerstwo Skarbu Państwa, Warszawa, wrzesień 2004.
- Bieliński, J., 2006. *Strategiczne znaczenie przemysłu okrętowego dla Unii Europejskiej*, materiały z konferencji „Polski przemysł okrętowy – spojrzenie w przyszłość”, Gdańsk.
- Dajczak, K., 2008. *Przemysł stoczniowy w Polsce i na świecie*, Prace Komisji Geografii Przemysłu, 10.
- Informacja o wynikach kontroli wykorzystania środków publicznych w sektorze stoczniowym w latach 2001-2005*, 2007, Najwyższa Izba Kontroli, Delegatura w Gdańsku, Gdańsk.
- Informacja o wynikach kontroli restrukturyzacji i prywatyzacji sektora przemysłu stoczniowego w latach 2005-2007*, 2009, Najwyższa Izba Kontroli, Delegatura w Gdańsku, Gdańsk.
- Jarubas, A.S., 2021. *Zmiany w prawie dotyczącym przemysłu zbrojeniowego w Polsce. Perspektywa postpandemiczna*, Przegląd Geopolityczny, 38, s. 57-94.
- Jasińska, A., 2012. *Pomoc państwowa udzielona polskim stoczniom w świetle prawa unii europejskiej*, UOKiK, Warszawa.
- Kamola-Cieślak, M., 2014. *Proces prywatyzacji Stoczni Szczecińskiej Nowa Sp. z o.o. w latach 2004-2009*, Przegląd Politologiczny Nr 4.
- Mickiewicz, P., 2019. *Marynarka Wojenna jako środek realizacji interesu narodowego*, Przegląd Geopolityczny, 28, s. 122-140.
- Ocena przebiegu prywatyzacji majątku Skarbu Państwa*, 2009. Ministerstwo Skarbu Państwa, Warszawa.
- Pac, B., 2022. *Planowanie rozwoju sił morskich Rzeczypospolitej Polskiej*, Przegląd Geopolityczny, 39, s. 130-158.
- Pawłuszko, T., 2023. *Polityka bezpieczeństwa Polski – wnioski z badań empirycznych*, Przegląd Geopolityczny, 43, s. 49-70.
- Rocznik Statystyczny Gospodarki Morskiej 2021*, 2021, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa Szczecin.
- Rogała-Lewicki, A., 2017. *Architektura rozwiązań prawnych w zakresie zrzeszeń branżowych przedsiębiorców oraz modeli organizacyjnych izb gospodarczych w sektorze zbrojeniowym*, Przegląd Geopolityczny, 20.

- Rogała-Lewicki, A., 2017. *Citizens' involvement in public sphere – information as a ius publicum factor of the state of democracy*, European Journal of Geopolitics, Nr 5.
- Rogała-Lewicki, A., 2017. *Integracja europejskiego przemysłu obronnego*, Przegląd Geopolityczny, 19.
- Rogała-Lewicki, A., 2021. *Przegląd typizacji infrastruktury pozostającej w dyspozycji przedsiębiorcy o szczególnym znaczeniu dla bezpieczeństwa i obronności państwa – analiza prawnoporównawcza*, Przegląd Geopolityczny, 35.
- Rogała-Lewicki, A., 2022. *Koncentracja przedsiębiorstw stoczniowych na przykładzie Stoczni Marynarki Wojennej i PGZ Stoczni Wojennej*, Przegląd Geopolityczny, 41.
- Soroka, P., 2016. *Rola nowoczesnych technologii w wyścigu zbrojeń*, Przegląd Geopolityczny, 16, s. 77-86.
- Soroka, P., 2019. *Deindustrializacja po 1989 roku i potrzeba reindustrializacji w Polsce*, Przegląd Geopolityczny, 29, s. 9-24.
- Soroka, P., Wilczyński, P. L., 2018. *Potencjał polskiego przemysłu zbrojeniowego*, Przegląd Geopolityczny, 23, s. 55-72.
- Strategia dla sektora stoczniowego (morskie stocznie produkcyjne) w Polsce w latach 2006-2010*, 2006. Ministerstwo Gospodarki, Warszawa.
- Vitale, A., 2020. *The rebirth of economic nationalism – from neo-protectionism to the new world geo-economy*, Przegląd Geopolityczny, 34, s. 36-51.
- Wilczyński, P.L., 2013a. *Inwestycje w zbrojenia w czasach kryzysu*, Przedsiębiorczość – Edukacja, 9, s. 227-243.
- Wilczyński, P.L., 2013b. *Sektor zbrojeniowy jako czynnik rozwoju gospodarki opartej na wiedzy*, Prace Komisji Geografii Przemysłu Polskiego Towarzystwa Geograficznego, 21, s. 133-156.
- Wilczyński, P.L., 2015. *Rozmieszczenie europejskich stoczní produkujących okręty wojenne*, Prace Komisji Geografii Przemysłu Polskiego Towarzystwa Geograficznego, 29, 2015, s. 138-161.
- Wilczyński, P.L., 2017a. *Problematyka bezpieczeństwa we współczesnym dyskursie eksperckim w Polsce*, Przegląd Geopolityczny, 21, s. 48-66.
- Wilczyński, P.L., 2017b. *Układy przestrzenne wielkich kompleksów zbrojeniowych Europy*, Prace Komisji Geografii Przemysłu Polskiego Towarzystwa Geograficznego, 31, 4, s. 103-119.
- Wilczyński, P.L., 2019. *Geografia przemysłu zbrojeniowego Europy*, Polskie Towarzystwo Geopolityczne, Kraków.

Zapałowski, A, 2021. *Prawne ograniczenia rozwoju Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej - wybrane problemy*, Przegląd Geopolityczny, 36, s. 130-139.

**OGÓLNOPOLSKA KONFERENCJA NAUKOWA:
PRAKSEOLOGIA W SZTUCE WOJENNEJ. WOJSKA LĄDOWE
W KSZTAŁTOWANIU BEZPIECZEŃSTWA – KALISZ, 8-9
KWIETNIA 2023 R.**

W dniach 8 – 9 kwietnia 2023 roku, w Kaliszu, w murach Akademii Kaliskiej imienia Prezydenta Stanisława Wojciechowskiego, przeprowadzona została ogólnopolska konferencja naukowa, której tematem była *Prakseologia w sztuce wojennej oraz Wojska Lądowe w kształtowaniu bezpieczeństwa*. Otworzyła on cykl corocznych spotkań naukowców zajmujących się naukami o bezpieczeństwie, których celem jest wymiana poglądów oraz wniesienie nowych wartości do teorii sztuki wojennej w obszarze sprawnego działania różnych rodzajów wojsk.

Organizatorem konferencji był Instytut Nauk o Bezpieczeństwie Akademii Kaliskiej. W roli współorganizatorów wystąpili naukowcy Akademii Wojsk Lądowych we Wrocławiu, Lotniczej Akademii Wojskowej w Dęblinie, Wojskowej Akademii Technicznej w Warszawie, Polskiego Towarzystwa Geopolitycznego (PTG) oraz Uniwersytetu Pedagogicznego im. KEN w Krakowie. Wśród instytucji wspierających organizatorów wymienić można Wojskowe Centrum Rekrutacji w Kaliszu, 12 Wielkopolską Brygadę Obrony Terytorialnej oraz TELDAT Bydgoszcz. Obsługę medialną zapewniały Telewizja Polska TVP3 Poznań oraz Radio Poznań.

Genezy sytuacji problemowej, która podjęta została na przeprowadzonej konferencji należy doszukiwać się w wojnie na Ukrainie oraz w zmianach dokonujących się w Siłach Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej, a w szczególności w Wojskach Lądowych. Trwająca za wschodnią granicą wojna dobitnie pokazuje, że ciągle aktualne pozostaje pytanie: Jak zwyciężać i jak nie dać się pobić? Teoretycznie słabsza Armia Ukraińska skutecznie prowadzi kampanię obronną opierając się operacjom zaczepnym „drugiej armii świata”. Szczegółowa analiza poszczególnych operacji, bitew i bojów, a także działań podejmowanych przez różnego rodzaju służby i organizacje skłania do sformułowania tezy, że istnieją pewne zalecenia, przestrogi i fortele, których stosowanie przybliży do zwycięstwa lub co najmniej udaremnia skuteczność zabiegów przeciwnika. Te reguły mogą spełniać

rolę prakseologicznych dyrektyw sprawnego działania i są podstawą racjonalnego funkcjonowania wszelkiego rodzaju decydentów, dowództw, sztabów i wojsk w skali taktycznej, operacyjnej i strategicznej. Biorąc powyższe pod uwagę sformułowano cel konferencji, którego istota dotyczyła wymiany poglądów w obszarze teorii walki zbrojnej, a w szczególności sprawnego działania, wiodącego na naszym teatrze rodzaju wojsk – Wojsk Lądowych.

Organizatorzy przyjęli założenie, że w trakcie konferencji rozpatrzony zostanie problem badawczy, którego rozwiązanie będzie się zawierało w odpowiedzi na pytanie: *Jakie powinny być kierunki przemiany Wojsk Lądowych, aby zapewnić ich sprawność funkcjonowania w obliczu współczesnych wyzwań i zagrożeń?* Ponadto sformułowano poniższe szczegółowe problemy badawcze:

1. Jak przedstawia się współczesne ryzyko, szanse, wyzwania i zagrożenia bezpieczeństwa państwa?
2. W czym wyraża się ewolucja współczesnej sztuki wojennej?
3. Jakie jest miejsce i rola współczesnych Wojsk Lądowych w sztuce wojennej?
4. Jak kształtują się aktualne funkcje i zadania Wojsk Lądowych?
5. W jaki sposób uwarunkowania współczesne wpływają na sprawność funkcjonowania Wojsk Lądowych?
6. Jakie są kierunki przemian strukturalnych i organizacyjnych współczesnych Wojsk Lądowych?
7. Jakie zmiany zachodzą w wyposażeniu i taktyce działania Wojsk Lądowych?
8. Jak przedstawia się sprawność współdziałania Wojsk Lądowych z komponentami innych rodzajów wojsk?
9. Jak przedstawia się sprawność współdziałania Wojsk Lądowych z układem pozamilitarnym?

W konferencji aktywnie uczestniczyło ponad 300 profesorów, doktorów, doktorantów, oficerów, funkcjonariuszy i studentów, a w tym co najmniej 20 członków Polskiego Towarzystwa Geopolitycznego. Poza tym możliwe było śledzenie przebiegu konferencji w bezpośredniej transmisji z wykorzystaniem YouTube. Dyskusja naukowa podczas konferencji prowadzona była w czterech panelach tematycznych oraz podczas przerw i rozmów kularowych. Konferencję otworzył dyrektor Instytutu Nauk o Bezpieczeństwie Akademii Kaliskiej i jednocześnie wiceprezes do spraw naukowych PTG, prof. dr hab. inż. Jarosław Wołęjszo. W pierwszym dniu zorganizowano dwa panele. Pierwszy

zatytułowany *Sprawność funkcjonowania i kierunki przemian współczesnych Wojsk Lądowych* moderował wicedyrektor Instytutu Nauk o Bezpieczeństwie i jednocześnie członek PTG prof. dr hab. inż. Jan Posobiec. W panelu wystąpili prof. dr hab. Bogdan Szulc, prof. dr hab. Mirosław Sułek (Przewodniczący Rady Naukowej PTG), prof. dr hab. Ryszard Jakubczak, prof. dr hab. inż. Marian Kopczewski, płk dr hab. inż. Artur Michalak oraz płk dr hab. Juliusz Tym. Wśród podjętych tematów znalazły się społeczne i etyczne konteksty wojny, wojska obrony terytorialnej w działaniach na Ukrainie, obrona przeciwlotnicza wojsk lądowych, współdziałanie wojsk i straży granicznej na granicy polsko-białoruskiej, a także działania wojsk lądowych w terenie zurbanizowanym. Na wyróżnienie zasługuje wystąpienie prof. dr hab. Mirosława Sułka, który przedstawił relacje prakseologii, sztuki wojennej i potęgotometrii w kontekście sprawnego działania i kalkulacji stosunków sił.

Drugi panel, zatytułowany *Ewolucja sztuki wojennej. Rola i miejsce Wojsk Lądowych we współczesnej sztuce wojennej* prowadził przewodniczący Terenowego Oddziału PTG w Kaliszu dr hab. inż. Konrad Malasiewicz. Panel rozpoczęli naukowcy reprezentujący Akademię Sztuki Wojennej: prof. dr hab. Andrzej Polak i płk dr hab. inż. Jacek Lasota. Te bardzo interesujące wystąpienia poświęcone były wyzwaniom współczesnej sztuki wojennej, szczególnie w perspektywie konfliktu na Ukrainie. Równie ciekawą prezentację, poświęconą wykorzystaniu wojsk raketowych i artylerii w kontekście wojny na Ukrainie, miał członek PTG, dr hab. inż. Tomasz Rubaj. Godne uwagi było również wystąpienie pani ppor. dr inż. Iwony Szkudlarek, która w dniu święta kobiet przedstawiła wyniki swoich badań poświęcone kobietom żołnierzom w Wojskach Lądowych Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej.

W drugim dniu konferencji, równolegle przeprowadzono dwa panele dyskusyjne. Pierwszy z nich, zatytułowany *Sprawność współdziałania Wojsk Lądowych z układem militarnym i pozamilitarnym* prowadził członek Zarządu PTG do spraw gier wojennych, dr hab. inż. Marek Kubiński. W jego trakcie wyniki swoich badań zaprezentowało dziewięciu doktorantów. Do najciekawszych zaliczyć należy wystąpienie oficera rezerwy, płk. dypl. inż. Krzysztofa Gramsza poświęcone wykorzystaniu nowoczesnych technologii w szkoleniu żołnierzy i pododdziałów Wojsk Lądowych. Bardzo interesujące zagadnienia omówili również mgr Piotr Peksa i mgr inż. Mateusz Czekąła. Pierwszy z nich zaprezentował wyniki badań nad komercyjnym zastosowaniem

bezpilotowych statków powietrznych jako improwizowanych ładunków wybuchowych. Drugi zapoznał słuchaczy ze specyfiką i bezpieczeństwem użytkowania broni czarnoprochowej.

Równolegle prowadzony był drugi panel obrad poświęcony *Wojskom Lądowym wobec współczesnych wyzwań i zagrożeń bezpieczeństwa państwa*. Jedną z prowadzących panel była członek PTG pani dr Zuzanna Przyłuska. W dyskusji wzięło udział dziewięciu występujących. Wśród najciekawszych prezentacji na uwagę zasługiwało wystąpienie mgr. inż. Roberta Palki poświęcone budowaniu świadomości sytuacyjnej na poziomie taktycznym z wykorzystaniem systemu BMS Jaśmin. Równie zajmująca była prezentacja mgr. Pawła Lucińskiego koncentrująca się na opisie wykorzystania portalu RZIIKP Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej w zarządzaniu kryzysowym.

Dla organizatorów przeprowadzenie konferencji było ważne z dwóch powodów. Po pierwsze miała ona zainaugurować coroczny cykl spotkań poświęcony wyzwaniom, przed którymi stoją poszczególne rodzaje sił zbrojnych, oraz zachęcić naukowców do prezentowania swoich wyników pracy w tym obszarze. Po drugie, w praktyczny sposób prezentowała zaangażowanie członków, powstałego 31 stycznia tego roku, kaliskiego terenowego oddziału Polskiego Towarzystwa Geopolitycznego, w działalność naukową, organizacyjną i statutową towarzystwa. Pośród najbardziej zaangażowanych w organizację z ramienia PTG wyróżnić należy prof. dr hab. inż. Jarosław Wołęjszo, który przewodniczył komitetowi naukowemu konferencji, dr hab. inż. Krystiana Frącika, który był jego zastępcą, dr Zuzannę Przyłuską, przewodniczącą komitetu organizacyjnego oraz dr Monikę Majchrzak, która była jej zastępcą. Ponadto w skład komitetu naukowego z ramienia PTG wchodzi prof. dr hab. inż. Jan Posobiec, dr hab. inż. Konrad Malasiewicz, dr hab. inż. Marek Kubiński, dr hab. inż. Tomasz Rubaj, dr hab. inż. Waldemar Scheffs, dr hab. Ireneusz Dziubek, dr inż. Sławomir Wronka, dr Bogumiła Pawlaczyk, dr Roman Kaszubowski, dr Wojciech Winkler, dr Zofia Marciniak i dr Zuzanna Przyłuska. Pracę organizacyjną efektywnie wspierali dr Zofia Marciniak i mgr Kamil Przyłuska. Wymienieni stanowią cały skład tworzący oddział terenowy PTG w Kaliszu.

W rozmowach kularowych z uczestnikami konferencji można było usłyszeć różnorodne komentarze. Obok uwag krytycznych, pojawiających się praktycznie na wielu spotkaniach naukowych, przeważały opinie podkreślające celowość jej organizacji, gratulujące doboru tematów i prelegentów oraz wskazujące na wysoki

merytoryczny poziom prezentacji poszczególnych zagadnień. Zgodnie określono, że ustalony cel konferencji został osiągnięty, a idea dyskursu naukowego w tym obszarze jest pożyteczna zarówno z perspektywy nauk o bezpieczeństwie, prakseologii oraz geopolityki.

Konrad Malasiewicz, Jarosław Wołeszo

THE ASSOCIATION FOR THE STUDY OF ETHNICITY AND NATIONALISM CONFERENCE – LOUGHBOROUGH, 2nd-5th APRIL 2023

The Association for the Study of Ethnicity and Nationalism (ASEN) is a research organization originating from the London School of Economics (LSE). In the main focus of ASEN -as the name suggests- is to research the question of ethnicity and nationalism. ASEN is born in the early 1990's from the intellectual circles of the LSE where under the leadership of Anthony D. Smith¹ a group of researchers were analyzing nationalism with an interdisciplinary approach. Since then, ASEN has grown to be one of the most influential organizations in the world regarding studying ethnicity and nationalism. ASEN is also responsible for publications. The organization is connected to the publication of two important journals: *Nations and Nationalism* and *Studies in Ethnicity and Nationalism*. Both journals are very highly rated worldwide, and they are known for publishing one of the most significant articles concerning nationalism. Nevertheless, the subjects of these journals is not just that but several other important subjects like multiculturalism, ethnicity, identity, cultural diversity, religion, space, media, imperialism, state, democracy, philosophy. Besides publishing, the main activity of ASEN is to organize an annual conference about nationalism. This conference is known for its high-quality plenary lectures and that it attracts the attention of researchers from all around the world.

This year the ASEN conference was titled *Nationalism and Multiculturalism*. These two subjects were in focus this year, but the participants of the conference touched on several other important questions. The ASEN Conference 2023 was held at Loughborough University. This university is most famous because of its sport facilities but overall, it has high quality research in several disciplines, it is often considered to be in the top 10 best universities in the UK. At this institution everything was given to hold a prestigious conference. The town of Loughborough is mostly known for the university. It is located in

¹ Anthony D. Smith (1939-2016), British sociologist, one of the founders of the nationalism studies, author of *Ethnic Origins of Nations* (1987) (editors' note).

the East Midlands, halfway between Leicester and Nottingham. The venue was more than satisfactory for conducting a few-day-long conference. The professional staff smoothly organized the event, where the participants had a chance to take part in inspiring lectures and panel sessions.

The schedule started on 2nd April evening with the Gellner Lecture. The Gellner Lecture traditionally takes place on the eve before the official start of the conference. It is named after Ernest Gellner² who took a prominent role in the early stage of developing nationalism studies. This year the lecture was held by Andrew Wilson and it was titled *Ukraine at War: Baseline Identity and Social Construction*. The official start of the conference was on 3rd April at 10.00 a.m., and it started with the necessary registration. Right after that the first lecturer was Michael Billig. He is known for his work called *Banal Nationalism*, an influential work on the study of nationalism. His book addressed nationalism not necessarily as a political or sociological phenomenon but rather from the perspective of everyday life. Though Billig himself claimed his research does not concern nationalism in the recent years nevertheless his earlier work makes him one of the most important researchers of the subject. His lecture was titled *Banal Nationalism and Banal Internationalism*. In his lecture Billig addressed several important questions like the how nationalism created the idea of the nation-state, the importance of myth for national thinking, and emphasized that nationalism is not just the idea of a nation, but a way how we can view the world. He argued that the Olympics in its modern form - where nations compete - would not have been possible in the ancient era, simply because the national identity was not present in that form as it is today. After his lecture, the plenary sessions started. Because of the many participants there were four plenary sessions going at the same time. The plenary session block was marked as "A" and the parallel sessions were marked with numbers. By this system, the schedule looked like this: A1 – National education, A2 – Migrant integration and acculturation, A3 – Migration, exclusion, and racism, A4 – Multinationalism and multiculturalism. Since the sessions were held parallel, I had the chance to attend only one of the panels. I attended to the session A3. This session contained several interesting presentations

² Ernest A. Gellner (1925-1995), British anthropologist and philosopher, native of Czechoslovakia, author of the book *Nations and Nationalism* (1983) translated into 24 languages (editors' note).

which was followed by a fruitful conversation. The most important presentation of the session was held by Luis Escobedo who is a Peruvian researcher concerned by the Hungarian minority in Romania. By analyzing the Romanian and Hungarian media about coexistence and the incident of the town of Ditró (rom. Ditrău, Harghita district), where the local population opposed the immigration of Sri Lankan bakers. His presentation draw focus on an important phenomenon that how an already multicultural society reacts for a contemporary conflict of multiculturalism.

After a half hour break the next panel session started at 14.00. The "B" unit was made of the following subjects: B1 – Nationalist discourse, B2 – Ethnic and religious identities, B3 – War and Ukraine, B4 – National identity and media. From these I have attended the B2 session about Ethnic and religious identities. The session proved to be very fascinating and addressed the problem of religious and ethnic identity with examples all around the world. The first presentation was held by Promise Ejiofor who talked about Igbo people in Nigeria who consider themselves Jewish. Their identity is strongly connected to Jewishness, yet they are not widely accepted by international Jewish communities. The second presentation was the work of Zeynep Tuba Sungur who talked about how national identity was constructed in the Islamic Republic of Afghanistan. Afghanistan is a multi-ethnic state that had to create some kind of national identity after the fall of the Taliban regime in 2001. The Afghan identity was constructed and popularized by the Islamic Republic of Afghanistan, yet the religious, ethnic, cultural differences kept the country divided. It was also very inspiring to listen to the presentation of Reynolds Scott-Childress who emphasized in his work how race and ethnicity is very differently understood in the USA than in Europe. After this session, the lunch break was next and there was only one session left for the day. Session "C" was concerning C1 – Gender, C2 – Minority rights, C3 – Far right and populism, C4 – Policy and political actions. I took part in the session C2 about minority rights. Here we could listen about how minority rights are organized in Poland, how the minorities are represented in the Hungarian national assembly, and about the problem of minorities in the democratic development of the late 19th century Kingdom of Hungary.

The second day of the conference was 4th April. The schedule again started at 10.00 with a lecture. The invited plenary speaker was Vincent Martigny who presented how French identity was developing concerning multiculturalism and republicanism. His presentation was

mainly focusing on the political developments and on the emphasis of French identity. The next panel sessions started at 12.00. We continued with the panel "D" made of: D1 – Citizenship, D2 – Nation building, D3 – Multiculturalism, interculturalism and cosmopolitanism, D4 – Global perspectives sessions. From which I took part in D2 about Nation building. Here again we could take part in presentations that concern a wide range of topics and subjects from all around the world. Juan Manuel Montoro was presenting about Kosovo and the importance of the Kosovo national football team in regard to building identity and gaining recognition for the country. Taiga Tanuchi brought an interesting case-study for Australian identity while Doruk Isikci presented about the complicated identities in Cape Town, South Africa. The next plenary speaker was Marco Antonsich who addressed the problem of race regarding Italian identity. After the break, the next session the "E" panel sessions started. It consisted of E1 – Digital and social media, E2 – Theorisation, E3 – Ethnicity and nationalism. During the Theorisation session we could see several interesting approaches that would help us understand nationalism. One of the most fascinating presentations was the one of Steven Mock who showed how the method of cognitive-affective mapping can be used to understand nationalist narratives. After this session, the conference dinner took place which was organized in Tarboush Lebanese Restaurant. During the dinner, the organizers addressed the participants and thanked their contribution.

The last day of the conference was on 5th April. The day started at 9.30 this time. The first event was another panel session. This time the "F", F1 – National belonging, F2 – History, F3 – Media, culture, and nationalism, F4 – Colonialism and post-colonialism. I took part in F2 concerning History. History is indeed one of the most important disciplines concerning nationalism. The presenters touched many subjects during this session, British nationalism, everyday struggles between Poles and Ukrainians in Eastern Galicia during the interwar period, tourism in interwar Belgium and the Albanian national struggle against the Ottoman rule. The last panel session was marked as "G" and it consisted of G1 – Diversity, G2 – National education, G3 – Indigenous peoples and the nation. The G1 session about diversity attracted a great audience not only because of the thought-provoking subject but also because of prestigious presenters. First Junki Nakahara addressed the problem of racism in Japanese society, and later Roi Pérez-Boquete and Gabriel G. Bello showed the diversity of Galician identity, Christopher Cannell showed the ironies of Scottish identity in London - this

presentation was highly popular because the presenter gave away free Scottish chocolates at some point of the presentation, maybe because of this act this presentation was called the "best" by some members of the audience - the session was closed by Marco Antonsich and Kombola T. Ramadhani Mussa with the study: Exploring the race-nation nexus: Perspectives of non-white Italians living in the UK. The last plenary event was Plenary 3: Tariq Modood and Sivamohan Valluvan in conversation. After this the conference was closed. Many participants left earlier but those who stayed during the whole course of the events had a unique experience and a chance to participate in a meaningful conference about nationalism and multiculturalism.

The conference plenary lectures are available on the Facebook page or on the YouTube channel of ASEN. More info, the schedule, pictures and the abstracts of the conference is available on the site of ASEN at asen.ac.uk.

Márk Sima

Artur Gruszczyk (red.), *The War Must Go On. Dynamika wojny w Ukrainie i jej reperkusje dla bezpieczeństwa Polski*, Księgarnia Akademicka, Kraków 2023, ss. 153, ISBN 978-83-813888-0-1

Przedłużająca się wojna na Ukrainie, której konsekwencje odczuwane są we wszystkich dziedzinach życia w krajach Europy Wschodniej, a zwłaszcza w ich gospodarkach oraz w stosunkach międzynarodowych, stała się u nas naczelnym tematem przekazów medialnych jak i bardzo licznych publikacji naukowych.¹ Jej dalsze losy zależą od przebiegu wydarzeń na froncie, gdzie przeważającej pod względem liczebnym i sprzętowym armii rosyjskiej, Ukraińcy przeciwstawiają swoją wielką sprawność i determinację. Ich bohaterstwo jest koniecznym, ale nie dostatecznym warunkiem zwycięstwa. Może ono okazać się daremne, jeżeli kraje Zachodu przestaną udzielać broniącej się Ukrainie militarnego, wywiadowczego, dyplomatycznego, finansowego i humanitarnego wsparcia, co czynią one od początku rosyjskiej inwazji w lutym 2022 roku. Jak długo Ukraina może więc liczyć na to wsparcie? Zachód nazywany jest często w kontekście rosyjskiej agresji „wolnym światem”, a słowo „wolny” w tym wyrażeniu oznacza tyle co „demokratyczny”. Wynika stąd, że pomoc Zachodu dla Ukrainy zależą od woli zachodnich społeczeństw, bardzo przecież nawykłych do spokoju i dobrobytu, niezbyt skorych do poświęceń, rozleniwionych trwającym wiele dekad pokojem i dobrą koniunkturą przerywaną tylko krótkotrwałymi epizodami kryzysowymi. Nie można też zapominać, że są to społeczeństwa bardzo podatne na oddziaływanie obcych służb, a np. Rosja na wojnę informacyjną wydaje rocznie kilkaset milionów dolarów². Wrogi lobbing mający na celu osłabienie państw zachodnich i ich destabilizację, okazuje się skuteczny nawet w instytucjach Unii Europejskiej, bo jak inaczej można byłoby

¹ 19 stycznia 2022 roku w Instytucie Nauk Politycznych i Studiów Międzynarodowych UJ odbyło się seminarium polsko-ukraińskie „*Ukraina wobec rosyjskiej agresji. Problemy bezpieczeństwa państwa, społeczeństwa oraz regionu*”, zorganizowane z inicjatywy Polskiego Towarzystwa Geopolitycznego.

² Przed wrogiem oddziaływaniem na stan świadomości społecznej w Ameryce przestrzegali m.in. Jurij Bezmienow (por. Wilczyński, 2020).

wytłumaczyć wielką determinację tychże instytucji we wprowadzaniu rozwiązań, które prowadzą do osłabienia a nawet zniszczenia europejskiej gospodarki?³ W kontekście trwającej wojny ważne jest to, że społeczeństwa zachodnie mogą stracić wolę wspierania Ukrainy, kiedy stwierdzą, że wpływa to negatywnie na poziom ich dochodów. Wówczas ich rządy będą zmuszone zmienić politykę i postawią na wznowienie biznesu z Rosją. Historia zna wiele tego typu przypadków, kiedy korzyści ekonomiczne okazywały się argumentem o wiele bardziej przekonującym dla demokratycznych społeczeństw, niż ich przywiązanie do uniwersalnych wartości i szlachetnych idei.

Pod względem stosunku do wojny na Ukrainie społeczeństwa zachodnie dzielą się obecnie na dwie grupy. Zwolennicy grupy pierwszej rozumują w ten sposób, że Ukraina wojny z Rosją wygrać nie może, głównie z powodu zbyt wielkiej przewagi „drugiej armii świata” nad wojskiem ukraińskim. W przekonaniu tym podtrzymuje ich aktualna sytuacja, w której to właśnie armia rosyjska pustoszy bezkarnie Ukrainę, a nie odwrotnie. W związku z tym twierdzą oni, że pomaganie Ukraińcom, a zwłaszcza dostarczanie im sprzętu wojskowego, służy tylko przedłużaniu konfliktu i przyczynia się do zwiększania skali zniszczeń i liczebności ofiar. Pogląd taki ma bardzo wielu zwolenników w Europie Zachodniej, zwłaszcza w Niemczech, gdzie organizowane są masowe manifestacje „antywojenne”. Znacznie mniejszą popularność pogląd ten ma w Stanach Zjednoczonych Ameryki, Kanadzie i Wielkiej Brytanii, a zwłaszcza w Europie Wschodniej, w państwach bezpośrednio graniczących z walczącymi stronami. Tutaj przeważająca część społeczeństwa uważa, że należy pomóc napadniętemu państwu, które nie chce podporządkować się woli silniejszego sąsiada, znanego od wieków z bezwzględного podporządkowywania sobie mniejszych narodów. Chociaż obydwie grupy powołują się na racjonalność i etykę (jedni twierdzą że działają na rzecz pokoju i dla ukrócenia cierpień krwawiącej Ukrainy, drudzy zaś w imię sprawiedliwości pomagają stronie słabszej i napadniętej), podstawą postępowania w obydwu przypadkach jest interes, czyli korzyść własna. Pierwsza grupa nie chce

³ Najbardziej jaskrawym przykładem jest propagowanie rozmaitych ideologii rozbijających spójność społeczeństw i przyczyniających się do ich degeneracji, a także tzw. polityka klimatyczna, która musi pozbawić europejską gospodarkę konkurencyjności względem wszystkich pozostałych regionów świata. W wielu gremiach narzucanie krajom UE ograniczeń emisji dwutlenku węgla nazwane zostało „zakładaniem sobie przez Europę pętli na szyję” – tak to określono m.in. podczas XXXI Forum Ekonomicznego w Karpaczu (por. Wilczyński. 2022).

narażać na szwank swoich interesów ekonomicznych, podczas gdy druga oferuje gotowość do pomocy dlatego, że zdaje sobie sprawę z zagrożenia, jakie dla całej Europy Wschodniej stwarzać będzie Rosja w razie pełnego podporządkowania sobie Ukrainy.

Ponieważ zwolennicy obydwu obecnych wśród społeczeństw zachodnich postaw wobec wojny dysponują argumentami uzasadniającymi ich poglądy, wybór właściwego stanowiska stanowi dla obywatela trudny do rozwiązania problem. Dlatego poprawność argumentów wykorzystywanych na poparcie poszczególnych postaw powinna być sprawdzona za pomocą narzędzi naukowych, takich jak analiza geopolityczna. Lektura recenzowanej książki (e-booka) nie daje wprawdzie jednoznacznej odpowiedzi na pytanie, jaka postawa względem trwającego konfliktu jest naukowo uzasadniona, ale dostarcza wielu argumentów, bez których przybliżenie się do takiej odpowiedzi nie byłoby możliwe. Sformułowanie tych argumentów jest zasługą pracowników bardzo zasłużonego dla geopolityki Instytutu Nauk Politycznych i Studiów Międzynarodowych Uniwersytetu Jagiellońskiego⁴, których połączonym wysiłkiem jest zbiór artykułów zatytułowanych „*The war must go on*”, wydany pod redakcją Artura Gruszcza. Składa się on z trzynastu prac o charakterze analityczno-prognostycznym, podzielonych na dwie części. Pierwsza obejmuje osiem artykułów na temat poszczególnych aspektów wojny i jej różnorodnych reperkusji. Pozostałych pięć prac tworzących drugą część książki koncentruje się na wpływie wojny na bezpieczeństwo Polski.

Książkę otwiera artykuł redaktora tomu, kierownika Katedry Bezpieczeństwa Narodowego UJ, Artura Gruszcza. Rzuci on światło na przyczyny wojny, przy czym wrogość Rosji w stosunku do Zachodu wyjaśnia „stanem paranoi” w jakim pozostaje kraj na skutek trwającego wiele lat procesu zniewalania rosyjskiego aparatu władzy, gospodarki i społeczeństwa przez „sprzysiężenie funkcjonariuszy tajnych służb” kierowane przez Putina. Obserwując realia wojny jak i reakcję wielu państw świata, zwłaszcza niejednoznaczną postawę Chin i całej grupy BRICS, autor wskazuje na duże prawdopodobieństwo długotrwałej wojny na wyczerpanie. W drugim artykule, Adrian Tyszkiewicz, dyrektor Instytutu Nauk Politycznych i Studiów Międzynarodowych UJ, zarysował wizję kształtującego się podziału świata na dwa rywalizujące bloki. Po

⁴ Przy Instytucie działa od 2016 roku studenckie Koło Naukowe Myśli Geopolitycznej, a w maju 2022 roku zainaugurowała działalność Pracownia Geopolityczna im. Gen. Władysława Sikorskiego, nad którą patronat sprawuje Polskie Towarzystwo Geopolityczne.

jednej stronie są Chiny używające Rosji jako narzędzia pozwalającego na wiązanie sił i potencjału Zachodu na wschodnioeuropejskim teatrze działań wojennych, wspierane przez takie antyzachodnie reżimy jak Iran, Syria i Korea Północna. Przeciwny blok tworzą udzielające pomocy Ukrainie państwa NATO i Unii Europejskiej, wspierane m.in. przez Japonię i Australię. Autor wyjaśnia różnice między koncepcjami geopolitycznymi, które leżą u podstaw polityki obydwu rywalizujących bloków, nie wnikając w to, na ile państwa wchodzące w ich skład skłonne są do pełnego współdziałania w ramach bloku. M.in. otwarte pozostaje pytanie o to, do którego momentu imperatywy aksjologiczne zawarte w koncepcjach geopolitycznych Chin i Rosji okażą się ze sobą zgodne, nie mówiąc już o stopniu zgodności interesów tych państw. Pytanie to wydaje się szczególnie istotne, jeśli weźmiemy pod uwagę, że to Chiny są decydującym czynnikiem powstrzymującym Putina przed użyciem taktycznej broni jądrowej. Pekinowi Rosja jest potrzebna, ale może się okazać, że wspólnie tworzony przez te państwa blok nie będzie trwał.

Kolejny artykuł autorstwa Pawła Frankowskiego wyjaśnia globalne konsekwencje gospodarcze wojny na Ukrainie, a zwłaszcza spowodowaną przez wojnę konieczność przebudowy łańcuchów dostaw i modeli biznesowych, głównie na rynkach paliw i żywności. W szczególności postawa Chin wobec wojny podważa zaufanie do tego kraju jako ważnego ogniwa łańcuchów dostaw. Także inne państwa BRICS, zamiast starać się uczestniczyć w tworzeniu systemu bezpieczeństwa na świecie, dążą do uzyskania korzyści ekonomicznych (wzrost zysków indyjskich rafinerii przetwarzających rosyjską ropę i eksportujących olej napędowy do Europy). Autor wskazuje na niedoszacowanie kondycji gospodarki Rosji i na jej odporność na zachodnie sankcje. Budowa kolei z azerbejdżańskiej, przygranicznej Astarj, do irańskiego miasta Rasht umożliwi połączenie Rosji przez Azerbejdżan z Shahid Rajae – wielkim irańskim portem kontenerowym nad cieśniną Ormuz. Ta wspólna inwestycja Rosji i Iranu nazywana korytarzem Północ-Południe, stanowi realizację odwiecznych dążeń Rosji do zdobycia dostępu do „ciepłych mórz”.

W następnym artykule Dominika Dziwisz i Błażej Sajduk wyjaśniają przyczyny nikłej efektywności rosyjskich działań cybernetycznych w dotychczasowym okresie wojny. Wskazują oni na brak koordynacji rosyjskich działań cybernetycznych z kinetycznymi oraz brak centralnego cyberdowództwa. Po doświadczeniach skutecznych ataków cybernetycznych na Ukrainę w 2015 roku, Ukraińcy

nie dają się zaskakiwać rosyjskimi działaniami. Z kolei Marek Czajkowski wyjaśnia przyczyny rosyjskiej inwazji, tkwiące w świadomości rosyjskich elit jak i zmanipulowanego społeczeństwa oraz w fałszywej ocenie bieżącej sytuacji strategicznej. Oceniając dotychczasowy przebieg wojny autor wskazuje na możliwość powstania sytuacji, w której żadna ze stron nie będzie w stanie osiągnąć zwycięstwa. Przełamanie tego patu nie będzie możliwe bez odejścia Putina ze stanowiska, po którym ma nastąpić „strategiczna pauza na wiele lat”. W kolejnej wypowiedzi Piotr Bajor ocenił przygotowanie Ukrainy w roku 2022 do obrony, wskazując na znaczenie przyjętej w 2015 roku nowej *Strategii bezpieczeństwa narodowego Ukrainy* i *Doktryny bezpieczeństwa informacyjnego* z 2017 roku. Następnie doktorant ze Szkoły Doktorskiej Nauk Społecznych UJ Mykhailo Volokhai przedstawił sytuację wewnętrzną na Ukrainie i zagrożenie jakie wiąże się z działalnością prorosyjskich polityków ukraińskich. Ostatni artykuł pierwszej części książki, autorstwa Piotra Orłowskiego, wyjaśnia względny sukces sił specjalnych Ukrainy w dotychczasowym okresie pełnoskalowej wojny, który zaprzecza wynikom analiz publikowanych przez ośrodki badawcze w latach 2014-2022, oraz kontrastuje z miernymi dokonaniem sił specjalnych i prywatnych firm wojskowych Rosji.

Drugą część recenzowanej książki otwiera krytyczny artykuł płk. rez. Dariusza Kozerańskiego, który przedstawia konsekwencje, jakie wojna na Ukrainie niesie dla zdolności obronnych Polski. Autor sceptycznie wypowiada się o możliwości realizacji rządowego celu budowy 300-tysięcznej armii, wylicza wady prawne *Ustawy o obronie ojczyzny* z 2022 roku, wskazuje na słabość systemu szkolenia rezerw i na rozbrajanie armii na skutek przekazywania sprzętu Ukrainie. W podobnym tonie utrzymany jest artykuł Bogdana Kosowskiego. Mówi on o istniejących u nas brakach w zakresie funkcjonowania administracji publicznej kierującej systemem zarządzania kryzysowego, wskazując na konieczność organizacji obrony cywilnej dla zapewnienia bezpieczeństwa ludności na wypadek wojny, stworzenia systemu logistycznego oraz zintegrowanego systemu informatycznego. Z utrzymanymi w pesymistycznym tonie wnioskami dwóch poprzednich autorów kontrastuje dokonana przez Wiktora Hebde analiza wpływu wojny na Ukrainie na bezpieczeństwo energetyczne Polski. Wojna istotnie zdestabilizowała bezpieczeństwo energetyczne, ale przyczyniła się do przyspieszenia procesu dywersyfikacji dostaw nośników energii, aktywizację inwestycji produkcyjnych i infrastrukturalnych oraz dotyczących zwiększania efektywności energetycznej. Arkadiusz Nyzio w

kolejnym artykule koncentruje się na bezpieczeństwie wewnętrznym Polski. Autor analizuje zmiany w polityce bezpieczeństwa wewnętrznego, wskazując na rozszerzenie uprawnień służb, co oznaczać ma wzmocnienie represyjności państwa, które po ustaniu zjawisk będących ich przyczyną staje się nową normą. Ostrzegając przed taką możliwością, nie proponuje on jednak rozwiązań, które powinny być wprowadzone, zamiast krytykowanego wzmocnienia represyjności w obliczu masowego napływu uchodźców i wrogości ze strony Białorusi i Rosji. W ostatnim opracowaniu Mateusz Kolaszyński wskazuje na konieczność budowy przez Polskę „wspólnoty wywiadowczej”, czyli zespołu instytucji odpowiedzialnych za współdziałanie i wymianę informacji istotnych dla bezpieczeństwa. Autor krytycznie ocenia zbyt małe nakłady finansowe na bezpieczeństwo wywiadowcze Polski, a także brak nadzoru nad instytucjami wywiadowczymi i służbami specjalnymi.

Autorzy poszczególnych rozdziałów książki są ekspertami w zakresie podejmowanej przez nich problematyki, dlatego trudno sformułować istotne zastrzeżenia do prezentowanych koncepcji. Być może układ książki byłby lepszy, gdyby kolejność rozdziałów została ustalona na podstawie kryterium tematycznego. W szczególności artykuł Marka Czajkowskiego („*Against All Odds. Po co Rosji Ukraina?*”), z rozważaniami dotyczącymi przyczyn rosyjskiej agresji, powinien znaleźć się zdecydowanie bliżej początku książki. Nie sposób nie zauważyć, że każdy z autorów przygotowywał swoją wypowiedź niezależnie od pozostałych, co sprawia, że wstępne części poszczególnych rozdziałów zawierają te same treści, które ponadto znajdują się we *Wprowadzeniu* redaktora, Artura Gruszczaka. Kolejna uwaga dotyczy nielicznych rozdziałów, których autorzy w niewystarczającym stopniu dostosowali formę swoich opracowań do wymogów pracy naukowej. We fragmentach niektórych rozdziałów widać jednostronność typową dla osób, które wbrew metodyce obowiązującej w nauce, sposób doboru argumentów podporządkowali z góry przyjętym tezom. M.in. krytyka polityki polskich władz w rozdziale dotyczącym reperkusji wojny dla zdolności militarnych Polski byłaby o wiele bardziej przekonująca, gdyby obok licznych zastrzeżeń, autor wspomniał także o tych działaniach rządu, które skutecznie przyczyniają się do powiększania potencjału sił zbrojnych (np. zakupy uzbrojenia, utworzenie Wojsk Obrony Terytorialnej, odtwarzanie zlikwidowanych garnizonów, doprowadzenie do zwiększenia obecności sił amerykańskich). Podobnie artykuł dotyczący zarządzania kryzysowego znacznie traci na wiarygodności

stwierdzeniem, że organy administracji publicznej wykazały „zagubienie” w sytuacji napływu uchodźców. Wiadomo, że administracja publiczna w Polsce posiada wiele biurokratycznych wad, jednak ocena Bogdana Kosowskiego wydaje się oparta na jednostkowych przykładach i bardzo odbiega od powszechnego odbioru tego, w jaki sposób Polska poradziła sobie z masowym napływem uchodźców z Ukrainy.

Kolejne uwagi krytyczne odnoszą się do całości publikacji i dotyczą stosowanej nomenklatury geograficznej, która jest szczególnie istotna z punktu widzenia geopolityki. Autorzy, będący w większości specjalistami w zakresie bezpieczeństwa narodowego, najwyraźniej nie porozumieli się co do tego, jak nazywać region Europy, do którego zalicza się Polska. Jedni używają nazwy „Europa Środkowo-Wschodnia” podczas gdy inni preferują wyrażenia takie jak „Europa Wschodnia” i „Europa Środkowa” (por. m.in. s. 66, 69, 116, 120, 121). W kilku momentach z kontekstu wynika, że Polska jest jednak, z racji powiązań sojuszniczych, częścią Zachodu, co może sugerować jednak przynależność do Europy Zachodniej. Ponadto niektórzy autorzy używają w odniesieniu do Europy słowa „kontynent”, chociaż powszechnie wiadomo, że żaden osobny kontynent o takiej nazwie nie istnieje. Wymienione wyżej niedopatrzienia dotyczą ogromnej większości współczesnych opracowań naukowych i są rozpowszechnione w bieżącej debacie publicznej, dlatego nie można winić autorów recenzowanej publikacji o to, że błędów tych nie udało im się uniknąć. Całą winę za te i inne nieścisłości w nazewnictwie geograficznym ponoszą geografowie, gdyż to ich zadaniem jest ustalenie prawidłowych nazw oraz granic poszczególnych regionów. To geografowie powinni w szczególności ustalić co to jest Europa, jaki jest jej zasięg, i jakie regiony ona obejmuje⁵. Publikacje naukowe od popularnych różnią się m.in. precyzją języka, bez czego nie jest możliwe porozumienie między badaczami i rozwój nauki. To, czy Polska jest w Europie Wschodniej, czy jednak w Środkowej, nie jest bynajmniej geopolitycznie obojętne. Ktoś, kto uznaje przynależność Polski do Europy Środkowej lub Środkowo-wschodniej, daje Rosjanom upragniony przez nich status Europejczyków, a jednocześnie pośrednio zatwierdza hegemonię Niemiec nad obszarem, który od końca XIX wieku nazwany został *Mitteleuropa* (Eberhardt, 2005). Utrwalanie przynależności Polski do niemieckiej *Mitteleuropy* znajduje analogię do prób włączenia części dzisiejszej Ukrainy do *ruskiego miru*, polegających

⁵ Problematykę tę poruszył piszący te słowa w specjalnym artykule (2014), a ostatnio w I części książki „*Regiony świata. Geografia i geopolityka*” (2021, s. 23-27).

także na propagowaniu nazwy „*Noworosja*”. Tablice z taką nazwą stoją dzisiaj w wielu miejscach na dawnych Dzikich Polach i zaporoskich stepach. Krytyka geografów, zwłaszcza polskich, za to że nie wypełniają należycie swoich naukowych powinności, nie dotyczy całej geografii. W geografii amerykańskiej wyrażenie „Europa Środkowa” nie istnieje jako nazwa geograficzna. Europa obejmuje tam część zachodnią i wschodnią, przy czym linia graniczna przebiega od Bałtyku do Adriatyku, oddzielając Polskę i Czechy od Niemiec oraz Węgry i Słowenię od Austrii i Włoch. Podział taki posiada uzasadnienie historyczne i społeczno-ekonomiczne oraz jest zgodny z powszechnymi wyobrażeniami na temat zróżnicowania Europy.

Inny problem językowy jaki ujawnił się w recenzowanej publikacji dotyczy przyimków miejsca jakich używa się wraz z nazwą Ukraina. Zwyczaj respektowany przez wielkich twórców polskiej literatury, z Henrykiem Sienkiewiczem na czele, każe mówić „na Ukrainie”, „na Ukrainę”. Poprawność takiego wyrażenia potwierdzają słowniki języka polskiego (por. Doroszewski, red., 1995, s. 818; Sobol, red., 1994, s. 976). W ostatnich latach pojawiła się tendencja, aby w odniesieniu do Ukrainy mówić tak, jak do większości państw świata, a więc „w Ukrainie”, „do Ukrainy”. Tradycyjne formy reformatorzy polskiego języka uznali za przejaw „narracji kolonialnej”: używanie formy „na Ukrainie” miałyby oznaczać odmawianie Ukraińcom prawa do suwerennego państwa i poniżanie ich jako narodu. W internecie pojawiły się wypowiedzi filologów sugerujące, że forma „w Ukrainie” jest poprawna, i że znana była już w XIX wieku (choć nie wskazują konkretnych publikacji zawierających popierające ich tezę frazy). Ta nowomodna tendencja została zaakceptowana przez dużą część polskojęzycznych mediów, stając się oznaką tzw. politycznej poprawności. Popularna pieśń z refrenem „Hej, sokoły” zapewne musi wkrótce zostać zakazana, ponieważ jej refren zawiera frazę „na zielonej Ukrainie”, oraz ukazą się nowe, politycznie poprawne wydania sienkiewiczowskiej Trylogii. Aby uniknąć korekt, które w przyszłości mogą okazać się konieczne, w recenzowanej książce automatycznie zmieniono we wszystkich rozdziałach frazy „na Ukrainie”, na uważane za poprawne „w Ukrainie”. Użyty program do edycji tekstu tylko w jednym miejscu pozostawił oryginalne brzmienie, gdyż nie zauważył go z powodu literówki. Jest to na stronie 58, gdzie mowa jest o dostarczaniu broni na Ukrainę – edytor nie zmienił frazy na uznaną za poprawną formę „do Ukrainy”, ponieważ zamiast „n” w krytycznym przyimku omyłkowo wpisana została litera „m”. Dzięki temu wiadomo, że nie

wszyscy autorzy recenzowanej publikacji są zwolennikami ingerencji w polski język w celu dostosowania go do zasad politycznej poprawności. Być może za kilkadziesiąt lat wszyscy w Polsce będą stosować formy uważane dzisiaj za politycznie poprawne, wydane zostaną nowe słowniki językowe, będziemy podróżować nie tylko „do Ukrainy” ale także „do Litwy”, „do Słowacji”, będziemy mówić że byliśmy „w Węgrzech”. Naszym filologom gotowym do zatwierdzania tego typu nowin powinien jednak ktoś wytłumaczyć, że w ten sposób niszczą oni język, zatracając zawartą w nim historyczną mądrość. Nie jest prawdą, że mówiąc „na Ukrainie” usiłujemy kwestionować ukraińską państwowość i przywracać polskie prawo do Kresów. Kiedy kształtował się polski język (wieki XIV-XVI), w odniesieniu do wszystkich krajów znajdujących się wraz z ziemią polskimi we wspólnym państwie, przyjęto używać przyimka „na” (zamiast „w” i „do” stosowanych w odniesieniu do krajów obcych). I nie było to wyraz wyższości ani panowania Polaków nad innymi narodami, ale oznaka przynależności do wspólnoty wielonarodowej Rzeczypospolitej, której wszyscy obywatele, mieszkając w jednym państwie, współdziałali ze sobą i intensywnie się ze sobą miesza pod rządami Piastów (Polaków), Andegawenów (Węgrów) i Jagiellonów (Litwinów). Eugeniusz Romer wyliczył, że na skutek tego kilkuwiekowego mieszania, aż jedna trzecia ludności Galicji Wschodniej miała na początku XX wieku mieszane, polsko-rusińskie pochodzenie (Romer 1919; 1920; Lutosławski, Romer 1919; por. także Wilczyński 2018). W polskim języku utrwalona jest nasza historia, i ta jego unikatowa wartość znalazła się dzisiaj na celowniku politycznie poprawnych reformatorów, którzy najwyraźniej nie uznają wpajanej niegdyś w szkołach patriotycznej zasady, zgodnie z którą język ojczysty należy kochać i szanować. Filologowie przekonujący, że forma „w Ukrainie” jest dopuszczalna, bo już od wieków była stosowana, zapominają, że aż do końca XIX wieku nazwa Ukraina oznaczała wyłącznie tereny Naddnieprza, a więc nie odnosiła się do Wołynia, Galicji Wschodniej ani do Podola. Nikomu wówczas nie przychodziło do głowy nazywać Ukrainą np. obszarów otaczających Lwów lub Stanisławów. Usiłując doprowadzić do zmian w języku polskim nie biorą oni pod uwagę niebezpieczeństw wiążących się z tego typu zabiegami. O tym, że nie wolno ingerować w język, w formy i znaczenia słów, pisał już Konfucjusz i bardzo wielu badaczy, w tym nowożytni antropologowie i językoznawcy, począwszy od Gottfrieda Herdera i Wilhelma Humboldta aż po współczesnych reprezentantów szkoły relatywizmu językowego. Język nie jest bowiem wyłącznie narzędziem komunikacji, ale nośnikiem

kultury, rezerwuarem wiedzy i ważnym aspektem ludzkiego istnienia, determinując sposób myślenia i uczestnicząc w tworzeniu pojęć (Skutnabb-Kangas, 2002; Sima, 2022). Język powinien więc być przedmiotem ochrony, bo ingerencja w język oznacza próbę wpływania na sposób myślenia. Najwyraźniej nie wiedzieli o tym Ukraińcy na początku XX wieku, kiedy dokonywali istotnych operacji na własnym języku.⁶ Wspominała to Janina Chojecka, która w 1918 roku, aby ratować życie, wraz z rodziną porzucić musiała swój dwór w Tomaszówce na prawobrzeżnej Ukrainie (ob. Томашівка w rejonie fastowskim obwodu kijowskiego), nad rzeką o nazwie Irpień (Ірпінь), z którą zapoznali się wszyscy śledzący ostatnie wydarzenia na ukraińskim froncie. Oprócz zmian leksykalnych, gramatycznych i innych, Rusini zgodzili się wówczas nawet na zmianę nazwy całego narodu (Наконечний, 2013). Potem przyszedł hołodomor, przesiedlenia, wołyńskie ludobójstwo, a ostatnio zbrodnie takie jak te, których niemyym świadkiem była m.in. wspomniana wyżej rzeka Irpień (płyne ona obok szczególnie doświadczonych przez wojnę miast Irpień, Bucza i Hostomel, na północno-wschodnim obrzeżu aglomeracji kijowskiej). Uzasadnione w tym miejscu jest pytanie, czego oczekują ci wszyscy, którzy forsują ideę „poprawiania” języka, który istotnie kształtuje myślenie użytkowników? Do jakich zmian w naszym myśleniu o Ukrainie chcą oni doprowadzić? Po wybuchu pełnoskalowej wojny Polacy udowodnili, że ich sposób myślenia o Ukraińcach żadnej korekty nie wymaga, chociaż nikt w Polsce nie zapomniał przecież o tragicznych kartach naszej wspólnej historii. Aby to nasze myślenie nie uległo zmianie, nie odmawiajmy Ukrainie specjalnego statusu w naszym języku. Potraktowanie Ukraińców na równi z obcymi nam narodami, czego wyrazem byłby przyimek „w” przed nazwą Ukrainy, będzie pierwszym krokiem do zmiany, która byłaby znakomitą prezentem dla władców Kremla, dla których polsko-ukraińskie braterstwo stanowiło zawsze i nadal stanowi ogromny problem. Stąd też biorą się takie językowe „wrzutki” jak „w Ukrainie”. Odebranie Ukraińcom specjalnego statusu, którego wyrazem jest przyimek „na”, nie oznaczałoby rezygnacji z żadnej „postkolonialnej narracji”, tylko byłoby zaprzeczeniem naszej wielowiekowej wspólnej historii, dzięki której w naszych żyłach płynie „krew pobratymcza”, jak pisał Sienkiewicz. Nie powinniśmy robić tego zwłaszcza obecnie, w 350 rocznicę bitwy pod Chocimiem, gdzie wojska

⁶ „We wszystkich szkołach i urzędach forsownie wprowadzano język ukraiński, a był to jakiś nowotwór językowy, skomponowany przez bat'kę Hruszewskiego i jego satelitów, którego pozatem nikt, poczynając od chłopów ukraińskich, a kończąc na urzędnikach Centralnej Rady – nie znał i nie rozumiał!” (Chojecka, 1936, s. 57).

wszystkich tworzących Rzeczpospolitą narodów pod wodzą Sobieskiego pokonały znacznie liczniejszą armię turecką, oraz w 365 rocznicę ugody hadziackiej, kiedy nasi przodkowie usiłowali uznać Ruś za trzeci pełnoprawny element Rzeczypospolitej, już nie Obojga, ale Trojga Narodów.

Książka poświęcona wojnie, zwłaszcza wojnie rozgrywanej na oczach świata tuż za naszą granicą, nie może być lekturą przyjemną i miłą. Autorzy recenzowanego dzieła piszą o sprawach związanych z cierpieniem i pożąką nie starając się epatować wstrząsającymi obrazami, zachowując raczej postawę chłodnego naukowego sceptycyzmu. Element prognostyczny jest bardzo ostrożny, obwarowany wieloma warunkami. Podkreślić należy skrupulatną redakcję i znikomą liczbę błędów literowych i innych. Wielką zaletą książki jest też widoczny wysiłek większości autorów, mający na celu zachowanie obiektywizmu, dzięki czemu zawarty w niej przekaz wielokrotnie pozwala na korektę poglądów ukształtowanych pod wpływem mediów. Badacze z Uniwersytetu Jagiellońskiego wypełnili swoją powinność, prezentując wyniki najnowszych badań dotyczących wojny na Ukrainie i jej różnorodnych konsekwencji. Książka niewątpliwie zasługuje na uwagę i powinna być skonfrontowana z innymi publikacjami, także z pracami geopolityków, którzy w swoich badaniach wykorzystują odmienne źródła, czego efektem mogą być konkluzje niekoniecznie zgodne z tytułowym „*the war must go on*”. Mimo to recenzowana książka jest niewątpliwie niezbędna dla wszystkich tych, którzy pragną swoje poglądy na temat wojny na Ukrainie, oprzeć na naukowych podstawach.

Witold J. Wilczyński

Literatura:

- Chojecka, J.M., 1936. *Opętańcy. Czasy wojny światowej i przewrotów na Ukrainie*, Drukarnia Diecezjalna w Łomży.
- Doroszewski, W. (red.), 1995. *Słownik poprawnej polszczyzny PWN*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Eberhardt, P., 2005. *Geneza niemieckiej koncepcji „Mitteleuropy”*, *Przegląd Geograficzny*, 4, s. 463-483.
- Lutosławski, W., Romer, E., 1919. *The Ruthenian Question in Galicia*, Imprimerie Levé, Paris,

- Наконечний, Е., 2013. *Украдене ім'я: чо му Русини стали Українцями*, П.П. Медобори, Кам'янець-Подільський.
- Romer, E., 1919. *Struktura społeczna i kultura materyalna Polaków i Rusinów w Galicji Wschodniej*, Książnica Polska, Lwów.
- Romer, E., 1920. *Études de civilisation comparée (Polonais, Ruthènes, et Allemands)*, Henri Barrère, Paris.
- Sima, Z.M., 2022. *Polityka językowa w państwach Unii Europejskiej*, Przegląd Geopolityczny, 42, s. 117-132.
- Sobol, E. (red.), 1994. *Mały słownik języka polskiego*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Skutnabb-Kangas, T., 2002. *Why should linguistic diversity be maintained and supported in Europe?*, Council of Europe, Strasbourg.
- Wilczyński, W., 2014. *Geografia i metageografia ziem dawnej Sarmacji*, Przegląd Geopolityczny, 9, s. 9-30.
- Wilczyński, W., 2018. *Українці/Rusini w pracach Jana i Eugeniusza Romerów*, Przegląd Geopolityczny, 26, s. 32-51.
- Wilczyński, W., 2020. *Sowieckie źródła współczesnej wojny kulturowej*, Przegląd Geopolityczny, 33, s. 173-191.
- Wilczyński, W., 2021. *Regiony świata. Geografia i geopolityka*, Polskie Towarzystwo Geopolityczne, Kraków.
- Wilczyński, W., 2022. *XXXI Forum Ekonomiczne „Europa w obliczu nowych wyzwań” – Karpacz, 6-9 września 2022 r.*, Przegląd Geopolityczny, 42, s. 145-150.

**Polemika z recenzją książki: „Cykle, a społeczeństwo,
giełda i koniunktura gospodarcza” (Przegląd
Geopolityczny, 2023, 43, ss. 222 - 226)**

Dziękuję za recenzję mojej publikacji panu dr hab. Romanowi Szulowi. Oprócz docenienia niektórych aspektów mojej pracy znalazły się w niej pewne nieścisłości, mogące wprowadzić w błąd czytelnika, co pewnie było spowodowane jej rozmiarem i wielowątkowością. Szczególnie nieadekwatne jest sugerowanie niskiego znaczenia książki dla geopolityki, opierania się przede mną na koncepcji determinizmu zdarzeń i filozofii kabały, zarzut wybiórczego podejścia do motywów i rzeczywistych podstaw dokonywania zakupów i sprzedaży instrumentów finansowych, na giełdzie. Poniżej pozwalam sobie odnieść się do tych aspektów krytyki.

Przed wszystkim nie mogę się zgodzić, że publikacja ma niewielkie znaczenie dla geopolityki. Wprost przeciwnie. Począwszy od wielowątkowego omówienia przyczyn pełnoskalowej, militarnej agresji Rosji na Ukrainę (co zostało zauważone w tym samym tomie „Przeglądu Geopolitycznego”, s. 183) oraz geopolitycznych prognoz przyszłych wydarzeń odnosi się ona, w znacznym stopniu do cywilizacyjnych i gospodarczych fundamentów wydarzeń, w tym do wybuchu II Wojny Światowej, przewrotu bolszewickiego w Rosji, wybuchu Rewolucji Francuskiej. Poruszone też są możliwości zbliżającego się krachu gospodarczego, po którym, jak wskazują dotychczasowe doświadczenia historyczne, prawdopodobnie rozpoczną się konflikty zbrojne na skalę globalną (po być może przejściowym ustabilizowaniu się sytuacji na Ukrainie, zwłaszcza przy obecnym braku zdolności Chin do zaatakowania Tajwanu).

Moje rozważania, dotyczące zbliżającego się silnego kryzysu gospodarczego, opierają się nie tylko na analizie, opracowanej z zastosowaniem liczb Fibonacciego i złotych podziałów ale również na wynikach obserwacji zmian aktywności Słońca i sytuacji ekonomicznej. To zagrożenie kryzysem zostało również dostrzeżone przez prof. dr hab. Stanisława Drożdża z Zakładu Teorii Systemów Złożonych Instytutu Fizyki Jądrowej Polskiej Akademii Nauk, co wskazałem w swojej publikacji.

Ideą mojej pracy nie jest przedstawienie znanych poglądów Aleksandra Dugina, a przypomnienie uprzedniego spojrzenia niektórych polskich geopolityków na jego niektóre poglądy, w kontekście obecnej pełnoskalowej agresji Rosji na Ukrainę, niepowodzeń agresora oraz niechęci Niemiec do pomocy militarnej dla kraju, będącego ofiarą tej agresji.

W kilku miejscach, chociaż stosunkowo w niewielkiej części publikacji, przedstawiam także pojawiające się zależności matematyczne, będące liczbami Fibonacciego i relacjami pomiędzy nimi, w odniesieniu do niektórych istotnych wydarzeń w historii Polski i świata. Liczby Fibonacciego i ich relacje występują również w budowie wszechświata, biologii, genetyce, architekturze i sztuce oraz są praktycznie wykorzystywane podczas inwestycji i spekulacji giełdowych. Mogą one, chociaż nie muszą, okazać się przydatne w prognozowaniu. Te wartości i relacje między nimi, określane mianem złotego podziału, wbrew poglądom i sugestiom szanownego recenzenta, nie mają nic wspólnego z filozofią kabały, ani nie są wskazane przeze mnie - jako mające deterministyczny charakter. Tym bardziej nie są zdeterminowane przez żadną nieokreśloną siłę. Mogą być one przypadkowe, naturalne, wykorzystywane w ramach inżynierii społecznej lub mieszane. Zarazem nie da się zaprzeczyć ich występowaniu w historii, co można sprawdzić za pomocą kalkulatora, sięgając do adekwatnego podręcznika, nawet z zakresu szkoły podstawowej. Szerzej wskazane zależności przedstawiam w publikacji: *Nadciągające zagrożenia i wojny, a historia matematyczna*. Należy dodać, że i filozofia kabały wskazuje na możliwość, a nie na jednoznaczny determinizm zaistnienia wydarzeń oraz jest ona związana z cywilizacją i kulturą żydowską, a nie hinduską.

Moja publikacja nie odnosi się również do samych zmian trendów w natężeniu plam słonecznych, a do zbieżności tych zmian z istotnymi wydarzeniami w Polsce i na świecie, co również stanowi niewielki fragment pracy. Natomiast fakt występowania wskazanych przeze mnie zbieżności należałoby poddać multidyscyplinarnym badaniom, pozwalającym odrzucić lub potwierdzić przypadkowość ich częstszego ogniskowania się w niektórych miejscach czasu i przestrzeni. Nie ma więc podstaw do ich ignorowania, zwłaszcza, że wskazane przeze mnie dramatyczne zbieżności mogą, chociaż nie muszą wystąpić w kolejnych latach, a uprzednio dotyczyły one m. in. istotnych lat kalendarzowych w historii naszego kraju, w których miały miejsce: utrata niepodległości na skutek rozbiorów i II Wojny Światowej, Powstanie Listopadowe i

Styczniowe, odzyskanie niepodległości w 1918 roku i częściowe zrzeczenie się jej, na skutek wstąpienia Polski do Unii Europejskiej.

Również nie można zaprzeczyć występowaniu 12-letnich cykli istotnych wydarzeń we współczesnej historii Polski oraz częściowo Rosji i Związku Sowieckiego, dla którego odkryłem autorski szereg oparty na złotych podziałach, a także występowaniu liczb Fibonacciego m. in. w odniesieniu do lat kalendarzowych, podczas wprowadzania systemu nazistowskiego w Niemczech i komunistycznego w Polsce. Odnosząc się do licznych cytatów, zawartych w mojej książce pragnę docenić pracę wcześniejszych badaczy z różnych obszarów nauki, jednocześnie odpowiednio je zestawiając, w sposób przydatny dla szerszego rozumienia procesów, mających wpływ na geopolitykę, a zarazem na procesy gospodarcze i giełdowe.

Mimo że semantycznie wskazywana jest konieczność spełniania przez cykle dwóch warunków: powtarzalności i regularności, w ekonomii funkcjonuje pojęcie cykli gospodarczych i finansowych, których długość trwania nie jest stała w czasie. Natomiast powtarzają się poszczególne ich fazy. To założenie służy do pomiarów obecnej sytuacji rynkowej oraz do prognozowania nadchodzących wydarzeń, chociaż prognozy te nie dają pewności dotyczącej momentów czasowych. Opieranie się na nich pomaga uporządkować opis przebiegu procesów gospodarczych i podejmować działania stabilizacyjne, co jednak może być działaniem odsuwającym wystąpienie silnego załamania i światowego konfliktu zbrojnego.

Odnosząc się do wskazanej przez szanownego recenzenta postawy *graczy* giełdowych, faktycznie wśród uczestników rynku występuje grupa osób podejmujących swoje decyzje w sposób emocjonalny i para-intuicyjny. Są oni określanii - jako *street-money*. Jednak oprócz niej na rynku występują grupy inwestorów i spekulantów, określanych - jako *smart-money*. Członkowie drugiej grupy swoje decyzje opierają na zasadach analizy fundamentalnej, portfelowej lub technicznej albo kilku z nich. Analiza fundamentalna opiera się na badaniu zmian podaży pieniądza, polityki banków centralnych, wskaźników koniunktury, sytuacji ogólnogospodarczej, branżowej i sytuacji poszczególnych spółek, w tym m. in. dynamiki zmian przychodów, zysku netto i przepływów finansowych z działalności operacyjnej, itp. Analiza portfelowa, z kolei służy do badania rynku pod kątem stopy zwrotu, z uwzględnieniem ryzyka, co ma na celu wyeliminowanie m. in. czynników emocjonalnych. Analiza techniczna zaś opiera się na specjalistycznych wskaźnikach, wartości wolumenu, falach

Elliotta oraz cyklach o charakterze gospodarczym, politycznym i sezonowym. Podobnie jak i w innych obszarach biznesu intuicja podczas podejmowania decyzji na giełdzie jest przydatna, jednak dalece niewystarczająca bez odpowiedniej, wiedzy, analiz i doświadczenia, co oczywiście nie wyklucza występowania czynników ryzyka.

Wbrew opinii szanownego recenzenta, w której stwierdził, że pełnoskalowa militarna agresja Rosji na Ukrainę była zaskoczeniem dla wielu (choć nie wszystkich), nie wyróciła ona cykli gospodarczych i finansowych ale w pewnym sensie wpłynęła na ich przebieg. Podobnie jak uprzednia agresja Rosji na Gruzję, rozpoczęła się ona również na początku fali spadkowej, mającej miejsce na rynkach akcji, co wskazałem w opracowaniu wraz z szerszym odniesieniem do tła tej agresji. Dziękuję szanownemu recenzentowi za dostrzeżenie wielowątkowości mojej pracy, zwłaszcza za uznanie istotności zmian natężenia promieniowania elektromagnetycznego Słońca oraz cykliczności zmian klimatycznych (w koncepcji Raymonda H. Wheelera), w kontekście ich wpływu na ewolucję cywilizacji. Choć szanowny recenzent wskazał, że z *koncepcji długoterminowych cykli pogodowych nie można wywnioskować, kto zwycięży w obecnym starciu cywilizacji Zachodu i Wschodu*, kolejne fragmenty mojej pracy, oparte na innych koncepcjach wskazują na cykliczne przesuwanie się dominacji cywilizacyjnej z Zachodu na Wschód. Jak wskazałem w swojej książce, w społeczeństwie Zachodu obserwować można obecnie przejawy wieloletniego trendu zmian w psychice osobowości, w kierunku autodestrukcyjnym i chaosogennym.

Maciej Wojewódka

Noty o autorach

Saroj Kumar Aryal, doktorant na Wydziale Nauk Politycznych i Studiów Międzynarodowych Uniwersytetu Warszawskiego; badacz geopolityki regionalnej Azji Południowej, indyjskiej polityki zagranicznej i zagadnień dotyczących chińskiej obecności w Azji Południowej.

Agnieszka Bógdał-Brzezińska, profesor na Wydziale Nauk Politycznych i Studiów Międzynarodowych Uniwersytetu Warszawskiego; specjalistka w zakresie stosunków międzynarodowych; prowadzi także badania historyczne, w zakresie historii nauki, teorii relacji międzynarodowych, cyberbezpieczeństwa. Współautorka m.in. „Cyberterroryzm i problemy bezpieczeństwa informacyjnego we współczesnym świecie” (Warszawa 2003); „Terroryzm i cyberterroryzm jako największe wyzwanie bezpieczeństwa współczesnego państwa”, (Chicago 2016); autorka „Jako monarcha i jako człowiek. Uwarunkowania personalne decyzji politycznych Józefa II Habsburga” (Warszawa 2016).

Oleksiy Ihorovych Kriukov, profesor w Katedrze Administracji Publicznej Narodowego Uniwersytetu Obrony Cywilnej Ukrainy w Charkowie; badacz procesów formowania się elit politycznych, problemów bezpieczeństwa informacyjnego i ekologicznego, oraz wpływu procesów geopolitycznych na sytuację Ukrainy. Autor m.in. „Еліта і лідерство в системі публічної ладі. Філософія і психологія публічної ладі” (*Elita i przywództwo w systemie władzy publicznej. Filozofia i psychologia władzy publicznej*, 2015), „Державна політика у сфері моніторингу стану потенційно небезпечних об'єктів” (*Polityka państwa w zakresie monitorowania stanu obiektów potencjalnie niebezpiecznych*, 2023).

Daniel Kucharek, profesor Lotniczej Akademii Wojskowej w Dęblinie oraz Szkoły Wyższej Wymiaru Sprawiedliwości w Warszawie; badacz problematyki bezpieczeństwa ekonomicznego, terroryzmu, transportu lotniczego, szczególnie w przewozach materiałów niebezpiecznych.

Konrad Malasiewicz, kierownik Zakładu Teorii Walki Akademii Kaliskiej im. Prezydenta Stanisława Wojciechowskiego, pułkownik rezerwy, dr hab. inż. Ekspert w zakresie prakseologii, ogólnej teorii walki, strategii, sztuki operacyjnej, taktyki i dowodzenia. Autor studium pt. *Teoria walki zbrojnej. Próba systematyzacji* (Warszawa 2018), oraz

podręcznika *Wstęp do taktyki pododdziałów wojsk lądowych* (Kalisz 2022).

Tomasz Michalski, profesor w Instytucie Geografii Społeczno-Ekonomicznej i Gospodarki Przestrzennej Uniwersytetu Gdańskiego. Redaktor naczelny czasopisma *"Journal of Geography, Politics and Society"*. Zainteresowania naukowe: geografia medyczna, monitoring sytuacji społecznej, przemiany społeczne i ludnościowe w europejskich krajach postkomunistycznych. Autor m.in. *„Problemy monitoringu przestrzennego sytuacji społecznej”* (2020), *„Obszary problemowe Śródmieścia Gdańska”* (2017).

Wiktor Możgin, wykładowca w Akademii Nauk Stosowanych w Ostrowcu Świętokrzyskim na kierunku bezpieczeństwo narodowe, doktorant w zakresie kulturoznawstwa na Uniwersytecie Jagiellońskim. Badacz problemów geopolitycznych państw powstałych z rozpadu ZSRR, a przede wszystkim Ukrainy, zagadnień związanych z jej transformacją społeczno-gospodarczą i polityczną oraz trwającej od 2014 roku wojny ukraińsko-rosyjskiej.

Hryhorii Perepelytsia, profesor Instytutu Stosunków Międzynarodowych Kijowskiego Uniwersytetu Narodowego im. Tarasa Szewczenki, dyrektor Instytutu Polityki Zagranicznej Akademii Dyplomatycznej MSZ Ukrainy, szef wydziału polityki wojskowej Narodowego Instytutu Studiów Strategicznych; oficer marynarki wojennej Ukrainy w stanie spoczynku. Ekspert w zakresie polityki zagranicznej, bezpieczeństwa i kontroli zbrojeń. Autor m.in. *„Конфликт в Приднестровье. Причины, проблемы и прогноз развития”* (Kijów 2001); redaktor *„Transformations Processes in the Visegrad Group and Ukraine: Comparative Analysis”* (Kijów 2012); *„Foreign policy of Ukraine - 2015: Strategic Assessments, Forecasts and Priorities”* (Kijów 2016.) *„Ukraine – Russia: War in the Conditions of Coexistence”* (Kijów 2017).

Janusz Płaczek, profesor Lotniczej Akademii Wojskowej w Dęblinie. Pułkownik rezerwy z 30-letnim doświadczeniem służby w Siłach Zbrojnych RP. Związany od 1985 r. z wyższym szkolnictwem wojskowym, specjalizuje się w problematyce gospodarczo-obronnej.

Manish Jung Pulami, pracownik naukowy Wydziału Stosunków Międzynarodowych Południowo-Azjatyckiego Uniwersytetu w New

Delhi; badacz geopolityki regionalnej Azji Południowej, zwłaszcza polityki małych państw regionu oraz chińskiej polityki zagranicznej.

Adam Rogala-Lewicki, prawnik, adwokat, były urzędnik państwowy, doktor nauk społecznych w zakresie nauk o polityce (Instytut Nauk Politycznych UW), absolwent programu *Executive MBA GFKM*, Business Centre Club. Studiował także na Uniwersytecie im. Kardynała Stefana Wyszyńskiego, Uniwersytecie Paris X Nanterre, w Akademii Obrony Narodowej, stypendysta Funduszu Stypendialnego i Szkoleniowego na Uniwersytecie w Oslo i w Liechtenstein Institute oraz International Management Institute w New Delhi. Prezes zarządu *Poland India Business House*, Krajowego Centrum Rozwoju Demograficznego, redaktor naczelny Forum Studiów Analiz Politycznych im. Maurycego Mochnackiego, członek Polskiego Towarzystwa Geopolitycznego.

Márk Sima, historyk i europeista, absolwent Uniwersytetu Budapeszteńskiego (Eötvös Loránd University, ELTE) oraz Katolickiego Uniwersytetu Pétera Pázmánya w Budapeszcie, doktorant na Uniwersytecie Pedagogicznym w Krakowie, badacz stosunków narodowościowych w Europie Wschodniej, zwłaszcza na obszarach byłego Królestwa Węgierskiego i I Rzeczypospolitej. Autor bloga o tematyce historycznej i geopolitycznej *simamarkemez.blog.hu*. Laureat III edycji Międzynarodowej Olimpiady Geopolitycznej.

Łukasz Szymankiewicz, adiunkt w Katedrze Nauk o bezpieczeństwie w Akademii WSB w Dąbrowie Górniczej, badacz problemów terroryzmu oraz ochrony infrastruktury krytycznej i dużych skupisk ludzi, specjalista z zakresu terroryzmu lotniczego i bliskowschodniego oraz systemów ochrony lotnictwa cywilnego. Instruktor szkolenia w zakresie ochrony lotnictwa cywilnego, certyfikowany operator kontroli bezpieczeństwa. Najważniejsze publikacje: „*Terroryzm lotniczy wobec Izraela*” (Warszawa 2019); „*Terroryzm antyizraelski na przykładzie linii lotniczych El Al*” (Dąbrowa Górnicza 2021).

Witold J. Wilczyński, geograf i geopolityk, emerytowany profesor Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie; członek Rady Naukowej i wiceprezes Polskiego Towarzystwa Geopolitycznego; redaktor naczelny Przeglądu Geopolitycznego; od roku 2014 laureat Nagrody Naukowej im. Oskara Żebrowskiego. Autor m.in. „*Leksykonu wiedzy geograficznej*” (2007), monografii „*Ideowe źródła i tożsamość geografii*” (2011), „*A*

Source Book of the Polish Classical Geography” (2012), „*Elementarza geograficznego*” (2002, 2014), oraz monografii „*Regiony świata. Geografia i geopolityka*” (2021).

Maciej Wojewódka, analityk, menedżer, badacz, organizator, uhonorowany za kreatywność i innowacyjność w kilku dziedzinach, m.in. przez Komisję Europejską. Były współwłaściciel Giełdy Papierów Wartościowych, który w 1993 roku, w biuletynie Ministerstwa Przekształceń Własnościowych, trafnie przewidział silny wzrost notowań na Giełdzie Papierów Wartościowych w Warszawie. Autor książki *"Cykle, a społeczeństwo, giełda i koniunktura gospodarcza"* (Kraków 2022), nominowanej w konkursie branży inwestycyjnej Invest Cuffs, oraz „*Nadciągające zagrożenia i wojny, a historia matematyczna*” (Kraków 2023). Członek Polskiego Towarzystwa Geopolitycznego.

Jarosław Wołejso, prof., płk rez., dyrektor Instytutu Nauk o Bezpieczeństwie i przewodniczący Rady Naukowej Nauk o Bezpieczeństwie w Akademii Kaliskiej im. Prezydenta Stanisława Wojciechowskiego w Kaliszu. Wiceprezes ds. naukowych Polskiego Towarzystwa Geopolitycznego. W swojej działalności badawczo-dydaktycznej zajmuje się problematyką prakseologii, bezpieczeństwa oraz obronności państwa, w szczególności systemem zarządzania kryzysowego i systemem kierowania i dowodzenia bezpieczeństwem narodowym. Organizator cyklu konferencji naukowych poświęconych prakseologii w zarządzaniu i dowodzeniu i naukach o bezpieczeństwie; współredaktor serii „*Prakseologia w zarządzaniu i dowodzeniu*” (Kalisz, 2011-2020); autor m.in. „*Proces szkolenia obronnego*” (Kalisz 2020).

Stanisław Zarychta, wiceadmirał Marynarki Wojennej w stanie spoczynku i profesor Akademii Marynarki Wojennej w Gdyni; pełnił wiele funkcji dowódczych biorąc udział w zintegrowanych ćwiczeniach szczebla operacyjno-strategicznego i operacyjnego sił morskich państw NATO na Morzu Północnym i Norweskim, dowodził Centrum Operacji Morskich, a w latach 2008-2010 był zastępcą dowódcy Centrum Szkolenia Sił Połączonych NATO (Joint Force Training Centre-JFTC) w Bydgoszczy. Opublikował m.in.: „*Struktury militarne NATO 1949-2013*” (2014), „*Broń jądrowa w kształtowaniu bezpieczeństwa 1945-2015*” (2016), oraz „*Dokumenty doktrynalne kształtujące politykę Sojuszu Północnoatlantyckiego*” (2022).

Zasady publikowania

1. W „Przeglądzie Geopolitycznym” (dalej PG) publikowane artykuły naukowe, przeglądowe i polemiczne, recenzje naukowe i sprawozdania z zakresu geopolityki, geografii politycznej i historycznej, stosunków międzynarodowych, nauk politycznych oraz historii i filozofii nauk społecznych.

2. Materiały nadesłane do redakcji, które są poprawne pod względem formalnym, czyli spełniają wymogi określone poniżej (zwłaszcza punkty 3-5), przekazywane są do recenzji wykonywanych zgodnie z zasadą *double-blind peer review* na podstawie jednolitego formularza. Podstawowe kryteria oceny to wartość merytoryczna, oryginalność, spójność logiczna oraz poprawność językowa.

3. Objętość artykułu nie powinna przekraczać jednego arkusza wydawniczego (ok. 40 tys. znaków ze spacjami, tj. ok. 22 stron maszynopisu). Redakcja PG zastrzega sobie prawo do skracania oraz adjustacji tekstów, w tym zmiany tytułu i śródtytułów oraz korekt w treści tekstu, przypisów i bibliografii.

4. Redakcja PG przyjmuje materiały do publikacji w języku polskim i językach kongresowych. Do artykułów należy dołączyć streszczenie (do 200 wyrazów) i zestaw słów kluczowych, a także przekład tytułu, streszczenia i słów kluczowych na język angielski. Streszczenie powinno zawierać tezę lub cel opracowania oraz najważniejsze wnioski.

5. Proponowane teksty powinny być sporządzone w powszechnie dostępnych edytorach tekstów (np. Microsoft Word lub OpenOffice). Można je nadsyłać drogą elektroniczną na elektroniczny adres redakcji (podany na stronie redakcyjnej). Materiały do publikacji powinny spełniać poniższe kryteria:

a) wielkość czcionki tekstu: 12 pkt, Cambria, interlinia 1,5; czcionka przypisów: 10 pkt, Times New Roman, interlinia: 1,0; wszystkie marginesy: 2,5 cm;

b) na pierwszej stronie powinny znaleźć się imię i nazwisko autora (autorów) wraz z afiliacją, nr ORCID, oraz pełny wyśrodkowany tytuł, który powinien być pogrubiony, pisany kapitalikami; wszystkie śródtytuły w tekście powinny być pogrubione i wyrównane do lewej strony oraz mieć wielkość 12 pkt;

c) akapity i wszelkiego rodzaju przypisy powinny mieć wcięcie o szer. standardowej 1,25 cm;

d) oznaczenia cytatów powinny zaczynać się w dolnej i kończyć w górnej frakcji tekstu;

e) załączone do tekstu ilustracje powinny być sporządzone wyłącznie w kolorystyce czarno-białej lub odcieniach szarości (pismo jest drukowane w technologii monochromatycznej) a także dozwolone jest dodatkowo nadsyłanie odpowiedników map w kolorze (na stronę internetową);

f) przypisy powinny być ograniczone do niezbędnego minimum przez zastąpienie ich odesłaniem do bibliografii, co należy zapisywać w nawiasie okrągłym z podaniem nazwiska i roku wydania (ewentualnie także numerów stron). Spis literatury musi zawierać wszystkie pozycje, które pojawiają się w pracy (w tekście, ilustracjach, tabelach), powinien być przygotowany alfabetycznie, zgodnie z poniższymi przykładami:

artykuł w czasopiśmie:

Kołodziej, M., 2016. *Islam we współczesnych Chinach*, Przegląd Geopolityczny, 16, s. 43-58.

rozdział w pracy zbiorowej:

Gul-Rechlewicz, V., 2015. *Migracje w Europie? szanse i zagrożenia*, [w:] T.Z. Leszczyński (red.), *Bezpieczeństwo Europy. Uwarunkowania społeczne*, Polskie Towarzystwo Geopolityczne, Kraków, s. 55-74.

publikacja książkowa:

Soroka, P., 2015. *Bezpieczeństwo energetyczne. Między teorią a praktyką*, Dom Wydawniczy Elipsa, Warszawa.

Jeżeli w przytaczanym źródle brak nazwiska autora lub redaktora pracy zbiorowej, na pierwszym miejscu w zapisie bibliograficznym umieszcza się tytuł:

Słownik Wyrazów Obcych, 1997. PWN, Warszawa.

Opisy prac tego samego autora należy uszeregować chronologicznie. Prace tego samego autora wydane w tym samym roku należy oznaczać dodatkowo kolejnymi literami alfabetu przy roku wydania (np. 2011a, 2011b).

g) pozycje bibliograficzne pisane cyrylicą piszemy wyłącznie w oryginale. Autorów prosi się o niedokonywanie samodzielnej transkrypcji ani transliteracji;

h) w przypadku powtarzających się pozycji bibliograficznych wprowadzamy ogólnie znane skrótowce w wersji łacińskiej: *idem*, *ibidem*, *op. cit.*, *passim*.

6. Na końcu tekstu należy załączyć krótką notę o autorze.

7. Polskie Towarzystwo Geopolityczne jako stowarzyszenie naukowe nie identyfikuje się z żadnym ugrupowaniem politycznym, ani z żadną ideą geopolityczną. Wszelkie materiały prezentowane na łamach PG, o ile nie zaznaczono tego wcześniej, nie mogą być utożsamiane z poglądami Redakcji, ani też nie reprezentują oficjalnego stanowiska Towarzystwa.

8. Przesłanie artykułu, recenzji lub innego materiału (drogą elektroniczną lub tradycyjną) do Redakcji „Przeglądu Geopolitycznego” jest równoznaczne z przeniesieniem praw autorskich na rzecz wydawcy czasopisma, chyba że strony dokonały uprzednio osobnych uzgodnień na piśmie.

9. Autorzy są zobowiązani do:

a) złożenia oświadczenia o oryginalności artykułu, w którym autorzy są zobligowani do potwierdzenia, że artykuł nie był wcześniej nigdzie publikowany, nie narusza praw osób trzecich, jest oryginalny i nie został złożony w żadnej innej redakcji do procedowania;

b) określenia wkładu poszczególnych osób w powstanie artykułów;

c) złożenia oświadczenia o niewystępowaniu konfliktu interesów;

d) złożenia oświadczenia o źródłach finansowania.

10. Materiałów niezamówionych redakcja nie zwraca i nie ponosi odpowiedzialności za treść reklam w czasopiśmie.

11. PG ukazuje się cztery razy do roku.

12. Każdemu z Autorów przysługuje prawo do nieodpłatnego egzemplarza czasopisma w wersji pierwotnej (do odbioru na życzenie, egzemplarz wysyłamy pocztą po ukazaniu się numeru i wskazaniu adresu dostawy przez Autora).

Redakcja „Przeglądu Geopolitycznego”